

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

AVTOR: BOŠTJAN PETERNELJ

**»REFORME OBRAMBNIH STRUKTUR NA HRVAŠKEM, V FEDERACIJI BiH,
SRBIJI, ČRNI GORI IN MAKEDONIJI«**

(MAGISTRSKO DELO)

RADENCI, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MENTOR: doc. dr. VLADIMIR PREBILIČ
AVTOR: BOŠTJAN PETERNELJ

**»REFORME OBRAMBNIH STRUKTUR NA HRVAŠKEM, V FEDERACIJI BiH,
SRBIJI, ČRNI GORI IN MAKEDONIJI«**

(MAGISTRSKO DELO)

RADENCI, 2008

KAZALO

1. UVOD	1
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL	5
2.1 Predmet in cilji preučevanja	5
2.2 Hipoteze	5
2.3 Metodologija preučevanja	6
2.4 Opredelitev temeljnih pojmov	7
3. TEORETIČNA IN PRAKTIČNA IZHODIŠČA OBRAMBNIH REFORM	13
3.1 Obrambne reforme po koncu hladne vojne	26
4. Dezintegracija Jugoslavije in oblikovanje novih varnostnih razmer	30
5. Obrambne reforme na območju preučevanih držav	36
5.1 Obrambne reforme na Hrvaškem	36
5.1.1 Reforme v vodenju in poveljevanju	36
5.1.2 Reforme v vojaški industriji	40
5.1.3 Reforme hrvaške vojske	44
5.2 Obrambne reforme v Bosni in Hercegovini	52
5.2.1 Reforme v vodenju in poveljevanju	52
5.2.2 Reforme v vojaški industriji	58
5.2.3 Reforme večetnične vojske Bosne in Hercegovine	58
5.3 Obrambne reforme v Srbiji in Črni gori	63
5.3.1 Reforme v vodenju in poveljevanju	63
5.3.2 Reforme v vojaški industriji	67
5.3.3 Reforme srbske in črnogorske vojske	71
5.4 Obrambne reforme v Makedoniji	83
5.4.1 Reforme v vodenju in poveljevanju	84
5.4.2 Reforme v vojaški industriji	85
5.4.3 Reforme makedonske vojske	86
6. Primerjalna analiza obrambnih reform na izbranem vzorcu držav	93
6.1 V vodenju in poveljevanju oboroženim silam	93
6.2 V izvajanju reform v vojaški industriji	99
6.3 V izvajanju vojaških reform	102
7. SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ	104
8. VIRI	110

1. UVOD

S koncem hladne vojne se je z dogovorom držav članic Nata spremenila vojaška politika in vloga Nata¹. Nato je začel s širitvijo območja stabilnosti v Evropi, večjim angažiranjem v okviru kriznega upravljanja na zahodnem Balkanu² in kasneje v srednji Aziji ter v oblikovanju programov reformiranja lastnih vojaških struktur. V novi vlogi se je Nato vse od konca hladne vojne angažiral v operacijah za vzpostavljanje in ohranjanje miru na zahodnem Balkanu, pripomogel k stabiliziranju razmer na tem območju in pripravil države iz Srednje in Vzhodne Evrope za polnopravno članstvo v Nato (Grizold, 2005: 84). Preoblikovanje vojaške strukture Nata temeljni na dogovorjenih obrambnih reformah držav članic Nata, ki nudijo obenem usmeritve in pomoč pri vzpostavljanju novih obrambnih struktur v državah zahodnega Balkana.

Osnovni cilj programa za preoblikovanje nacionalnih obrambnih politik na območju zahodnega Balkana, ki so jo sprejele že prej države članice Nata, so razširitev in okrepitev mednarodne obrambne politike in vojaškega sodelovanja, krepitev stabilnosti na zahodnem Balkanu, zmanjšano ogrožanje miru in ureditev boljših odnosov med državami zahodnega Balkana. Ti cilji programa se vsebinsko nanašajo na Strateški koncept Nata³ iz leta 1991, ki določa reafirmiranje političnih odnosov med evropskimi državami z državami zahodnega Balkana in nadaljnje širitve Nata na to območje.

Širitev zaveznitva v letu 1991 na zahodni Balkan je zaustavila vojna na teritoriju držav nekdanje SFRJ. To velja za države Bosno in Hercegovino, Črna gora, Hrvaško, Makedonijo in Srbijo, kjer je vojaški spopad med državami zaviral obrambne reforme po standardih Nata. Po koncu vojne leta 1995 niso bile takoj izvedene obrambne reforme, ker je v času sprejema Daytonskega sporazuma prišlo do prepočasne konsolidacije držav, medtem ko nevarnost za ponovno obnovitev spopadov na Kosovu in severozahodu Makedonije, politični ekstremizem, terorizem, organiziran kriminal in korupcija oblasti še vedno obstaja.

¹ Nato je zveza suverenih in enakopravnih držav. Vsaka država članica je odgovorna za svojo lastno obrambo in za skupno obrambo zaveznitva (Konda, 2007: 23).

² Države zahodnega Balkana so Albanija, BiH, Črna gora, Hrvaška, Makedonija in Srbija.

³ Na podlagi tega dokumenta je bila v Rigi sprejeta deklaracija (2006) o sodelovanju Nata v operacijah kriznega odzivanja kot tudi v operacijah za stabilizacijo in obnovo. Dokument govori tudi o preoblikovanju vojaških sil držav Nata po zavezniški doktrini (Allied Joint Doctrine-AJP-1) za izboljšanje sodelovanja z drugimi akterji (Pešec, 2007: 50). Za druge akterje se smatrajo razne vladne in nevladne organizacije, ki sodelujejo v mednarodnih (ne)bojnih operacijah.

Izvedba obrambnih reform je postala nujni predpogoj za vstop Hrvaške, Srbije, Črne gore in Makedonije ter BiH v Nato. Vendar se obseg in vsebina teh reform od države do države razlikujeta, kar je odvisno od stanja in potreb na področju obrambe ter od finančnih sredstev. Reforme zajemajo prestrukturiranje obrambnega sektorja, razvijanje obrambnih sposobnosti držav, sodelovanje v mednarodnih vojaških operacijah in dokončanje procesa profesionalizacije oboroženih sil (Katsirdakis v Hadžić, 2003: 23). V evropskih državah so obrambne reforme zajele spremembo struktur oboroženih sil, prekvalifikacijo odvečnega vojaškega kadra, modernizacijo opreme in oborožitve ter opuščanje odvečnih vojaških objektov, da se dolgoročno zmanjšajo obrambni stroški. Profesionalna vojska je postala dražja od vojaških obveznikov, a je boljše izurjena in opremljena.

Iz ruševin Jugoslovanske ljudske armade so postopno nastale nove nacionalne vojske, in sicer slovenska, hrvaška, srbska, črnogorska, makedonska ter vojska (Federacije) BiH. Nekatere od njih so se spopadle zaradi širitve nacionalističnih idej na ozemlju Hrvaške in BiH ter znotraj teritorija Srbije na območju Kosova. S koncem vojne v BiH, po podpisu Daytonskega sporazuma, se je začela nova doba formiranja in preoblikovanja oboroženih sil na tem območju. Močno Natovo vojaško prisotnost na zahodnem Balkanu konec 90. let nekateri označujejo kot vzpostavljanje Natovih polprotektoratov. Prav položaj BiH kaže, da bo prisotnost mednarodnih sil v tej državi še dolgo potrebna. To velja tudi za Makedonijo, kjer se problem kaže v medetničnih odnosih med Makedonci in Albanci. Pojavlja se problem kosovskega vprašanja, kjer gre za ohranjanje suverenosti in ozemeljske celovitosti Srbije (Vegič v Bebler, 2005: 196). Nato je vzpodbudil države na ozemlju nekdanje SFRJ (predvsem Hrvaško in nekdanjo ZRJ), da pričnejo z nujnimi vojaškimi reformami, ki bodo pripeljale najprej do nacionalne varnosti, nato do regionalne varnosti in stabilnosti na območju zahodnega Balkana⁴.

⁴Problem politične neodvisnosti Kosova predstavlja sod smodnika na zahodnem Balkanu, ki lahko povzroči razpadanje tradicionalnih držav. Države se bodo ponovno zatele k zavezništvu velikih držav (Rusija, Turčija, Nemčija ...) kot je bilo v času krvavih balkanskih vojn v prejšnjem stoletju. Kosovsko vprašanje neposredno zadeva Srbijo in posredno še sosednje države Črna gora, Makedonijo in Albanijo, kjer še niso rešene administrativne (državne) meje. Kosovski problem je povezan z nacionalno idejo velike Albanije, ki zajema strah sosednjih držav Bolgarije, Grčije, Turčije in Italije. Pojavila bi se tudi dilema o političnem aspektu večetničnosti BiH, o avtonomnem statusu Sandžaka v Črni gori in Vojvodine v Srbiji. Neodvisnost Kosova bi še dodatno pospešila politično dezintegracijo BiH na etnično majhne države, kjer bi vzniknile nove majhne države, kot so Republika srbska, hrvaška Hercegovina in država Bošnjakov. Veliki politični odmevi bi bili tudi v ostalih državah EU/Nata, kjer še niso rešeni problemi z manjšinami. Na zahodnem Balkanu je torej preveč nakopičenih

Države nekdanje SFRJ so se soočile z naslednjimi problemi in pogoji, ki jih je postavil Nato do teh držav. Prvi korak je uvajanje demokratičnega (parlamentarnega) in civilnega nadzora nad vojsko ter nadzora nad obrambnim proračunom. Generalštab je postavljen pod nadzor vlade, parlamentarne komisije za obrambo in ministrstva za obrambo. Drugi korak je sprejem obrambne zakonodaje in strateških dokumentov za reformiranje oboroženih sil (Mičunović v Hadžić, 2003: 51-52). Tretji korak je modernizacija vojaških struktur in preoblikovanje vojaške industrije, ki bo sposobna sodelovati s proizvajalci vojaške opreme iz držav Nata. Četrty korak je sodelovanje v mednarodnih vojaških operacijah in izbor enot za hitro posredovanje. Države nekdanje SFRJ morajo izpolniti tri kriterije znotraj obrambnih reform. To so demokratični nadzor vojske, modernizacija vojske in pomoč Nata v izvajanju reform (Edmunds v Hadžić, 2003: 107).

Izvedba obrambnih reform v državah zahodnega Balkana ne poteka brez zapletov. Najbolj se zapleta v konverziji vojaštva, kjer preučevane države želijo ohraniti enak obseg in velikost sil kot so obstajale v nekdanjih jugoslovanskih republikah za ohranitev svoje obrambne sposobnosti države. Vzrok je potrebno iskati v geopolitičnih spremembah držav nekdanje SFRJ na tem območju, ki jih napoveduje Vukadinović v zgodovinskem kontekstu na tleh zahodnega Balkana kot posledica širjenja moči islama. Mednarodna skupnost je na njegove očitke takoj sprejela posamezne ukrepe za krepitev varnosti in zaupanja v Jugovzhodni Evropi. Med njimi so: omejevanje vojaških sil v BiH, ukrepi za nadzor nad oboroževanjem, določitev razmerja med vojaškimi zmogljivostmi Srbije (naslednica ZRJ), Hrvaške in BiH, v razmerju 5: 2: 2, medtem je razmerje med Federacijo in Republiko Srbsko 2: 1 (Vukadinović, 2002: 48-49).

V vsebinskem delu bodo predstavljena praktična izhodišča obrambnih reform držav Nata po koncu hladne vojne, oblikovanje novih varnostnih razmer na zahodnem Balkanu po razpadu Jugoslavije in izvedba natančne analize reform obrambnih struktur na Hrvaškem, BiH, Srbiji, Črni gori in Makedoniji. Področje raziskave bodo zajemale vodenje in poveljevanje vojaškim strukturam, vlogo vojaške industrije pri modernizaciji vojaških struktur in preoblikovanje nacionalnih vojaških struktur po vzoru držav Nata.

V posebnem poglavju bo zajeta medsebojna primerjava med preučevanimi državami v napredku izvajanja reform obrambnih struktur po programu Partnerstva za mir. Tukaj bodo ugotovljene medsebojne povezave in razlike na tem področju. Med preučevanimi državami bo

političnih, verskih, kulturnih, narodnih in gospodarskih problemov, ki jim ni videti konca. Vojska je samo sredstvo za morebitno rešitev teh naštetih problemov.

izvedena primerjava v načinu vodenja in poveljevanja oboroženim silam z vidika ustavno-pravnih norm. Podrobneje bo med preučevanimi državami izvedena primerjava modernizacije vojaških struktur, ki so bile sprejete z vladnimi programi za dolgoročni razvoj vojska in isto velja za oblikovanje novih vojaških struktur po vzoru Nata. V medsebojni primerjavi med preučevanimi državami bodo upoštevane tudi obrambna zakonodaja, organizacijske in tehnične norme (standarde) Nata, ki bodo primerljive z normami držav Nata.

Zaključni del bo namenjen najprej za potrditev zastavljenih hipotez iz metodološko-hipotetičnega dela, zatem splošnim ugotovitvam v raziskavi na temo reforme obrambnih struktur in na koncu temeljnim problemom na področju varnosti zahodnega Balkana. Prav od (ne)varnosti na zahodnem Balkanu je odvisna realizacija obrambnih reform v preučevanih državah po vzoru držav Nata.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL

2.1 Predmet in cilji preučevanja

Predmet preučevanja so reforme obrambnih struktur na Hrvaškem, v Srbiji, Črni gori, BiH in v Makedoniji. Bistvo analize je ugotoviti in predstaviti temeljne težave, s katerimi se soočajo države v času tranzicije in ugotoviti njihova morebitna odstopanja od ciljev reform. V analiziranju reform obrambnih struktur se bom posvetil dolgoročnim programom razvoja oboroženih sil do leta 2015, vodenju in poveljevanju vojaškim strukturam v času politične tranzicije raziskovanih držav v Nato, prestrukturiranju domače vojaške industrije, načrtovanju obsega in velikosti vojaških struktur z načrtom modernizacije, ki je odvisna od razvoja domače vojaške industrije in od mednarodnega sodelovanja držav Nata.

Cilj preučevanja je ugotoviti dejansko izvajanje obrambnih reform na Hrvaškem, v BiH, Srbiji, Črni gori in v Makedoniji, ki naj bi bile v skladu z določitvami okvirnega dokumenta Partnerstva za mir, izpostaviti morebitna odstopanja in pojasniti razloge zanje. Medsebojna primerjava analiziranih držav bo dodatno izpostavila dejanski položaj posamezne države na poti reformiranja obrambnega sektorja.

2.2 Hipoteze

H0: Reforme obrambnih struktur na Hrvaškem, v BiH, Srbiji, Črni gori in v Makedoniji se prilagajajo pričakovanjem in zahtevam Nata, ki so za države nečlanice zavezništva podrobno predstavljene v programu Partnerstva za Mir.

H1: Povečani parlamentarni nadzor nad vojaškimi strukturami pospešuje depolitizacijo vojaškega vrha, ki še izvira iz časa avtoritarnega političnega režima in obenem povečuje pregled nad delovanjem obrambnega sektorja pri porabi materialnih in kadrovskih virov.

H2: Reforme v strukturah in obsegu oboroženih sil zahtevajo izdelan koncept prestrukturiranja, ki ga raziskovane države še nimajo dokončno dodelanega in se obračajo po pomoč k tujim vojaškim strokovnjakom.

2.3 Metodologija preučevanja

Izdelava magistrske naloge temelji na naslednjih metodah družboslovnega raziskovanja:

- Analizo vsebine bom uporabil za preučevanje obrambnih struktur preučevanih držav. Uporabil bom naslednje dokumente preučevanih držav: bele knjige, doktrine, dolgoročne programe razvoja vojaških struktur, letna poročila obrambnih ministrstev in mnenja strokovnjakov na obrambnem področju.

- Analizo uradnih statistik bom uporabil za prikaz kvantitavnih podatkov o obrambnih proračunih, obsegu in velikosti oboroženih sil ter izdelal sprotne analize. Prikazal bom velikost in obseg nacionalnih oboroženih sil in jih primerjal z organizacijskimi normami Nata/Stanag⁵. Prikazal bom predvidene obrambne proračune nacionalnih držav do leta 2010, jih medsebojno primerjal ter ugotovil ali ti obrambni proračuni dosegajo vrednost 2 % BDP kot zahteva Nato. V državah Nata je ta proračunska postavka popolnoma drugačna in je nižja od 2 % BDP-ja, razen v Grčiji, Turčiji, Veliki Britaniji in ZDA. Prikazal bom tudi razrez obrambnega (vojaškega) proračuna za plače, operativne stroške in modernizacijo sil ter stroškov za mednarodno sodelovanje. Z razrezom stroškov bom ugotovil ali je poraba denarja v vojskah preučevanih držav primerljiva s porabo držav članic Nata.

- Deskriptivno analizo bom uporabil za predstavitev vojaške opreme in oborožitve (po zvrsteh in rodovih) domačih proizvajalcev držav zahodnega Balkana, s katero bodo s programom modernizacije opremljene vojaške strukture po modelu vojaka 21. stoletja.

- Metodo primerjalnega raziskovanja bom uporabil za iskanje podobnosti in razlik med raziskanimi državami. S to metodo bom primerjal načrtovanje obsega in velikosti obrambnih struktur na število prebivalstva, izvajanje profesionalizacije vojske, učinkovitost parlamentarnega nadzora nad obrambnimi strukturami, transparentno porabo obrambnega proračuna, prioritete modernizacije vojaških struktur po modelu vojaka 21. stoletja in razvoj domače vojaške industrije, ki je naslednica nekdanjega vojaško-industrijskega kompleksa JLA ...

⁵ Organizacijsko-tehnični in administrativni kriteriji Nata, ki jih je izdelala vojaška agencija za standardizacijo (Military Agency Standardization) z dogovorom ekspertnih vojaških skupin držav članic Nata.

2.4 Opredelitev temeljnih pojmov

2.4.1 Varnostni, obrambni in vojaški sektor

Najprej moramo opredeliti sektor, ga definirati v prostoru (državnem, meddržavnem, regionalnem in globalnem) in obsegu delovanja na posamezne kategorije (varnostne, obrambne in vojaške) ter razložiti njegove pojme od širšega do ožjega pomena. Varnostni sistem z obsegom dela in delovnega prostora zajema javni (državni) in zasebni varnostni, obrambni in vojaški sektor. Izjema je mednarodno povezovanje, kjer prihaja do internacionalizacije tega sektorja. Sektor v raziskavi predstavlja subjekte in objekte, ki imajo pomembno vlogo v delovanju varnostnega, obrambnega in vojaškega sistema države. Subjekti so predstavljeni kot upravljalci in nosilci varnostnih, obrambnih in vojaških funkcij, ki izhajajo iz javnega in zasebnega varnostnega, obrambnega ter vojaškega sektorja. Javni sektor se financira iz državnega proračuna za izvajanje državne varnosti, zasebni pa iz privatnega kapitala od podjetij, finančnih ustanov in raznih razvojnih organizacij zasebnega varovanja. Pomen sektorja je varovanje ljudi (državljanov) in premoženja. Objekti so predstavljeni v raziskavi kot sile, sredstva, orodje in ostali inventar za izvajanje varnostnih, obrambnih in vojaških nalog, ki izvirajo iz javno-zasebnega varnostnega, obrambnega in vojaškega sektorja.

Širši pojem predstavlja varnostni sektor. Subjekti varnostnega sektorja so varnostni, obrambni in vojaški. Pod varnostne subjekte štejemo vojaške, polvojaške (prostovoljno milico, najemnike, nacionalno gardo in ostale paravojaške formacije) in nevojaške formacije (prometno policijo, obmejno policijo, žandarmerijo, obalno stražo ...), agencije (detektivske, kriminalistične), službe (carinske, varnostne, obveščevalne in protiobveščevalne), zavode (vojaško-izobraževalne, vojaško-tehnične, pirotehnične, intendantske ...), civilno zaščito (gasilce, reševalce, enote civilne zaščite, društva ...), pogodbenike/koncesionarje zasebnega sektorja (režijske obrate, podjetja, servise, laboratorije ...), pooblaščen nosilce/izvajalce varnostnih nalog (vojaške osebe, uslužbence na ministrstvih za obrambo, odbore za obrambo), državne inštitucije (parlament, vlado, sodstvo, državna uprava ...), vladne organizacije (preiskovalne komisije, odbore za obrambo ...), nevladne organizacije (akademike, skupine think-tank, forume ...). Pod objekte varnostnega sektorja spadajo varnostna (vojaška) oprema in oborožitev, prostori, pripomočki, ostali inventar in patenti za varnost ljudi in premoženja ter obrambo državnega teritorija.

Ožji pojem predstavlja obrambni sektor, ki je podsistem varnostnega sektorja. Ta zagotavlja ožji segment varnostnega sektorja pod obrambo države, ki ga izvajajo subjekti iz

javnega in zasebnega obrambnega sektorja. Iz tega sektorja sem izločil nevojaške subjekte in objekte. Subjekti javnega obrambnega sektorja so vojska, vojaški uslužbenci, civilno osebje na obrambnem področju, politični nosilci obrambnih nalog (minister za obrambo, sekretarji, direktorji direktoriatov in uradov ter svetovalci) in obrambna podjetja v javni (državni) lasti. Subjekti zasebnega obrambnega sektorja so paravojaške strukture (zasebni ali korporativni vojaki), ki skrbijo za dopolnjeno delovanje javnega obrambnega sektorja, nato obrambna podjetja s svojimi inštruktorji za vojaško usposabljanje, urjenje in izobraževanje na oborožitvenih sistemih določenega proizvajalca. Ta slednji sektor predstavljajo koncesionarji ali pogodbeniki, ki po pogodbi naročnika (države) izvajajo dodatne obrambne naloge, storitve, oskrbo in permanentno izobraževanje za posodobitev javnega obrambnega sektorja države. Objekti obrambnega sektorja so vojaška oprema in oborožitev, vojašnice, poligoni, podjetja s servisno in proizvodno kapaciteto ...

Najožji pojem predstavlja vojaški sektor, ki je podsistem obrambnega sektorja in še podsistem varnostnega sektorja. Ta spada samo pod javni vojaški sektor, ki je posebej namenjen za izvedbo obrambe države z (vojaškimi) človeškimi in materialnimi sredstvi na določenem obrambnem prostoru (bojevališču, vojskovališču, bojni črti, bojni coni ...). Zasebni vojaški sektor izjemoma obstaja v nekaterih državah (ZDA, JAR, Avstralija), kjer imajo zasebna vojaška podjetja in agencije (Blackwater, Denell ...) svoje oborožene pripadnike, ki uporabljajo isto vojaško opremo in oborožitev (letala, helikopterje, rakete ...) ter so visoko izurjeni kot vojska. Ti delujejo kot oboroženi varnostniki oziroma najemniki, ki skrbijo za varnost ljudi in premoženja v zasebnem ali javnem podjetju na podlagi sklenjene najemne pogodbe z naročnikom storitev (naftna, energetska in orožarska podjetja, tuje vlade ...). Subjekti vojaškega sektorja so enote, zavodi in službe pod pristojnostjo generalštaba. Objekti vojaškega sektorja so vojaške zgradbe, oborožitev in oprema, poligoni, obrambni položaji ... pod pristojnostjo poveljstev in štabov.

V raziskavi bom analiziral politične subjekte, kot so parlament, vlada in ministrstvo za obrambo, ki izvajajo poveljevanje in vodenje nad oboroženimi silami z zakonskimi pooblastili, ki izhajajo iz ustave in zakonodaje. Ti politični subjekti nadzirajo porabo materialnih in kadrovskih virov znotraj obrambnega proračuna ter upravljajo z domačo vojaško industrijo, ki preko državnih naročil zagotavlja materialne dobrine za nemoteno delovanje obrambnega sektorja. Kot obrambnim subjektom se bom posvetil oboroženim silam, obrambnim objektom pa kot so vojaška oprema, oborožitveni sistemi (platforme) in oborožitev, ki predstavljajo potencial obrambnega in vojaškega sistema.

2.4.2 Obrambne reforme

Obrambne reforme posegajo v organizacijsko, tehnično, finančno, administrativno in formalnopravno področje delovanja in razvoja obrambnega sektorja. Te reforme organizacijsko posegajo v samo reorganizacijo in transformacijo obrambnih struktur, tehnično posegajo v posodobitev opreme in oborožitve s kriteriji Nata, finančno posegajo v transparentno porabo denarja obrambnih subjektov, administrativno posegajo v postopke dela, usposabljanja, urjenja in izobraževanja posameznikov ter skupin znotraj obrambne organizacije in formalnopravno posegajo v sprejem in dopolnitve nove obrambne zakonodaje, predpisov in ostalih podzakonskih aktov, s katerimi bo zagotovljen demokratični nadzor nad delovanjem obrambnih subjektov, ki so z zakonom pridobili pooblastila za uporabo sile.

V svoji virtualni knjižnici Nato v obrambne reforme vključuje učinkovit in pregleden demokratični nadzor nad obrambnimi aktivnostmi, sodelovanje civilne družbe v razvoju obrambnih aktivnosti in pri oblikovanju varnostne politike, učinkovit in pregleden nadzor zakonodajne in sodne oblasti nad obrambnim sektorjem, izpolnjevanje mednarodnih norm in praks v obrambnem sektorju, učinkovit nadzor nad prometom z orožjem, učinkovito in pregledno poslovanje nad viri na področju obrambe, učinkovito upravljanje nad porabo denarja iz obrambnega proračuna, ugotovitev socialno-ekonomskih posledic v prestrukturiranju obrambe, učinkovit pregled nad strukturo oboroženih sil in učinkovito sodelovanje med državami na področju obrambe ter varnosti (Nato On-line library, 2006: 2).

V Natu ne obstaja splošna definicija o obrambnih reformah. Vprašanja v zvezi z obrambnimi reformami so zastavljena v treh košaricah. Te zajemajo obrambno prestrukturiranje in reforme prakse institucij za upravljanje obrambe, razvijanje obrambnih sposobnosti, ki so potrebne za soočenje s starimi in novimi izzivi na področju obrambe ter izvajanje akcij, ki bodo povečevale zmožnost delovanja v kriznih razsežnostih (Katsiragis v Hadžić, 2003: 23).

Jazbec definira obrambne reforme kot zmanjševanje, moderniziranje, integriranje in interoperabilnost vojska. Cilj je oblikovati majhne, moderne, učinkovite, premestljive in interoperabilne sile. Obrambne reforme potekajo različno od države do države, kar je povezano s finančnimi zmožnostmi posamezne države (Jazbec, 2005: 3-4). Bistvo obrambnih reform je, da preučevane države na svoj način preoblikujejo svoje obrambne strukture z upoštevanjem kriterijev Nata in obenem zmanjšajo porabo obrambnega proračuna.

2.4.3 Obrambne strukture

V nacionalno-varnostnem sistemu poznamo varnostne, obrambne in vojaške strukture, ki izhajajo iz javnega in zasebnega varnostno-obrambnega sektorja. Pojem struktura je organizacijska enota (tkivo organizma), ki jo sestavljajo organizacijski sklopi (organi) in posamezniki (atomi) kot funkcionarji, nosilci nalog ... v varnostnih, obrambnih in vojaških strukturah. Največji obseg nalog v varnostno-obrambnem sistemu pokrivajo varnostne strukture, ki jo sestavljajo vladne in nevladne varnostne organizacije. Pod varnostne strukture spadajo obrambne in vojaške strukture.

Obrambne strukture⁶ so podkategorija varnostnih struktur, ki jo sestavljajo obrambne organizacije, zavodi, službe, poveljstva, civilni uslužbenci v javnem obrambnem sektorju in pogodbeniki ali koncesionarji iz zasebnega obrambnega sektorja. Obrambne strukture so subjekti, ki so razvrščeni po zvrsteh, rodovih in specialnosti znotraj javno-zasebnega obrambnega sektorja. Te strukture predstavljajo jedro obrambnega sistema, pod katerega spadajo regularna (državna) vojska (nacionalna garda, karabinjerji, rezervisti ...) in zasebni ali korporativni vojaki (najemniki), ki se lahko kot pogodbeni sodelavci obrambnega ministrstva začasno vodijo pod javni obrambni sektor. Ti zasebniki izvajajo v javno obrambnem sektorju razna usposabljanja, urjenja, izobraževanja, samostojne vojaške operacije in po potrebi pomagajo nacionalnim oboroženim silam.

Vojaške strukture (oborožene sile, vojaške organizacije, vojska) so podkategorija obrambnih struktur, ki so oblikovane po vojaških zvrsteh, rodovih in specialnostih. Te so sestavljene z regularnimi oboroženimi silami in specialisti, ki prihajajo iz zasebnega vojaškega sektorja kot inštruktorji, serviserji, dobavitelji, informatiki, strojniki ... Uniformiranci zasebnih podjetij pomagajo vojski pri urjenju in usposabljanju na oborožitvenih sistemih, skrbijo za logistiko, servisirajo opremo in oborožitev, ki so proizvod tega podjetja. Privatne vojske, ki skrbijo za interese kapitala, se vedno bolj krepijo v obrambnem sistemu in predstavljajo vedno večjo konkurenco javnemu obrambnemu sistemu ter javno proizvodnemu obrambnemu sektorju, ki je vedno manj konkurenčen zasebnemu.

V večini držav so obrambne strukture gradnik javnega obrambnega sektorja, ki ga tvorijo oborožene sile, sestavljene iz operativnega dela in teritorialnih sil. Navadno so razdeljene v tri zvrsti: kopensko vojsko, vojaško mornarico in vojaško letalstvo ter vse ostale formacije

⁶ Izrazi za strukturo v slovenskem vojaškem priročniku so: obrambna struktura, organizacijska struktura, vojaška struktura, struktura bataljona in struktura enote (Korošec, 1977: 341).

(enote teritorialne obrambe, nacionalna garda in razne prostovoljne oborožene formacije) (Grizold, 1999: 44-45).

V britanskem vojaškem izrazoslovju so obrambne strukture predstavljene kot objekti ali zgradbe, ki varujejo branilca pred aktivnostmi napadalca. Nekatere strukture lahko zagotavljajo tudi administrativne ali logistične naloge ter zagotavljajo nemoteno vodenje in poveljevanje (glej Online Dictionary Terms, Acronyms, and Slang). Gre za čisto drugačno razlago, ki nima nobene zveze z raziskavo.

Pod obrambno-vojaške strukture so v raziskavi zajete obrambne in vojaške organizacije iz javnega sektorja. Izvzete so obrambno-vojaške strukture iz zasebnega sektorja, ki izvajajo določene storitve za zagotovitev obrambe⁷. Največ govora bo o vojaških strukturah.

2.4.4 Vojaška industrija

V ameriški terminologiji se uporablja izraz vojaška industrija kot vojaško-industrijski kompleks⁸. V tem kompleksu gre za razmerje med oboroženimi silami, privatno industrijo in za prepletanje političnih ter ekonomskih interesov ZDA. Vojska ZDA je z logistične plati odvisna od vojaške industrije in vojaška industrija je odvisna od plačil vlade, ki namenja finančna sredstva za oskrbo vojske.

Nacionalne vlade imajo veliko vlogo pri oblikovanju vojaške industrije. Država je ponavadi največji kupec, uvoznik in izvoznik orožja. Vojaška podjetja se trudijo, da prodajo svoje vojaške produkte nacionalnim vladam. Vlada in obrambno ministrstvo v skladu z dolgoročnim programom oboroževanja oboroženih sil, kupuje to orožje od domačega ali tujega proizvajalca in obenem izvaja ta nadzor nad delovanjem vojaške industrije ter vojaškim trgov⁹. Tako ima vlada ogromno moč nad velikostjo delovanja in obsegom razvoja domače

⁷ Zasebna podjetja in organizacije izvajajo razne storitve za vojsko, kot so svetovanje, logistika, obveščevalna dejavnost, vodenje in poveljevanje ter upravljanje kompleksnih oborožitvenih sistemov (Barle, marec 2007: 18-19). Zasebne vojaške in varnostne družbe torej izvajajo dopolnilne naloge po naročilu vojske za protiplačila in so porabniki obrambnih proračunov.

⁸ Uporablja se tudi izraz kot vojaško industrijski in politični kompleks, kjer se prepletajo interesi vojske, proizvajalcev in politikov (Sandler, 2007: 1155-1156).

⁹ Parlamentarni odbori predlagajo parlamentu in vladi, da odobri ali ne odobri finančnih sredstev za velike vojaške projekte (za razvoj novih tipov tankov in bojnih letal, raketnih sistemov ...). Parlament mora imeti možnost, da nadzira porabo odobrenih sredstev za obrambo (Hadžić, 2000: 18).

vojaške industrije, vpliva na strukturo vojaških podjetij, sodeluje pri izvozu in uvozu orožja, sooblikuje ceno in je so/lastnica vojaških podjetij (Jones, 2007: 139).

Moč vojaške industrije je v povezovanju in v odpiranju ter širjenju globalnega trga z orožjem. Države ponavadi propagirajo produkte nacionalnih vojaških podjetij na tujih trgih in zagotavljajo monopol nad prodajo orožja v svetu. Država je tudi naročnik orožarskih poslov in financer nekaterih vojaških projektov, ki so pomembni za krepitev obrambnih sposobnosti države. Transatlantsko in znotraj evropsko povezovanje vojaških podjetij krepi moč nekaterih vodilnih vojaških industrij v svetu, ki kujejo največje dobičke v orožarskih poslih. Ta monopolna vojaška podjetja vodijo trende razvoja vojaške tehnologije v svetu¹⁰.

Vojaška podjetja držav članic Nata so podobna klasičnim podjetjem, v katerih izdelujejo civilne in vojaške izdelke. Oborožitveni sistemi so vse bolj kompleksni, s čimer je povezan razvoj novih tehnologij, stroški za raziskave in razvoj so previsoki, pojavljajo se problemi hitre dobave ob krizah in težave pri zaupnosti tehničnih informacij oziroma glede prenosa tehnologije tujim državam (Jarm, junij 2007: 23). Nezaupljivost med državami zaradi kraje tuje intelektualne lastnine povzroča težave pri oblikovanju skupnega vojaškega trga.

Vojaška industrija v raziskavi ima zelo pomembno vlogo v modernizaciji vojske, saj jo opremlja, oborožuje, oskrbuje in servisira. Zasebni proizvodni sektor ima vedno večjo vlogo v razvoju vojske, ki se v času privatizacije državnih vojaških podjetjih vedno bolj krepi¹¹. Vojaška podjetja se združujejo v vojaško-industrijske komplekse, ki so postali v času globalizacije internacionalni in zajemajo celotno proizvodnjo in obvladujejo svetovne trge.

¹⁰ Vodilne vojaške korporacije v svetu so Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, BAE Systems, Raytheon, General Dynamics, Thales, EADS, United Technologies in Finmeccanica (Jones, 2007: 172).

¹¹ S krepitvijo zasebnega sektorja v vojaški industriji se dosega zmanjšanje odvisnosti od tujih pogodbenih dobaviteljev za vojsko, nacionalna samozadostnost za potrebe vojske, zmanjšanje razvojnih in proizvodnih stroškov za državo ter krepitev nacionalnega gospodarstva na dodani vrednosti. Pogoj za samozadostnost v proizvodnji in neodvisnosti od tujih dobaviteljev so: (1) razvoj lastne infrastrukture za proizvodnjo in servisiranje opreme ter oborožitve v času miru in pod embargom; (2) povečanje kvalitete in zmanjševanje proizvodnih stroškov; (3) proizvodnja zadostnih količin dobrin za potrebe nacionalne obrambe; (4) proizvodnja specifične opreme in oborožitev, ki bo dosegala lokalno geografske, tehnične, vojaške in politične zahteve ali cilje nacionalne obrambe in (5) morebitno vključevanje posameznih uspešnih vojaških podjetij v mednarodni vojaški trg z nudenjem raznih oblik vojaške pomoči drugim državam po mednarodnih pogodbah, kot so offset, kliring, licenčna proizvodnja, najemne pogodbe ... (Hoyt, 2007: 171).

3. TEORETIČNA IN PRAKTIČNA IZHODIŠČA OBRAMBNIH REFORM

Za preučevanje reform obrambnih struktur sem uporabil kriterije Nata in okvirne predloge v programu PzM, ki so bili sprejeti na vrhunskem zasedanju Severnoatlantskega sveta leta 1994 v Bruslju in so ključnega pomena za izvedbo obrambnih reform na zahodnem Balkanu. Ta program ima velik pomen v procesu transformacije zveze Nato in v vzpostavljanju novega vseevropskega varnostno-obrambnega sistema, v katerega bodo v bližnji prihodnosti vključene države zahodnega Balkana. Temeljni cilji obrambnih reform za države zahodnega Balkana so jasno opredeljeni v obrambnem načrtovanju in sprejemanju obrambnih proračunov, zagotavljanju parlamentarnega (demokratskega) nadzora nad oboroženimi silami, sodelovanju v mednarodnih (ne)vojaških operacijah, krepitev obrambnih struktur za izvajanje novih nalog zaveznitva in v dolgoročnem razvoju obrambnih struktur, ki bodo sposobnejše za skupno delovanje z oboroženimi silami držav članic zveze Nato.

Preučevanje kriterijev bodo osnova za raziskave reform obrambnih struktur. Kriteriji se bodo nanašali na organiziranje, izvajanje, načrtovanje, preoblikovanje, prestrukturiranje in moderniziranje obrambnih struktur. Ti kriteriji predstavljajo osnovne kazalce razvoja obrambnih politik nacionalnih držav, s katerimi se posamezne države vključujejo v mednarodne obrambne strukture, zagotavljajo nacionalno, regionalno in mednarodno varnost ter aktivno sodelujejo z naborom sil za mednarodno posredovanje, usposabljanje in urjenje. Predstavljeni kriteriji bodo osnovno merilo za preučevanje posameznih obrambnih struktur kot modela, ki se bo nanašal na:

a) velikost in obseg oboroženih sil, ki je določen z dolgoročnimi nacionalnimi razvojnimi programi do leta 2015. Vlada je podprla razvoj modernizacije vojske, ko je sprejela vladni projekt dolgoročnega razvoja oboroženih sil in ga finančno podprla s posebnim skladom. Zraven pomagajo tudi države Nata s posebnim skladom za države zahodnega Balkana (Trust funds), ki je namenjen za modernizacijo vojske in za reševanje socialne problematike v času splošne demobilizacije vojske;

b) opremljanje oboroženih sil, ki je odvisen od trenda razvoja domače vojaške industrije in od mednarodnega politično-vojaškega sodelovanja Nata na gospodarskem področju. V programu dolgoročnega razvoja oboroženih sil je vlada predstavila prioriteto nabavo opreme in oborožitve, ki bo skladen z modelom vojaka 21. stoletja. Črna gora, Srbija in Makedonija so podpisale medsebojno gospodarsko in vojaško sodelovanje na razvojnem projektu model vojaka 21. stoletja. Hrvaška je za sodelovanje izbrala države Nata kot so ZDA, Velika

Britanija, Nizozemska... v sodelovanju z Izraelom. Najbolj pestra glede modernizacije vojske je BiH (velja za bosanski del VFBiH), ki je za sodelovanje v obliki vojaških donacij izbrala islamske države kot so Saudska Arabija, Jemen in prej za finančno pomoč Iran, dokler se niso poslabšali odnosi med Natom in Iranom zaradi jedrskega spora. V modernizaciji vojske dominira KoV in zatem VM, medtem ko je VL v negotovem položaju;

c) poveljevanje in vodenje v oboroženih silah, nad katerimi se mora vzpostaviti demokratični nadzor nad delovanjem oboroženih sil, je med preučevanimi državami viden velik napredek. Politična oblast je disciplinirala vojaški vrh, ko je z drastičnimi kadrovskega menjavami po razpadu političnih režimov na Hrvaškem, BiH in v nekdanji ZRJ izvedla čistko na vojaškem vrhu. Od takrat naprej je vojska postala lojalna in poslušna demokratično izvoljeni politični oblasti. Politična oblast je z imenovanjem novih vojaških oseb na vojaškem vrhu vzpostavila novo vojaško strukturo za poveljevanje nad obrambnimi strukturami, ki bo po programu PzM sledila političnim in mednarodno vojaškim nalogam ter zahtevam. Tem spremembam je sledil istočasno poostren parlamentarni nadzor nad delovanjem vojske;

d) popolnjevanje oboroženih sil s poklicnimi vojaki je zajel tudi preučevane države, ki se vedno bolj oddaljujejo obvezniški vojski. Nove vojaške naloge in tehnološka zahtevnost oborožitvenih sistemov ter internacionalizacija vojaških sil so glavni dejavniki, ki so spremenili način popolnjevanja oboroženih sil. Vojska postaja poklic, ki je vedno bolj plačan, ne pa več toliko cenjen kot državljanska dolžnost, patriotizem in domoljubje. Izdatki za plače bodo povečali stroške znotraj obrambnega proračuna, kot tudi stroške za mednarodno sodelovanje. Prej so bili vojaški obvezniki praktično zastoj. Sedaj se bodo morale preučevane države odpovedati nekaterim vojaškim projektom znotraj modernizacije. Pojavlja se tudi drugi paradoks, ker države Nata zmanjšujejo obrambne proračune in namenjajo vedno manj finančnih sredstev za modernizacijo vojske in posodabljanja vojaške infrastrukture. Tem trendom bodo sledile tudi države zahodnega Balkana, ko bodo postale članice Nata. To so že storile države srednje in vzhodne Evrope, ko so postale članice Nata.

V analizi reform obrambnih struktur se bodo pokazala odstopanja med preučevanimi državami. Ta odstopanja bodo vidna pri oblikovanju obrambne politike, na katere vplivajo medsebojni odnosi držav bivše SFRJ in politične krize na območju jugovzhodne Evrope. Opažena bodo odstopanja pri načrtovanju obsega in velikosti oboroženih sil zaradi povečane stopnje tveganja za izbruh notranje državnih konfliktov (BiH, Kosovo, Sandžak). Pojavila se bodo tudi odstopanja glede modernizacije oboroženih sil na modelu vojaka 21. stoletja.

a. Velikost in obseg oboroženih sil

Konec hladne vojne označuje splošno izboljšanje politično-varnostnih razmer, kar se povezuje z zmanjšanjem obrambnih izdatkov (povečanje sredstev za nevojaška družbena področja), z novimi povezavami na področju zagotavljanja varnosti (članstvo v mednarodnih organizacijah) in s spremenjenim načinom popolnjevanja vojaških struktur. Vendar pa zmanjšanje obsega vojaških struktur ni le rezultat izboljšanja varnostnih razmer neposredno po koncu hladne vojne, ampak tudi prilagajanje vojaške organizacije sodobnim družbenim zahtevam. Tako prihaja do kadrovskih sprememb, zaradi postopnega zmanjševanja obsega vojske s postopnim odpravljanjem splošne vojaške obveznosti in nadomeščanje obveznikov s poklicnimi vojaki. Vendar ni nujno, da zmanjševanje obsega sledi s profesionalizacijo oboroženih sil, ampak je trend lahko tudi obraten (Garb, 2002: 100). Npr. švedska vlada je ukinila nekatera delovna mesta v vojski in zmanjšala število poklicnih vojakov na račun povečanega števila nabornikov. V nekdanji SFRJ so Hrvaška, BiH in ZRJ v času pred vojno povečali vojno sestavo s vpoklicom splošne rezerve.

Vzhodna Evropa v primerjavi s trendom zmanjševanja oboroženih sil v svetu in celotni Evropi prednjači po obsegu zmanjševanja števila svojih vojakov. Vojske teh držav so bile pretežno naborniške in zmanjšanje je šlo na račun zmanjševanja letnega kontingenta vojaških obveznikov in povečanega števila tistih, ki opravljajo alternativno, civilno služenje vojaškega roka. Število častnikov in podčastnikov se je v teh državah zmanjšalo skozi procese rešetanja in lustracije¹² (politično neprimerni kadri) (Garb, 2002: 114).

Kotnik-Dvojmoč govori o modelu popolnjevanja oboroženih sil, ki določa obseg in velikost oboroženih sil v posameznih državah.

¹² Posledica tega procesa je bilo npr. na Češkem slabšanje socialnih in življenjskih razmer v vojski, stalne reorganizacije v organizacijski strukturi vojske ter nizek ugled vojaškega poklica. Zmanjševanje oboroženih sil je potekalo brez posebnega organizacijskega načrta in pod stalnim političnim pritiskom parlamenta in javnosti. Vojska se je znebila kompromitiranih častnikov iz časov bivšega komunističnega režima, toda hkrati ni mogla zavreti odhajanja mladih iz vojske (Garb, 2002: 116). Npr. na Poljskem se čistke častniškega zbora na podlagi politične aktivnosti v komunističnem režimu niso izvajale. Namesto političnih čistk so vojsko pomladili, stari vojaški kader pa na hitro upokojili (Garb, 2002: 118). Na Madžarskem je vlada izvedla prestrukturiranje oboroženih sil, kjer je večina aktivne sestave moralo zamenjati enoto, zamenjati vojašnico in zamenjati svoj poklic (Garb, 2002: 120).

a) Prvi model zajema kombinacijo popolnjevanje vojska z obvezniki in poklicnimi vojaki. Gre za mešani sistem poveljevanja vojska s poklicnimi vojaki in vojaškimi obvezniki v razmerju 70/30. Ta model še prakticira edino Srbija.

b) Drugi model zajema samo poklicne vojake. Prehod na popolno profesionalizacijo oboroženih sil. Ta model sta že uvedli BiH in Makedonija leta 2006 ter Črna gora leta 2007. Hrvaška bo to storila leta 2008 in Srbija najkasneje do leta 2010.

c) Tretji model zajema kombinacijo poklicnih vojakov in vojakov na prostovoljnem služenju vojaškega roka¹³ (Kotnik-Dvojmoč v Malešič, 2003: 191). Gre za podoben primer s prvim modelom, le da ni zakonsko obvezno služenje vojaškega roka, temveč je vstop za služenje v vojski na prostovoljni osnovi posameznika. Posameznika ni mogoče zakonsko prisiliti, da služi v vojski. Preučevanje države, razen Federacije Bosne in Hercegovine imajo velik problem pridobiti mlade za opravljanje vojaškega poklica, ker je vojaški poklic med mladimi precej neprivlačen.

Številčno zmanjšanje oboroženih sil je dokaj univerzalni svetovni pojav kot posledica prestrukturiranja oboroženih sil, tehnične modernizacije in množične demobilizacije po koncu hladne vojne ter oboroženih konfliktov (Garb, 2002: 101). Te spremembe so odvisne od mednarodnega sodelovanja, prihodnosti razvoja skupnih obrambnih struktur, motivacije mladih v vojaški službi, pogojev trga delovne sile, nedokončanih analizah glede ekonomskih izdatkov za vojsko, procesa profesionalizacije in od spremenjenih nalog ter vlog vojska (Kotnik-Dvojmoč, 2003: 193-194).

Na način popolnjevanja vojska v državah Nata vplivajo naslednji dejavniki:

a) Spremenjene grožnje. Konec hladne vojne in medblokovske konfrontacije je pripeljalo do drastičnega zmanjševanja oboroženih sil v državah Nata na velikost aktivnega sestava do 30% (častniki, podčastniki in vojaki).

b) Mednarodne obveznosti v izvajanju kolektivne obrambe. Izvajanje nevojaških operacij v svetu zahteva drugačen pristop vojska k reševanju problemov na kriznih območjih. Vojaški obvezniki in rezervisti niso dovolj usposobljeni, da bi izvajali kompleksne naloge na mirovnih misijah. V kontingent enot za delovanje na mednarodnih misijah se vključuje zelo majhen kontingent poklicnih vojakov.

c) Demografski trendi, ki so v zadnjem času negativni. Globalni problem sta naravna reprodukcija populacije, ki se vedno bolj stara in zmanjšanje rodnosti, kar vpliva na nabor

¹³ Na prostovoljnem služenju vojaškega roka vojaški obvezniki izbirajo področje dela v izvajanju vojaške službe oziroma kje želijo delati v vojski.

mladih za služenje v vojski. Pojavljajo se tudi fizične in psihične omejitve med mladimi, ki niso zdravstveno ustrezni za opravljanje vojaškega poklica.

d) Obrambni stroški¹⁴ in odziv trga delovne sile. Poklicna vojska je dražja od naborniške vojske. Direktni stroški so v državah s poklicno vojsko zelo visoki zaradi povečanih izplačil za vojaške plače, operativne stroške in investicije. Poklicni vojak dobiva plačo, medtem ko nabornik ni dobival plače, temveč le majhno denarno nadomestilo. Indirektni stroški se nanašajo na vojaške obveznosti do kolektivne obrambe in se povečujejo z odhodom visoko kvalitetnega in produktivnega mladega kadra iz civilnega sektorja na obrambni sektor, kar povzroča škodo nacionalni ekonomiji v civilnem sektorju. To se ponavadi pojavlja v času povečane gospodarske recesije, ko se delovna mesta v civilnem sektorju zapirajo in mladi strokovnjaki iščejo možnost zaposlitve v javnem sektorju ter za vojsko obratno.

e) Tehnološki razvoj oboroženih sil. Poklicni vojaki so moderno opremljeni, bolje izurjeni in strokovno usposobljeni kot vojaški obvezniki, zato so primerni za izvajanje kompleksnih nalog (Malešič, 2003: 175, 180-182).

Države članice Nata so z vladnimi ukrepi po koncu hladne vojne pričele z drastičnim krčenjem oboroženih sil, predvsem iz finančnih razlogov in redistribucije državnih financ v nevojaške namene (socialo, izobraževanje, zdravstvo, ekonomija ...). Posledice zmanjševanja obsega oboroženih sil se kažejo v procesu demobilizacije in družbene reintegracije vojaškega osebja, ki poteka v zahodnih kot v vzhodnih tranzicijskih državah, le da so zahodne države k urejanju obeh procesov pristopile bolj načrtovano kot pa vzhodne države (Garb, 2002: 105).

Razoroževanje in odpust vojakov, ki so bili udeleženi v vojni ter njihovo ponovno vključevanje v civilno življenje so izredno zahtevne naloge, ki jih morajo vlade držav v konfliktu opraviti po oboroženem konfliktu. Demobilizacija, razoroževanje in reintegracija nekdanjih borcev so zagotovila, da se konflikt ne bo ponovil (Garb, 2002: 131). Ti demobilizacijski ukrepi veljajo za nekatere države nekdanje Jugoslavije (nekdanja ZRJ, BiH in Hrvaška) po sprejemu Daytonskega sporazuma leta 1995.

V raziskavi je obseg in velikost oboroženih sil definirana z obrambno politiko posamezne države, potencialnimi grožnjami v regiji, s kadrovskimi načrti dolgoročnega razvoja vojaških

¹⁴ Povprečni obrambni stroški v državah Nato so do 2,2 % BDP, z vojaškimi obvezniki v državah Nato so do 2,4 % BDP in s poklicno vojsko v državah Nato so do 1,8 % BDP (Malešič, 2003: 182). Iz podatkov je razvidno, da država Nata s poklicno vojsko odvaja manj finančnih sredstev za vojsko, kot države Nata z obvezniško vojsko.

struktur in z upoštevanjem organizacijskim normativov Nata (za določitev velikosti in obsega poklicne vojaške strukture), ki se nanašajo na velikost populacije posamezne države.

b. Opremljanje oboroženih sil

Splošni dolgoročni načrti razvoja in opremljanja vojaških struktur¹⁵ so sedaj sodobni trend razvoja vojska Nata, z namenom povečati operativne zmogljivosti, poenotenju logistike, povečati kohezivnost v vodenju in poveljevanju vojaškim strukturam ter izboljšati taktične lastnosti oborožitve in opreme. S sprejemom preučevanih držav v PzM, so si zastavile dolgoročne razvojne programe modernizacije vojaških struktur do leta 2015, ki so povezane z obveznostjo in nalogami v okvirnem programu PzM.

Tehnične zmogljivosti za modernizacijo vojaških struktur se od preučevane do preučevane države zelo razlikujejo, kar je odvisno od razvitosti vojaško-industrijskega kompleksa posamezne preučevane države in od finančnih zmogljivosti posamezne preučevane države. Prednostne naloge modernizacije so izbor sil za mednarodno sodelovanje, nato prilagoditev vojaške infrastrukture potrebam zavezniških sil za izvajanje vojaških operacija na zahodnem Balkanu in na Bližnjem Vzhodu, povečanje učinkovitosti logistike, razvoj sistema C4I, posodobitev obstoječih oborožitvenih sistemov (nadgradnja) po zvrsteh in rodovih. Prioriteta modernizacije vojske je opremljanje in oboroževanje enot, poveljstev za mednarodno sodelovanje (sile za hitro posredovanje), šele nato so na vrsti ostale komponente vojaških struktur (glavne in dopolnilne vojaške sile).

Programi modernizacije preučevanih držav so zajeti po zvrsteh, rodovih in specialnosti vojaških struktur. Hrvaška in Črna gora sta obmorski državi, BiH, Srbija in Makedonija so kopenske države. Prvi dve državi imata vojaško mornarico (VM), ki se postopoma preoblikuje v obalno stražo. Program modernizacije vojaških struktur po zvrsteh je sledeč:

a) Program modernizacije kopenske vojske (KoV)¹⁶ zajema v pehoti povečano ognjeno zmogljivost in premičnost enot na bojišču. Zagotavljanje višje stopnje verjetnosti preživetja

¹⁵ V slovenskem vojaškem priročniku pomeni izraz opremljanje; opremljanje enote, ladje, opremljanje in razpremljanje ladje (Korošec, 1977: 217).

¹⁶ Primer sta dva dokončno izdelana nacionalna razvojna programa vojske pod nazivom (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 43-47) za Hrvaško vojsko in dokument (Strategic Defence Review of Serbia, 2006 : III-13, IV-14) za srbsko vojsko. BiH, Črna gora in Makedonija še nimajo dokončno izdelanih programov opremljanja nacionalnih oboroženih sil z izbranimi oborožitvenimi sistemi in vojaško opremo.

pehote na sodobnem bojišču po programu Bojovník 21. stoletja¹⁷. Sredstva namenjena za posodobitev Kov so nabava lahkih oklepnih kolesnikov, njihovo opremljanje in oboroževanje. V podpori bojnega delovanja KoV pa je pomembna nabava inženirskih sredstev, sredstev RKBO, transportnih sredstev za logistiko, sredstev zvez in vzpostavitev zaščitene informacijskega bojnega omrežja, kar zahteva Nato za mednarodno sodelovanje. Program modernizacije KoV zajema dva sklopa, in sicer bojne enote in podporne elemente za nemoteno delovanje bojnih enot.

b) Program modernizacije vojaškega letalstva (VL)¹⁸ je v preučevanih državah vprašljiv. VL bo podrejeno enotam ZO. Drugače velja za dolgoročno posodobitev transportnih letal za mednarodne operacije, ki so nujno potrebna za premičnost sil na krizno območje in premestitev helikopterjev za ognjeno, logistično in medicinsko podporo enotam KoV. Nujna je posodobitev letališke infrastrukture, ki je bila uničena v času vojne. Komponenta ZO je alternativa vojaškemu letalstvu in je najcenejša varianta za nadzor zračnega prostora. ZO zajema posodobitev protiletalskih raket srednjega in kratkega doseg, postavitev mobilnih radarjev srednjega dometa in nadgradnja ustrezne infrastrukture za namestitev sistemov ZO.

c) Dolgoročni program modernizacije vojaške mornarice¹⁹ je zajet v preobrazbi vojaške komponente v obalno stražo. Za ta koncept se je odločila Hrvaška, o tem razmišlja tudi Črna gora, kar je najceneje in najbolj učinkovito sredstvo za nadzor Jadranskega morja. Prioriteta v modernizaciji obalne straže je v nabavi hitrih patrolnih ladij, jurišnih čolnov, potapljaških ladij za odkrivanje minsko-eksplozivnih sredstev na dnu morja, minolovcev za deminiranje morja in postavitev radarjev za nadzor odprtega morja.

c. Poveljevanje in vodenje v oboroženih silah

V nekdanji SFRJ je bil vrhovni poveljnik oboroženih sil tudi politični vodja in je imel čin maršala. Tedanja praksa v SFRJ je bila, da je JLA direktno komunicirala s poveljnikom oboroženih sil v uniformi in zaobšla parlamentarni nadzor (Hadžić, 2000: 12)²⁰. Vojaški vrh

¹⁷ Univerzalni program opremljanja in oboroževanje pehotnika v državah Nata. Ameriški izraz za Bojovníka 21. stoletja je Solder of 21. Century, v hrvaškem Vojnik 21. vijeka in v srbskem jeziku Pješadinac 21. vijeka.

¹⁸ Isto tam, str. 50-51, str. III-14 in str. IV-14.

¹⁹ Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 48-49.

²⁰ Vojska je v komunističnih sistemih bila glavni nosilni steber oblasti. JLA je bila od njenega nastanka politična vojska vse do razpada Jugoslavije in se je naslanjala na revolucionarne ideje bratstva in enotnosti.

JLA je krepil svojo pozicijo v političnih razmerjih preko partokratskega modela civilne supremacije nad vojaštvom, ki je nastal pod vplivom marksistične teorije o oboroženem ljudstvu ter o vodilni vlogi delavske partije. Za model je bila značilna prevlada civilne politične organizacije-Komunistične partije Jugoslavije, ki je izvajala civilni politični nadzor nad armado (Bebler v Jelušič, 1997: 140). JLA se je vse bolj vključevala v politični sistem SFRJ takrat, ko je slabela civilna politična oblast v času politične krize v SFRJ in ko je popuščal politični partijski nadzor nad JLA²¹. Parlamentarni nadzor in vrhovni poveljnik vojaških struktur sta bila Komunistična partija Jugoslavije s Titom na čelu in kasneje po njegovi smrti predsedstvo SFRJ. Obratno je v demokratičnih državah Nata, kjer visoki vojaški predstavniki niso člani političnih strank, niso poslanci v parlamentih in niso člani v obrambnih komisijah, agencijah ter vladnih službah. Vojska je strogo ločena od politične oblasti in ni prisotna znotraj pomembnih političnih organizacijah.

V zakonodaji so določena pooblastila za politične organe, ki upravljajo z obrambnim sektorjem. Ta pooblastila se nanašajo na jasno delitev pristojnosti med predsednikom vlade, vlado in ministrom za obrambo, načina izvajanja parlamentarnega nadzora nad obrambnim proračunom in nad delovanjem vojaške strukture, nadzora ministrstva za obrambo nad delom generalštaba in generalov ter poseganje civilne nadzora²² do posameznih pripadnikov vojske

Vojska je v osnovi bila podrejena partiji. Po Titovi smrti se je počasi izmikala civilnemu nadzoru partije in postala je vedno bolj samostojna znotraj federacije. Povečana vloga JLA se je formalno priznala z ustavo iz leta 1974, ki se glasi: JLA varuje, neodvisnost, suverenost, teritorialno celovitost in ustavno ureditev SFRJ (Biserko v Ratković, 2001: 218). Obenem je tudi naraščalo osveščanje jugoslovanske družbe do ohranitve socializma in jugoslovanske ideje bratstva in enotnosti (Hadžič, 2004: 199). Vojska je predstavljala vezno sredstvo ali talilni lonec za združevanje jugoslovanskih narodov v skupni državi.

²¹ Nato zahteva od pridruženih članic, da se v civilno vojaških odnosih upoštevajo naslednji kriteriji; jasna delitev pristojnosti med predsednikom države in vlado; poslušnost Generalštaba ministru za obrambo, ki je civilna oseba; učinkovit parlamentarni nadzor nad obrambno strukturo; in podrejenost vojaških struktur civilnemu in demokratičnemu nadzoru (Greenwood, 2005: 16). V primerjavi z Natom je bila JLA del politične oblasti in je bila pod pristojnostjo KPJ. Minister za obrambo je bila vojaška oseba z generalskim činom, kateremu je bil poslušen celotni vojaški vrh JLA. Takratna JLA je nadzirala delovanje parlamenta in je sama izvajala parlamentarni nadzor z obveščevalno dejavnostjo nad zvezno skupščino. JLA je bila varuh ustave SFRJ in se je izogibala civilnemu nadzoru in je bila del političnega nadzora kot politični član KPJ. JLA je predstavljala popolno nasprotje v civilno-vojaških odnosih demokratičnih držav.

²² Huntington govori o subjektivnem in objektivnem civilnem nadzoru vojaške strukture. S subjektivnim civilnim nadzorom se povečuje moč civilov v vladnih institucijah znotraj političnih sistemov kot parlamentarno civilni nadzor nad vojaško strukturo. Z objektivnim civilnim nadzorom se povečuje vojaški profesionalizem in s

(Hadžić, 2000: 13-14). Glede vojaških pooblastil je potrebno omeniti metode in sredstva, ki jih uporabljajo pooblašteni posamezniki za izvajanje lastnih nalog in politična oblast, ki izvaja nadzor nad vojsko. Velik problem se pojavlja z vmeševanjem politične oblasti v vojaško stroko, ki lahko ogrozi obstoj delovanja nacionalnega obrambnega sistema. Ta pojav je pogost v demokratičnih državah, ko se visoki politični predstavniki pojavljajo v domači javnosti kot vojaški strategji in vojskovodje.

Upoštevati je potrebno temeljna načela poveljevanja in vodenja vojaškim strukturam v demokratično urejenih državah. Ta načela zajemajo podrejenost vojske civilnemu vrhovnemu poveljniku. Vojaška struktura je podrejena predsedniku, parlamentu in vladi, kar je odvisno od zakonske in ustavne ureditve obrambega področja. Upoštevati se mora avtonomno delovanje vojaških profesionalcev v vojaško strokovni sferi. Vrhovna civilna oblast se naj ne bi smela neposredno vpletati v organizacijo dela vojaškim strukturam, mora pa imeti vpogled v njihovo delovanje. Depolitizacija vojaške strukture in minimalno vpletanje vojaške elite v politiko je nujna. Vojaški aparat mora ostati politično nevtralen in ideološko nesporen, drugače vojaška organizacija izgubi kredibilnost in avtoriteto v družbi, kot se je to zgodilo z JLA v Jugoslaviji (Hadžić, 2000: 20).

Poveljevanje in izvajanje demokratičnega nadzora nad vojaško strukturo ter obrambno načrtovanje v obrambnem sektorju, so odvisni od delovanja demokratičnih institucij in organizacijskih procesov znotraj varnostno-obrambnega sektorja države.

Tabela 3.1 : Funkcije glavnih nosilcev oblasti v varnostno-obrambnem sektorju

	Parlament	Sodstvo	Predsedniki	Vlada	Načelnik GŠ
Vrhovno poveljstvo	Imenuje vrhovnega poveljnika.	Ocenjuje ustavnost predsednika kot vrhovnega povelj. vojske.	Vrhovni poveljnik oboroženih sil.	Vrhovni poveljnik med vojno	Poveljuje enotam, zavodom in poveljstvom oboroženih sil.
Varnostno-obrambna politika	Sprejema varnostne koncepte, strateške dokumente in zakone.	Ugotavlja zakonitost dokumentov in zakonov z ustavnostjo in mednarodnimi pogodbami.	Podpisuje in sodeluje v sprejemanju strateških dokumentov in zakonodaje.	Predlaga, izvaja in nadzoruje varnostno-obrambno politiko.	Svetuje vladi, predsedniku in parlamentu o delovanju in izvajanju obrambne politike.
Proračun	Odobrava ali zavrača proračun.	Izvaja nadzor nad porabo finančnih sredstev in boj	-	Predlaga proračun in izvaja nadzor nad porabo.	Svetuje vladi in parlamentu.

tem demilitarizacija civilne družbe (vojaška organizacija se zapira v kasarne in se umika iz civilne družbe) (Huntington v Hadžić, 2000: 16-17).

		proti korupciji.			
Obrambna zakonodaja	Sprejema zakone.	Ugotavlja ustavnost sprejetih zakonov.	Podpisuje razglasitev zakonov in strateških dokumentov ter ostalih podzakonskih aktov.	Predlaga in sprejema zakone, strateške dokumente in podzakonske akte.	Svetuje vladi in izvaja zakone, strateške dokumente, predpise in ostale podzakonske akte.
Kadrovanje	Potrjuje imenovanja generalskih činov v vojski.	Presoja kazenske odgovornosti posameznikov.	Imenuje glavne poveljnike in odobrava kadrovske načrte.	Imenuje glavne poveljnike.	Svetuje in izvaja kadrovske načrte ter imenuje nižje poveljnike.
Nabava	Odobrava prodajo, nabavo in proizvodnjo orožja ter opreme.	Presoja o korupciji in namembni porabi denarja.	Predlaga nabavo orožja - lobiranje.	Predlaga nabavo orožja – lobiranje.	Izvaja in pripravlja dokumentacijo za nabavo orožja in opreme.
Misije	Daje (ne)soglasje.	Presoja zakonitosti poveljnikov.	-	Predpisuje pravilnike in se pogaja o mednarodni udeležbi.	Ima operativno poveljstvo.
Mednarodne pogodbe	Potrjuje.	-	Sklepa mednarodne pogodbe s soglasjem parlamenta.	Mednarodna pogajanja.	Svetuje vladi in parlamentu.

(VIR: Born, Hans (2003) Priručnik za člane parlamenta številka 5. DCAF, 21-22)

Bistvo je, da je vedno v veljavi sistem delitve oblasti, ki zagotavlja vzajemno preverjanje in ravnovesje politične moči in tako preprečuje politično zlorabo varnostnega sektorja (Born, 2003: 22). Pri tem je potrebno omeniti, da je država edini akter v družbi z zakonitim monopolom nad uporabo sile in nacionalno-varnostne strukture so odgovorne po ustavi legitimnim demokratičnim organom. Parlament je suveren, izvršilna veja oblasti pa je parlamentu odgovorna glede izvajanja in pregledovanja varnostne in obrambne politike. Parlament ima po ustavi edini pravico odobravanja in nadziranja proračunskih izdatkov na področju obrambe in varnosti. Parlament ima ključno vlogo v razglasitvi in preklicu vojnega stanja ter odloča o napotitvi sil za mednarodno sodelovanje. Zaposleni v varnostnem in obrambnem sektorju so individualno odgovorni za kazniva dejanja (domača in mednarodna) pred kazenskim sodiščem. Zakonsko-ustavne pristojnosti jasno določajo naloge državnim organom glede vodenja obrambnega sektorja in s pooblastili posameznikov za izvajanje obrambnih funkcij znotraj obrambnega sistema.

d. Popolnjevanje oboroženih sil

Po koncu hladne vojne je prišlo do velikih organizacijskih sprememb v armadah sveta. Države Nata so prešle na poklicno popolnjevanje oboroženih sil zaradi spremenjenih varnostnih izzivov v svetu in od hitrega razvoja sodobnih orožij. Obstajajo pa tudi nekatere države Nata, ki še niso opustile obvezniškega popolnjevanja oboroženih sil zaradi varnostno-obrambnih razlogov (Grčija, Turčija ...) ali pa imajo drugačen način pridobivanja kadra v vojski (Nemčija ...). Npr. Velika Britanija ima zraven poklicne vojske še poseben sistem popolnjevanja oboroženih sil z najemniškim načinom popolnjevanja oboroženih sil z nepalskimi Gurki. V grški vojski še vedno obstaja naborniški sistem (Lužar, 2006: 10-11). Obstaja kar nekaj variant glede popolnjevanja in dopolnjevanja vojaških struktur. Vsaka država lahko izbere svoj način popolnjevanja vojaških struktur. Državi ni obvezno sprejeti poklicnega načina popolnjevanja vojaških struktur, če ga ne želi uvesti, zato obstaja kar nekaj načinov za pridobivanje kadra.

Proces kakovostnega preoblikovanja vojaških struktur vključuje racionalno in družbeno bolj sprejemljivo strukturo v smer profesionalizacije²³. Kombinirani način popolnjevanja je kazalec prehoda iz obvezniškega na poklicni način. Ta trend se nadaljuje sedaj v preučevanih državah, da se odpravi obvezno služenje vojaškega roka in obvezna rezerva do leta 2010²⁴. To sta že storili BiH konec leta 2006 in Makedonija v letu 2007.

Pri izbiri najustreznejšega načina popolnjevanja oboroženih sil, je potrebno upoštevati naslednje notranje državne dejavnike: strateške, operativne, politične, ekonomske, družbene, tradicije in politične kulture (Lužar, 2006: 12). Pomembni zunanjedržavni dejavnik je izpolnjevanje obveznosti do Nata. Za preučevane države velja, da naštetih dejavnikov oblikujejo mobilizacijski profil popolnjevanja in dopolnjevanja vojaških struktur.

²³ V praksi vojaških struktur poznamo obvezniški, najemniški in poklicni način popolnjevanja. Značilnost za obvezniški način popolnjevanja sta obstoj splošne vojaške obveznosti in kadrovska struktura (popolnjevanje na osnovi splošne in selektivne vojaške obveznosti). Za poklicni način popolnjevanja sta značilna prostovoljnost odločitve posameznika in količina ustvarjene kadrovske rezerve. Najemniški vojaki se borijo za materialno korist po pogodbi med državo najemnico, kot inštruktorji, svetovalci in specialisti za posamezna vojaška področja. Kombinirani način popolnjevanja pa združuje obvezniški in poklicni način (Vobič, 2005: 13-18).

²⁴ Vprašanje se glasi, katero pot bo posamezna preučevana država izbrala za učinkovito popolnjevanje in dopolnjevanje svojih vojaških struktur? Ima štiri opcije: stari obvezniški, poklicni, najemniški in kombinirani način popolnjevanja in dopolnjevanja.

a) Strateški dejavnik odloča o politično-varnostnih razmerah na zahodnem Balkanu. Obstaja nevarnost za ponovno eskalacijo politično-vojaških kriz na območju večetničnih spopadov (BiH, Srbija in Albanija). Zaradi neurejenih meddržavnih odnosov na tem območju se države lahko zatekajo k ustanovitvi politično-vojaških paktov (npr. Balkanski pakt ...) in iskanju strateških zaveznikov. Obstaja tudi več idej o oblikovanju politično-vojaških blokov na zahodnem Balkanu, in sicer panslavistična ideja o združitvi vseh Slovanov na čelu z Rusijo, velikoalbanska ideja o združitvi vseh Ilirov v Ilirsko državo, krepitev islama na čelu s Turčijo in Arabsko unijo ter grant ideja o deislamizaciji zahodnega Balkana.

b) Operativni dejavnik določa velikost in obseg nacionalnih obrambnih struktur glede na stopnjo varnosti in stabilnosti na zahodnem Balkanu. S povečanjem nevarnosti bodo države povečale celotni vojaški sestav in vojaški potencial. To velja za vse preučevane države, kjer so prisotni nerešeni etnični in verski problemi na večetničnem nemirnem območju (Albanija, BiH, Kosovo, Makedonija, Sandžak ...).

c) Ekonomski dejavnik omogoča modernizacijo oboroženih sil glede na razvoj vojaško-industrijskega kompleksa, ki je ostal od razpada SFRJ in od revitalizacije nacionalnega gospodarstva po koncu državljanske vojne na tleh nekdanje SFRJ. V ospredju je Srbija, ki imela najbolj razvito vojaško industrijo v SFRJ in je kasneje v letu 1999 utrpela veliko gospodarsko škodo. Modernizacija vojska preučevanih držav je sedaj odvisna od mednarodnega sodelovanja na gospodarskem, znanstvenem in političnem področju z državami Nata. Odvisna je tudi od same inovativnosti domačih podjetnikov, ki sledijo trendom razvoja vojaške industrije v svetu in pa od pomoči države, ki krepi razvoj nacionalne vojaške industrije.

d) Družbeni dejavnik omogoča mobilizacijsko maso za graditev oboroženih sil po obsegu in velikosti, kar je odvisno od rasti moške populacije in od emigrantskih tokov na območju nekdanje SFRJ. Popolnjevanje vojske na nacionalni in etnični osnovi. Izvajanje popolnjevanja srbske vojske s srbskimi državljani Republike srbske, popolnjevanje hrvaške vojske iz Herceg-Bosne, popolnjevanje Bošnjakov s tujimi plačanci iz Arabskega sveta ... Obstajajo tudi možne variante popolnjevanja nacionalnih vojska z najemniki druge narodnosti.

e) Tradicija bojevanja, politična ideologija in vera na tleh nekdanje SFRJ poteka na simbiozi države, vojske in religije. Vojska je varuh ustave, naroda in nosilec velikih političnih idej na tem območju. Velike politične ideje podpira tudi cerkev, ki ima pri tem veliko mobilizacijsko vlogo v državi. Na območju zahodnega Balkana obstajajo velikosrbske,

velikohrvaške in velikoalbanske politične ideje, med katerimi ni povezav in so si med seboj konfliktne že od nekdaj. Večja je verjetnost konflikta, bolj je prisotna ta tradicija med narodi.

f) Mednarodno-politični dejavnik zahteva obveznosti preučevanih držav do spoštovanja mednarodnih pogodb (Daytonski sporazum, Pakt Stabilnosti za JVE in Resolucija OZN 1244 za Kosovo). Preučevane države so podpisnice tudi Dunajskega sporazuma o subregionalnem nadzoru orožja, kar pomeni drastično zmanjševanje vojaškega potenciala na zahodnem Balkanu. Ta dokument določa revitalizacijo varnosti in stabilnosti zahodnega Balkana. Temu dejavniku niso preveč naklonjene preučevane države zaradi političnih zahtev mednarodne skupnosti, ki grobo posegajo v pristojnosti držav na obrambnem področju. To velja predvsem za Srbijo glede Kosova, Makedonijo glede spora z makedonskimi Albanci na zahodnem delu Makedonije in BiH, kjer Nato pritiska na entitete, da se odpovedo velikim nacionalnim idejam. Za umiritev napetosti na tem območju Nato/EU nudi brezplačno finančno pomoč pri izvajanju obrambnih reform z metodo korenček in palica. Obstaja samo vprašanje časa, kako dolgo bo lahko Nato/EU prispeval k ohranjanju tega umetnega miru na zahodnem Balkanu.

V državah Nata gledajo na popolnjevanje vojaških struktur iz sociopolitičnega, geopolitičnega, tehnološkega, ekonomskega in demografskega vidika. S sociopolitičnega pogleda so države Nata vse bolj naklonjene poklicnim vojaškim strukturam, ker podpora v javnosti za obvezniško vojsko vedno bolj upada. Geopolitične spremembe narekujejo drugačno vlogo vojaškim strukturam po koncu hladne vojne. Tehnološki razvoj povečuje zahtevnost uporabe sofisticiranih oborožitvenih sistemov in zahteva na inteligentnih oborožitvenih sistemih dosti več časa za usposabljanje. Ekonomija obsega zahteva zmanjševanje obrambnih proračunov držav na račun investicij v socialo, zdravstvo in izobraževanje. Demografski razlogi se nanašajo na medicinsko-biološko, psihološko in pedagoško problematiko v postindustrijski družbi, ki so vedno manj naklonjeni vojaškemu poklicu (Kotnik v Godec, 2004: 29, Kotnik v Vovko, 2005: 6).

V oblikovanju obsega in velikosti vojaških struktur je potrebno vključiti tudi pogodbeno in obvezno rezervo²⁵, jim določiti funkcionalna delovna mesta in določiti njihovo velikost po formacijah. V vojni nastanejo povečane potrebe po vojaki zaradi dopolnjevanja in povečanega obsega celotnih oboroženih sil. Dopolnjevanje se nanaša na nadomeščanje nastalih bojnih in nebojnih izgub, medtem ko je povečanje vojaškega obsega odvisno od

²⁵ Pogodbeno rezervo predstavljajo državljani in državljanke, ki se prostovoljno vključijo za opravljanje vojaške službe. Obvezno rezervo sestavljajo pripadniki, ki so odslužili vojaški rok in imajo dolžnost služenja v rezervni sestavi (Vobič, 2005: 11).

stopnje ogroženosti države (Kotnik v Vobič, 2005: 18). Obseg in velikost rezervne sestave je določen s Stanagom, ki bo predstavljen v naslednjih poglavjih.

Odločitev za demobilizacijo je pogojena z razmerami v mednarodni skupnosti. Po koncu hladne vojne se je v svetu uveljavila politika zmanjševanja obsega in velikosti vojaških struktur. Razlogi so tako politični kot družbeni, ekonomski in tehnološki, končni učinek te politike pa je viden na ravni demobiliziranega pripadnika oboroženih sil (Garb v Malešič, 2002: 185). Države Nata zmanjšujejo vojaške kapacitete in število pripadnikov v vojski, medtem ko države zahodnega Balkana želijo ohraniti številčno raven vojaških struktur, ki je obstajala v času JLA zaradi obrambnih potreb države. Ker pa so stroški vzdrževanja velikih vojaških sistemov za obrambne proračune predragi, so preučevane države prisiljene zmanjšati obrambno strukturo. Proces demobilizacije obrambnih struktur je torej nujen, če želijo preučevane države izvesti učinkovito reformo obrambnih struktur in tako preoblikovati, prenoviti ter prestrukturirati obrambne sisteme po vzoru držav Nata.

3.1 Obrambne reforme po koncu hladne vojne

Obrambne reforme so po koncu hladne vojne v državah Nata prinesle nekatere opazne spremembe na obrambnih strukturah in v obrambni politiki. Reforme obrambnih struktur so zajele preoblikovanje nacionalnih oboroženih sil v moderne, mobilne in prenosljive enote, nato prestrukturiranje armadnih poveljstev na brigadne in bataljonske nivoje in obenem zagotovile strokovno ter finančno pomoč državam na zahodnem Balkanu²⁶. Ko je ta proces obrambnih reform zaključen na nacionalni ravni, se izvede internacionalizacija ali združevanje nacionalnih obrambnih sistemov in obrambnih struktur na nadnacionalni ravni. Na tej poti so tudi preučevane države, ki so sedaj šele na nacionalni ravni in združevanje z Natom bi naj bil končan do leta 2010, kar je največji cilj obrambne politike Nata.

Po koncu hladne vojne Moskoss govori o postmodernem obdobju razvoja oboroženih sil. To obdobje zajema organizacijske spremembe vojske na področju povečanega sodelovanja med civilno in vojaško sfero, zmanjševanje oboroženih sil po zvrsteh in rodovih vojske, izvajanje nebojnih nalog, povečana pristonost enot na misijah in internacionalizacija oboroženih sil (Moskos, 2000: 275). Povečano sodelovanje med civilno in vojaško družbo je pomembno zaradi oskrbe, opremljanja in oboroževanja ter regrutiranja posameznikov v

²⁶ Obrambne reforme Nata niso samo odvisne od preoblikovanja obrambnih sistemov držav Nata, ampak tudi od širitve zavezništva, saj je odvisen njegov obstoj, ker nima več potencialnega nasprotnika z vzhoda.

vojsko. Po koncu hladne vojne so države Nata izvedle demobilizacijo in krčenje vojaškega potenciala zaradi zmanjševanja vojaških proračunov. Z razpadom vzhodnega vojaškega bloka nevarnost ni več obstajala za Zahod in pojavila se je večja potreba držav za prerazporeditev finančnih sredstev za nevojaške namene (šolstvo, sociala, gospodarstvo, kultura ...). Povečala se je modernizacija posameznih enot v majhnem obsegu, ki sodelujejo v mednarodnih operacijah. Vojska sedaj opravlja nebojne in humanitarne naloge, ki so netradicionalne za vojsko. Vojska se toliko več ne bojuje na bojiščih, temveč je prisotna na kriznih območjih, kjer je potrebno območja politično stabilizirati in tam vzpostaviti novo strukturo oblasti. Vojske držav Nata se združujejo v mednarodne enote, ki tvorijo mešane bojne skupine. Vsaka država Nata mora poskrbeti za lasten prevoz na krizno območje, izvajati lastno logistiko in kriti stroške delovanja na kriznih območjih iz svojega obrambnega proračuna. Evropske države Nata nimajo skupnega vrhovnega poveljnika, temveč obstaja samo štab Nata, v katerem so vsi poveljniki nacionalnih vojska Nata in odločitve se sprejemajo s konsenzom. Glede poveljevanja ni primerjave z ZDA. Delovanje vojska Nata na kriznih območjih je popolnoma avtonomno in je stvar dogovora med državami Nata. Najbolj sporna zadeva v obrambnih reformah Nata je konsenzualno poveljstvo, ki lahko zavira pri sprejemanju hitrih vojaških odločitev. Druga zadeva pa je bojna učinkovitost oblikovanih mednarodnih sil za vojaško posredovanje, pomanjkanje transportnih sredstev, nato zastarela oprema in oborožitev ter dotrajana vojaška infrastruktura v večjem obsegu vojska Nata. Na te probleme stalno opozarja ZDA, da je potrebno za Nato nameniti več finančnih sredstev za vojsko, ki so sedaj nižja od 2 % BDP. Postmoderno obdobje razvoja oboroženih sil, ki velja za evropski del Nata po koncu hladne vojne, je bolj podobno životarjenju in evropska obrambna politika je od konca druge svetovne vojne bolj podobna zatišju militarizma, razen pristotnosti ZDA v Evropi. Evropska obrambna politika je postala po koncu hladne vojne vedno bolj miroljubna, medtem ko je obrambna politika ZDA postala vedno bolj ofenzivna in vojaško nastopajoča na območju, kjer so njeni gospodarski interesi. Pojavlja se dilema, kje se nahajajo evropski gospodarski interesi in ali jih bo potrebno v bližnji prihodnosti tudi vojaško ubraniti.

Na podlagi spremenjenega mednarodnega varnostnega okolja, so se članice Nata lotile preoblikovanje zavezništva na politični in vojaški ravni (Grizold v Malešič, 2006: 14). Preoblikovanje Nata zajema tri temeljne razsežnosti, in sicer: širitev Nata z novimi članicami, sprejetje novih vlog in poslanstva ter sprememba notranje strukture Nata (Grizold v Malešič, 2002: 26). Po zasedanju Nata v Washingtonu leta 1999 se je okrepilo sodelovanje z državami iz Vzhodne in Jugovzhodne Evrope. Nove naloge v zavezništvu zajemajo ohranjanje miru,

vzpostavitvi miru, razširjanje partnerstva in zagotavljanje vseevropske stabilnosti ter obvezno aktivno sodelovanje pridruženih članic v teh mednarodnih nalogah. Preoblikovanje Nata se nagiba k nekaterim novim ciljem, ki so določene v poslanstvu za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti v svetu. Ti specifični cilji so zagotavljanje stabilnosti in varnosti v celotni Evropi, vzpostavitev strateškega partnerstva z Rusko federacijo in Ukrajino, finančna in materialna pomoč postsocialističnim državam v modernizaciji vojaških struktur, strokovna pomoč pri sprejemanju novih doktrin, ureditev civilno-vojaških razmerij v sodobni družbi in aktivno sodelovanje v kriznih operacijah. S spremembo notranje strukture bo Nato s povečanim članstvom povečal svoj vpliv na države Vzhodne in Jugovzhodne Evrope kot tudi na države zahodnega Balkana²⁷. Novi člani bodo povečali moč Nata s populacijo, ozemljem, povečanim obsegom ekonomije in obrambnimi zmogljivostmi (Schimmelfennig, 2003: 43). Zelo pomembno vlogo pri tem imajo gospodarski in politični interesi držav članic Nata²⁸.

Širitev Nata na zahodni Balkan je vezana na preoblikovanje obrambnih struktur, sprejetje miroljubne obrambne politike preučevanih držav do ostalih držav v regiji in krepitev miru ter varnosti na tem območju. Te določbe so zapisane v okvirnem dokumentu Partnerstvo za mir in se delijo na politične in vojaške zahteve Nata do preučevanih držav za članstvo v Nato²⁹.

a) Politični pogoji zajemajo ohranitev demokratične družbe, svobode pred nasiljem in ustrahovanja politične oblasti ter spoštovanje načel, ki izvirajo iz mednarodnega prava. Obvezno je varovanje in spoštovanje človekovih pravic in svoboščin, reševanje manjšinske problematike, varovanje svobode, pravice in miru, kar predstavlja bistvo za doseganje miru na

²⁷ Nato uporablja za širitev zaveznitva na zahodni Balkan ekonomske, diplomatske, informacijske, pravne, socialne, vojaške in upravne instrumente ter civilne/nevladne iniciative (Pešec, julij 2007: 50).

²⁸ Nadaljnji obstoj in razvoj Nata je odvisen od dveh temeljnih dejavnikov, in sicer od prihodnjega evropsko-ameriškega sodelovanja pri varnosti in pripravljenost evropskih držav, da oblikujejo skupno varnostno-obrambno politiko ter okrepijo skupno obrambno strukturo (Grizold v Malešič, 2002: 33). Istočasno se je Nato srečal s problemom naraščajočega nasprotovanja Ruske Federacije, da države bivšega Varšavskega pakta ne pristopijo v zaveznitvo. Problem je postal rešljiv s sprejetjem političnega sporazuma Nato-Rusija. Podpisan je bil tudi vzporedni politični sporazum med Natom in Ukrajino (Vegič, 2002: 153). K razvoju Nata prispevajo tudi pridružene članice, ki so sprejele varnostno obrambno politiko Nata in jo tudi izvajajo.

²⁹ Kot bodoče članice Nata bodo morale pripraviti načrt za izpolnitev teh kriterijev. Upoštevati bodo morale temeljne norme in načela OSCE, zagotoviti politično stabilnost, liberalizirati nacionalno ekonomijo, zagotoviti socialne pravice in reševati ekološke probleme ter zagotoviti učinkoviti nadzor nad vojaško strukturo. Od tega bodo morale preučevane države zagotoviti regionalno politično stabilnost na zahodnem Balkanu, privatizirati nacionalno ekonomijo (tudi vojaško industrijo), reševati socialno problematiko demobilizirane obrambne strukture, izvajati ekološke ukrepe v času konverzije vojaške industrije in depolitizirati vojaški vrh.

zahodnem Balkanu. Reševanje ozemeljskih, mejnih in etničnih sporov med državami na miren način, da bo zagotovljena trajna varnost in stabilnost na zahodnem Balkanu. Transparentna poraba obrambnih proračunov preučevanih držav in zagotovitev demokratičnega nadzora nad vojsko, je pogoj Nata v obrambnih reformah za nemoteno in racionalno delovanje obrambnega sistema (Bebler, 1997: 34-35, Greenwood, 2005: 11). Osnovni politični pogoj za članstvo preučevanih držav v Nato je zagotovitev trajnega miru na zahodnem Balkanu in upoštevanje temeljnih norm OVSE.

b) Vojaški pogoji za članstvo v Nato zajemajo jasno delitev pristojnosti med predsednikom države in vlado na obrambnem področju ter z vojaškimi strukturami na drugi strani. Zagotoviti parlamentarni nadzor nad vojaškimi strukturami in nad porabo obrambnega proračuna. Zagotoviti vladni nadzor nad delovanjem generalštabov in visokih vojaških poveljnikov s činom generala in dokončati proces profesionalizacije oboroženih sil (Bebler, 1997: 39). Vojaški pogoji so vezani na ustavno-pravne norme, ki urejajo civilno-vojaške odnose med politično oblastjo in obrambno strukturo. Te ustavno pravne norme na obrambnem področju že predstavljajo običaj v državah Nata, ki so jih preučevane države prevzele in prenesle v svojo obrambno zakonodajo.

4. Dezintegracija Jugoslavije in oblikovanje novih varnostnih razmer

Vojska jugoslovanskih narodov je nastala v dveh obdobjih kot talilni lonec treh narodov Srbov, Hrvatov in Slovencev. Nastala je v prvem obdobju mednarodne integracije z nastankom Kraljevine SHS (1919) in ponovno v drugem obdobju od leta 1945 z nastankom SFRJ (Socialistične federativne republike Jugoslavije). Pomemben notranje politični premik v Jugoslaviji, ki je močno prispeval k poznejši vojaški osamosvojitvi, je bil dosežen jeseni leta 1968³⁰. Pod vplivom zasedbe Češkoslovaške avgusta 1968, se je jugoslovansko državopartijsko vodstvo odločilo za odpravo vojaškega monopola JLA (Jugoslovanske ljudske armade) in za ustanovitev drugega, decentraliziranega dela oboroženih sil SFRJ (Bebler, 2002: 103). Nastala je teritorialna obramba na republiški ravni pod pristojnostjo republiških sekretariatov zveznih republik, medtem ko je bila JLA na zvezni ravni pod vodstvom komunistične partije. Dejstvo, da se je teritorialna obramba načrtno pripravljala za

³⁰ Prav med napadom na Čehoslovaško leta 1968, so v Jugoslaviji ukinili vrsto operativnih enot severno od Drave, Save in Donave ter vzhodno od Morave in Vardarja, ker JLA ni bila zmožna ubraniti frontalnega napada z vzhoda (Repe, 2002: 197).

samostojno delovanje v vojni, je imelo pomembno vlogo v času dezintegracije SFRJ. Neposredni organizatorji TO (teritorialne obrambe) so bile republike in pokrajine, ki so ojačale nacionalno polarizacijo znotraj federacije. Ustava iz leta 1974 je omogočala okrepitev republiških varnostnih in obrambnih sistemov, kar je že pomenilo prvi znak za postopno popuščanje centralistične politike KPJ (Komunistične partije Jugoslavije). Takrat je šlo za paralelno krepitev nacionalne vojaške moči pod TO nasproti zvezni vojski JLA. Ta oborožena sila TO se je krepila postopno in je imela vedno večji nacionalni pomen, kar je obenem pospeševalo razpad SFRJ kot tudi KPJ. Od leta 1981 se je vojaški vrh JLA pripravljala na prevzem oblasti v državi in je prišlo do močnega trenja med JLA in republiškimi manevrskimi silami TO. Že takrat se je čutil razpad SFRJ in JLA se je začela vedno bolj nacionalno strukturirati, kar je še dodatno podkrepilo nacionalizem v SFRJ.

Takratna JLA je odigrala pomembno vidno in nevidno vlogo v globoki krizi večnacionalne države južnih Slovanov, vse do njenega razpada. Vloga JLA je bila zaščita zvezne ustave SFRJ pred zunanjim in notranjim sovražnikom. Vojaški vrh JLA se je vmešaval v boje med nasprotujočimi si političnimi silami, ki so bile nacionalno obarvane. Stopilo je na stran oživljanja boljševiskega marksizma in ponovnega vzpostavljanja resničnega socializma na jugoslovanski komunistični način (Bebler, 1992: 45). Stalno zaostajanje JLA za procesom demokratizacije in nepripravljenost vojaškega vodstva JLA, da bi se odreklo svojim političnim ambicijam, ločilo od Komunistične partije in se odstranilo s političnega prizorišča, je pripeljalo do zaostitve nacionalnih in političnih delitev med jugoslovanskimi narodi in zatem razpad zvezne države.

V svoji obrambni strukturi je JLA verno izražala temeljne poteze režima in njegovo strategijo integriranja večnacionalnega konglomerata-Titov kult osebnosti, monopol moči v rokah ZKJ, izvorno tuja nadnacionalna ideologija marksizma-leninizma, centralističen avtoritativen politični sistem po vzoru SZ in ohraniti jugoslovanski narod (Bebler, 1992: 46). Osnovni cilj vojaškega vrha JLA je bil po smrti Tita ohraniti institucijo JLA, njen privilegiran dostop do zveznih finančnih resursov, široko notranjo avtonomijo, sistem širokega političnega nadzora nad celotno državo, odsotnost učinkovitega nadzora katerekoli civilne institucije nad njimi, močan nadzor nad vojaško-industrijskim kompleksom in centralistično unitarno usmeritev JLA (Bebler, 1992: 46). Vodstvo JLA je nadziralo civilno družbo in ne obratno kot v državah članicah Nato in aktivno je sodelovalo v notranji in zunanji politiki SFRJ.

Politične in nacionalne napetosti v zvezni državi so neizogibno negativno učinkovale na odnose med sestavnima deloma oboroženih sil kot tudi na razmerja med zvezno armado in

policijo v vsaj dveh republikah. Mednacionalne politične napetosti so se razširile tudi v vrste JLA. Ko se je dezintegracija SFRJ dejansko začela v letu 1989/90, je vojaško vodstvo skušalo preprečiti kakršnikoli nastanek rivalske oborožene sile nasproti JLA in to z razpustitvijo TO v republikah SFRJ (Bebler, 1992: 52). Vojaški napadi JLA na Slovenijo junija leta 1991 in kasnejša vojna na Hrvaškem, so dokončno povzročili razpad JLA na nacionalni osnovi. Na ruševinah JLA so nastale nove nacionalne vojske, ki so se borile ene proti drugi.

Kriza političnega režima v SFRJ je zapečatila usodo skupne države. Nekdanji politični režim je bil podoben sovjetskemu. Razlogi razpada so bili notranje politični. Razpad Jugoslavije bi lahko bil podoben razpadu SZ in Češkoslovaške in ne na krvav način (Kovačević v Nakarada, 1995: 22). Geslo jugoslovanstva bratstvo in enotnost se je pretvorilo v etnično vojno (Pečuljić v Nakarada, 1995: 41). V obdobju postkomunistične tranzicije je lahko nacionalizem totalitarnejši od komunizma. Na ta način je nacionalizem zamenjal komunizem v vseh republikah nekdanje Jugoslavije (Flajner-Gerstner v Nakarada, 1995: 67). V nekdanji ZRJ, Hrvaški in v entiteti BiH je nacionalizem povzročil medetnične konflikte, ki so potekali na ozemljih Hrvaške in BiH, dokler nista intervenirala mednarodna skupnost (OZN, EU) in Nato.

Posledice vzpona nacionalizma v republikah so poslabšale gospodarski položaj v SFRJ. Na slab položaj v državi je vplivala tudi spolitiziranost vojske preko partijske organizacije. Prav armadna partijska organizacija je najbolj nasprotovala razpadu Zveze komunistov Jugoslavije in si omislila prenovljeno stranko Zveza komunistov-Gibanje za Jugoslavijo kot odgovor na nastajanje večstrankarskega sistema v posameznih republikah (Jelušič, 1997: 145). JLA je predstavljala zgodovinsko dediščino večnacionalne države in del političnega vodstva ZKJ kot aktivnega političnega akterja po letu 1974³¹, ko je začela SFRJ najbolj pokati po šivih zaradi nacionalnega nezadovoljstva na severozahodnem predelu države.

Vojaški vrh JLA je med krizo SFRJ v letih 1990/91 deloval kot štab vrhovnega poveljstva oboroženih sil SFRJ. Za svoj oborožen poseg pa ni mogel pridobiti veljavnega pooblastila notranje blokiranega Predsedstva SFRJ (Bebler v Malešič, 2002: 109). Vojaški vrh JLA je

³¹ Z ustavo SFRJ iz leta 1974 se je politična moč z zvezne ravni prenesla na republiška vodstva, kar je s povečano politično decentralizacijo in politično avtonomijo zveznih republik prizadelo legitimnost centralno političnega sistema v SFRJ. Z ustanovitvijo TO iz leta 1968, ki so predstavljale republiške oborožene sile SFRJ, je JLA postala konkurenca in hud nasprotnik Teritorialni obrambi. JLA ne le, da ni priznala enakovrednosti TO, njen vrh si je močno prizadeval, da bi bile enote TO podrejene JLA (Jelušič, 1997: 157).

hotel podrediti republiške štabe TO. Razorožil je enote TO v Makedoniji, na Hrvaškem in deloma v Sloveniji.

V obdobju razkrajanja realsocialističnega sistema v SFRJ in vzporednega krhanja zvezne države, se je občutno spreminjal pomen vojaškega dejavnika. Ta dva procesa sta močno vplivala na razmerja med civilnimi političnimi institucijami in vrhom vojske. Po Titovi smrti leta 1980 je politični nadzor nad JLA prevzelo predsedstvo SFRJ. Instrumenti, ki naj bi bili namenjeni vključevanju vojaškega aparata v politični sistem SFRJ in v sistem splošne ljudske obrambe, pa so postali svoje nasprotje-orodje v rokah jugoslovanskega vojaškega vrha za nadzor nad civilno družbo in institucijami političnega sistema (Bebler v Malešič, 2002: 105). Visoki generali JLA so zasedali visoke položaje v zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo, v zveznem notranjem ministrstvu in delovali so kot člani ZKJ ter kot delegati v zveznem parlamentu z veliko politično-partijsko funkcijo. Dejansko je vojska nadzirala civilno oblast in širila ideje jugoslovanstva ter socialistične ideologije v vojaški organizaciji. Veljala je tudi kot buden varuh realsocialističnega sistema in zvezne ustave SFRJ. V obratnem primeru z razpadom SFRJ, razpade tudi JLA kot talilni lonec narodov. Vojaški vrh se je tudi organizacijsko pripravljal na uvedbo izrednih razmer, ob krizi pa prevzel oblasti v državi leta 1991, ko je Slovenija razglasila neodvisnost³².

Po teoretiku Maodišu je JLA v letih 1989/91 odigrala posebno vlogo v družbeno-političnem sistemu SFRJ. Prevzela je v roke politične funkcije na republiškem in zveznem nivoju v SFRJ. S politične oblasti je odstranila vse pomembne zvezne in republiške partijske liderje ter njihova vodstva, suspendirala vse partijske organe, onemogočila oboroževanje prebivalstva izven nadzora JLA ter zaustavila nelegalen uvoz oborožitve v SFRJ. S tem ukrepi je kratkoročno omogočila ugodno rešitev nacionalnih napetosti med narodi na miren, politični ter demokratični način (Hadžić v Nakarada, 1995: 149). Obstajala je verjetnost izvedbe vojaškega udara v SFRJ, da bi se preprečil razpad državne skupnosti. Za prevzemanje državne oblasti je moral vojaški vrh JLA imeti izdelane vojne načrte in pripravljene enote z natančnimi cilji delovanja (Hadžić v Nakarada, 1995: 159). Obstajal je predlog konfederalne ureditve zvezne države, a do tega ni prišlo. Posebna pozornost bi se naj namenila v reševanje srbsko-hrvaškega vprašanja na Hrvaškem in v BiH. Na koncu je bil nacionalni prepad v vrhu vojaške strukture JLA prevelik, da bi se JLA odločno zoperstavila separatistično

³² JLA je imela pred tem nalogo razorožiti enote TO, izprazniti skladišča enot TO in pripeljati orožje v varna skladišča JLA. To je bil dokaz, da se je JLA pripravljala na izvedbo notranjo policijske vloge v letu 1991 (Jelušič, 1997: 158).

nacionalističnim idejam v SFRJ. Zgodilo se je prav obratno. Nekdanja JLA je hitro razpadla in se preoblikovala v nacionalne vojske jugoslovanskih narodov. Ključno je, da se JLA ni mogla ubraniti proti volji srbskih idej. Prej ali slej bi prišla v konflikt s srbskim političnim vodstvom in upornimi republikami SFRJ (Hadžić v Nakarada, 1995: 164). JLA bi lahko samo preprečila ali odložila vojno, oziroma bi pripomogla k političnemu preoblikovanju SFRJ na miren način (Hadžić v Nakarada, 1995: 166). Do tega ni prišlo.

Enote in poveljstva JLA so bile formirane in popolnjene po mešanem in eksteritorialnem principu. Predstavljale so talilni lonec narodov in asimilacijski model, dokler ni prišlo do zatona socialističnega sistema in jugoslovanskega patriotizma v začetku 90. let. Nacionalno prebujanje je dokončno povzročilo razpad JLA. Nastanek vojska v novih državah je direktno oblikovan z vojno. S tem je bil omogočen izhod centralnih jugoslovanskih republik (ZRJ, RH, BiH) iz socialističnega sistema proizvodnje viška politične moči (Puhovski v Hadžić, 2004: 212). To je pospešilo postavitvev in stabiliziranje avtoritarnih režimov v novih državah (Antonič v Hadžić, 2004: 212). Nastale so nove vojske v letu 1991-1992 pod političnimi režimi Tuđmana na Hrvaškem, Miloševića v nekdanji ZRJ in Izetbegoviča v BiH ter ostale. Nastale so oborožene sile Republike Hrvaške, hrvaške sile Herceg-Bosne (HVO), Teritorialna obramba Republike Slovenije, Muslimanska Armija BiH, vojska Republike Makedonije, vojska Jugoslavije, vojska Republike srbske in vojska Republike Srbske krajine (Hadžić, 2004: 212-213). Pravni naslednik JLA je bila vojska Jugoslavije, ki si je prilastila materialna in finančna sredstva iz skupnega obrambnega proračuna ter ga neposredno porabila za vojaške namene. V letu 2003 se je vojska Jugoslavije preoblikovala v konfederalno vojsko Srbije in Črne gore. Ta pa je razpadla leta 2006 v dve samostojni vojski na srbsko in črnogorsko. Nekdanja JLA je tako počasi razpadala v časovnem intervalu od leta 1991 do leta 2006, dokler ni zgodovinsko izparela z nastankom srbske in črnogorske države ter vojske.

JLA se je oskrbovala iz proizvodnega programa domače namenske industrije³³. Namenska industrija SFRJ je bila gigant in namenjena za armado, ki je bila četrta po velikosti v Evropi. Okrog 30 % produkcije iz namenske industrije je bilo za prodajo v tujini. Z razpadom SFRJ je razpadel tudi proizvodni sistem namenske industrije (Barač, 2000: 1). Proizvodi namenske industrije SFRJ so bili konkurenčni na svetovnem tržišču, kvalitetni in dostopni po ugodni ceni. SFRJ je proizvedla različna orožja, letalstva, topove, tanke, ladje in izvozila do 30 %

³³ Namenska industrija je jugoslovanski izraz za vojaško industrijo.

proizvodnje³⁴. SFRJ je do njenega razpada pokrivala skoraj en procent svetovnega trga v prodaji orožja in ga izvažala v države tretjega sveta³⁵. Najbolj prodani proizvodi so bili strelno orožje in strelivo.

Razvoj namenske industrije v SFRJ je potekal v treh obdobjih. Prvo obdobje do leta 1950 je zaznamovalo začetek razvoja namenske industrije v Jugoslaviji. Po odločitvi vodstva države so se vsi bivši vojaško-tehnični zavodi, obnovljene tovarne orožja in nekatere druge tovarne v okviru Ministrstva za narodno obrambo, organizacijsko formirali v namensko industrijo. Povečalo se je investicijsko vlaganje v proizvodnjo orožja, rekonstrukcijo ladjedelnic, proizvodnjo turbin, raznih motorjev ... V drugem obdobju do leta 1960 je razvoj namenske industrije dosegel prvo konsolidacijo, saj se je za vlaganje v proizvodnjo novega orožja namenilo do 50 % sredstev, drugi del sredstev pa je šlo v proizvodnjo novih kapacitet. Namenska industrija se je začela že postopoma povezovati z ostalo industrijo tržne proizvodnje in kasneje začela izvažati svoje proizvode v države tretjega sveta. V tretjem obdobju do 90. let prejšnjega stoletja je prišlo do večjega združevanja namenske industrije s civilno industrijo za proizvodnjo modernejših sredstev in zagotoviti večjo oskrbo JLA s proizvodi domače industrije. Na trgu se je takrat uvoz pokrival z izvozom jugoslovanskega orožja in vojaške opreme, dokler ni po letu 1981 izvoz prerasel pokrivanje uvoza, ki je dosegel do 80 % domače produkcije (Kranjc, 1990: 33-34). V tujino se je izvažalo strelivo, orožje, elektronika, vozila, letalski deli, plovna vozila in po pogodbi so se izvajale inženirske usluge. Politično vodstvo je usmerjalo razvoj namenske industrije SFRJ in posvetilo premalo pozornosti na razvoj energetike, ekologije, kmetijstva in inovativnosti ter konkurenčnosti jugoslovanskih proizvodov na svetovnem trgu.

³⁴ V vojaško-industrijski kompleks SFRJ je bilo vključeno po pogodbi 172 podjetij in okrog 1000 kooperantov. Proizvodne kapacitete so dosegale do 80 % potreb za JLA in uvozilo se je do 30 % sredstev kot blagovna menjava s tujimi poslovnimi partnerji (projekt YUROM). Domača vojaška industrija je prevzela večino poslov za oskrbo JLA (Matović, 2003: 51).

³⁵ SFRJ je sklepala ogromno vojaških poslov s prijateljskimi državami tretjega sveta, in sicer je izvažala in uvažala oborožitev in vojaško opremo, izvajala servisne storitve na remontih orožja in opreme, usposabljala kader, zastopala tuja podjetja, posredovala v zunanje-trgovinskih poslih, izvažala vojaški inženiring (projekti, raziskave, izgradnja, opremljanje ...), izvajala šolanje tujih častnikov in vojaških strokovnjakov, izvajala tehnično pomoč vojaškim tovarnam in institutom, kupovala licence in izvažala svoje vojaško znanje (know-how) in sodelovala kot kooperant v proizvodnji sodobnih oborožitvenih sistemov (Matović, 2003: 24-26). Vojaško-industrijski kompleks SFRJ je obsegal od prašičjih farm do izdelave najsodobnejšega orožja po sovjetskih licencah, s čimer je pomembno vplival na gospodarsko politiko posameznih republik (Repe, 2002: 201).

Glede na ocenjene probleme v neinovativnosti namenske industrije SFRJ, je Zvezna skupščina takrat sprejela sklepe³⁶, s katerimi je želela povečati obseg in stabilnost proračuna JLA kot pogoj za razvoj vojaško-gospodarskega kompleksa SFRJ, zagotoviti redno preskrbo s surovinami in produkcijskim materialom iz domačih virov, zagotoviti konkurenčnost domačih proizvodov, ugodno kreditiranje in kompenzacije v izvoznem načrtu in povečati kreditne zmogljivosti in financiranje za razvoj ter proizvodnjo sodobnega orožja in vojaške opreme (Kranjc, 1990: 39). Zaostajanje SFRJ za svetovnim tehnološkim razvojem s koncem 90. let prejšnjega stoletja, je državo pahnilo v globoko gospodarsko in politično krizo, kar je neugodno vplivalo na obrambno sposobnost države³⁷.

Z razvojem vojaško-industrijskega kompleksa SFRJ je naraščala tehnološka in ekonomska samostojnost JLA. Z izvozom orožja je vojska dosegla devizno neodvisnost. Njena logistična samozadostnost je povečala izgradnjo sistema vojne ekonomije. Zraven tega je imela avtonomno šolstvo, zdravstvo in pokojninsko zavarovanje ter subvencionirane prodajalne (free-shopi). Socialno-ekonomska zasebnost vojaških oseb je reproducirala znotraj vojaški korporativistični sistem organizacije (Hadžić, 2004: 201). JLA je predstavljala državo v državi z razvito ekonomsko, socialno, kadrovsko, izobraževalno in finančno bazo, kar ji je omogočalo lastno preživetje in krepitev moči v civilni družbi. Vojska je postala birokratski mastodont, kjer so številčno visoka vojaška poveljstva in vojaške uprave vedno bolj naraščala. Pristojnosti med Zveznim ministrstvom za obrambo in generalštabom JLA so se podvajale in zaposlovale vedno več fiktivno zaposlenih visokih častnikov. Takšen način zaposlovanja in gospodarjenja JLA, je pripeljalo najprej do bankrota vojske, obremenitve gospodarstva in povečane inflacije, zatem do razpada zvezne vojske in zveznih institucij ter na koncu do politične dezintegracije, ki je povzročila neizbežen razpad SFRJ.

³⁶ Zvezna direkcija Jugoslavije je imela poglobljeno nadzorno nalogo, da spremlja dogajanje na svetovnem tržišču orožja in budno spremlja tokove svetovne modernizacije vojaške industrije ter izvaja nadzor nad finančnimi transferji pri prodaji jugoslovanskega orožja v tujini (Matović, 2003: 38). Ustanovila je podjetje Jugoimport za izvoz-uvoz orožja.

³⁷ Težave pri zagotavljanju sredstev iz zvezne blagajne so vplivale na probleme pri obrambnem načrtovanju. Vojaški vrh JLA je zahteval od političnega vodstva, da razvoj in modernizacija JLA potrebujejo stabilno in dolgoročno financiranje, toda jugoslovanski finančni sistem je bil sredi 80. let že v hudih težavah. Jugoslovanska blagajna je morala obenem pokrivati tudi finančne izgube v domači vojaški industriji, ker je imela velike težave pri izvozu svojih izdelkov zaradi nekonkurenčnosti na svetovnem trgu (Jelušič, 1997: 159).

5. Obrambne reforme na območju preučevanih držav

Reforme obrambnih struktur v preučevanih državah zajemajo korenito spremembo doktrinarno-normativnih dokumentov in same strukture oboroženih sil. Cilj teh reform je vključevanje preučevanih držav v evro-atlantske integracije, preoblikovanje nacionalnih ustavnih, zakonskih in doktrinarnih dokumentov na obrambnem področju, preoblikovanje obrambnih struktur in modernizacija vojaških struktur. Vsi ti cilji reform obrambnih struktur bodo zajeti in definirani v podpoglavjih posameznih preučevanih držav.

5.1 Obrambne reforme na Hrvaškem

V reformah obrambnih struktur Hrvaške bom definiral delovanje in pristojnosti državnih organov na področju vodenja in poveljevanja, opisal trende razvoja modernizacije vojaških struktur pod domačo vojaško industrijo in se posvetil preoblikovanju obrambnih struktur.

5.1.1 Reforme v vodenju in poveljevanju

Po padcu režima Franje Tudama (2000) in s padcem priljubljenosti stranke HDZ, je prišlo na Hrvaškem do velikih političnih sprememb³⁸. Hrvaška je po padcu političnega režima odvzela večji del pooblastil od predsednika države in jih prenesla na parlament ter vlado. Predsedniku države je bila z zakonom odvzeta funkcionalna moč v kadrovske projekciji pri oblikovanju vojaškega vrha. Poleg tega so bile obveščevalne agencije pod pristojnostjo predsednika države za politični nadzor nad Hrvaško vojsko.

Republika Hrvaška je s spremembo političnega sistema iz pol predsedniškega v parlamentarnega spremenila vlogo v oblikovanju obrambne politike in obrambnega načrtovanja. Predsednik države je bil s sprejetjem nove zakonodaje leta 2002 suspendiran pri odločanju, oblikovanju in vodenju obrambne politike, ki sta je prevzela hrvaška vlada in Sabor zaradi strahu pred zlorabo HV v politične namene vladajoče politične stranke na oblasti. Vlada je sprejela nova dva zakona, ki je popeljala državo v PzM; sprejetje Zakona o nacionalnih manjšinah in Zakon o sodelovanju s Haškim sodiščem za vojne zločine v marcu

³⁸ Z novo ustavo 2000/2001 se je odvzela izvršilna funkcija predsedniku države na področju nacionalne obrambe in se prenesla na vlado in parlament. Parlament mora samo potrditi predlog vlade. Načelnik GŠ HV je neposredno odgovoren premierju vlade (Greenwood, 2005: 47).

2003 (Strategija nacionalne sigurnosti RH, 2004: 227-248). Z vstopom v PzM je sprejela nove zakone, ki urejajo pravno tehnične zadeve znotraj obrambnega sistema in obrambne dokumente: Zakon o obrambi, ki določa o institucionalnem delovanju vojaške obrambe, Strategija o nacionalni varnosti, ki določa naloge in vlogo HV doma in v mednarodnih obvezah, Strategija obrambe, ki določa in opredeljuje problematiko v razvoju in modernizaciji HV in Vojaška strategija, ki opredeljuje organizacijski sestav HV in linijo poveljevanja. V strategiji obrambe, hrvaška vlada priznava pomanjkljivo dodelanost doktrinarnih in planskih dokumentov pri oblikovanju obrambne politike in opozarja na primanjčevanje finančnih sredstev za nakup opreme, vlaganje v domačo produkcijsko, tehnično, tehnološko modernizacijo HV in prepočasno profesionalizacijo ter reorganizacijo sil, kar je odvisno od finančnih zmogljivosti države (Zbirka propisa i strateških dokumenata iz področja obrane, 2004).

Tabela 5.1 : Pristojnosti političnih subjektov v obrambnem sistemu Republike Hrvaške

Državni organ	Funkcije državnih organov na področju obrambe
Predsednik države	<ul style="list-style-type: none"> • vrhovni poveljnik oboroženih sil. • sprejema vojaško strategijo RH. • odloča o mobilizaciji vojske. • sprejema plan o uporabi vojske. • imenuje načelnika GŠHV na predlog vlade. • imenuje in razrešuje častnike z generalskimi in admiralskimi čini. • sprejema zapovedi, ukaze, smernice, naloge, odločitve, pravila in druge akte na področju obrambe.
Vlada	<ul style="list-style-type: none"> • predlaga Saboru belo knjigo, vojaške doktrine, strategije, zakone, podzakonske akte in dolgoročne plane razvoja Vojske RH. • predlaga plan obrambe RH. • ureja kadrovsko politiko in skrbi za obrambni sistem RH. • predlaga predsedniku države stopnjo pripravljenosti in plan mobilizacije. • sprejema vojni plan in določa materialno ter delovno obveznost državljanov RH. • izvaja javna naročila za obrambo RH. • predlaga imenovanje in razrešitev načelnika GŠ RH.
Parlament	<ul style="list-style-type: none"> • odloča o vojni in miru. • odloča o vojaškem proračunu. • sprejema belo knjigo, vojaške doktrine, strategije, zakone, podzakonske akte in dolgoročne plane razvoja oboroženih sil. • nadzira delovanje obveščevalnih služb. • odloča o napotitvi enot za mednarodno sodelovanje. • sprejema mednarodne pogodbe.
Ministrstvo za obrambo	<ul style="list-style-type: none"> • izdeluje predloge za vojaške doktrine, strategije, zakone, podzakonske akte in dolgoročne plane razvoja Vojske RH. • definira, usklajuje, razvija in izvaja obrambno politiko. • izvaja strateško, razvojno, operativno in civilno-vojaško krizno načrtovanje. • skrbi za pripravljenost, popolnjevanje in mobilizacijo vojske. • načrtuje, upravlja, nadzira in izvaja obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne ukrepe v obrambnem sistemu RH. • izvaja mednarodno-vojaške obveznosti po mednarodnih pogodbah in sporazumih.

	<ul style="list-style-type: none"> • načrtuje in izvaja kadrovsko politiko v obrambnem sistemu. • skrbi za izobraževanje, znanstveno in raziskovalno dejavnost v vojski. • izvaja profesionalizacijo Vojske RH. • skrbi za materialno in finančno oskrbo vojske. • itd ...
--	---

(Vir: (2004) Zbirka propisa i strateških dokumenta iz područja obrane. MORH, Zagreb, 58-64)

Iz tabele je razvidno, da je pristojnost nad HV pridobila vlada. Že sam predsednik države Stipe Mesič je poudaril, da prenos formalne moči na HV ne sme biti stvar politične manipulacije in nabiranja vojaške moči med političnimi strankami. Načelnik GŠ je osebno odgovoren vrhovnemu poveljniku OS in sestavo GŠ določa predsednik države (člen 94, Zakon o obrani RH, 2002). Če minister za obrambo ne izvede ukaza vrhovnega poveljnika OS, lahko ukaz poveljnik OS izvede prek načelnika GŠ (člen 100, Zakon o obrani RH, 2002). Vlada RH sprejema temeljne razvojne programe za OSRH in izvaja obrambno politiko. Parlament RH vodi obrambno politiko in sprejema pomembne dokumente na področju obrambne politike (Strategija obrane RH, 2002). Iz tega dokumenta je razvidno, da ima predsednik države največjo izvršilno moč nad delovanjem HV, s katero lahko posega v notranja razmerja med MORH in GŠ HV, ne pa toliko parlament in vlada, ki sta z zakonodajo omogočila predsedniku države takšna pooblastila, da politično posega v notranja razmerja HV, kar lahko poveča politizacijo in ideološki ter neformalni vpliv na generale HV. V 94. členu zakona o obrambi RH je zapisano, da je načelnik GŠ HV glavni svetovalec vrhovnemu poveljniku vojske RH in ministru obrambe RH (Zakon o obrani RH, 2002). S spremembo ustave je Hrvaška spremenila svoj politični sistem iz časa vladavine Franja Tuđmana.

Vse pristojnosti na področju obrambnih reform so se prenesle od predsednika države na parlament in vlado. Sabor je leta 2002 sprejel dva strateška dokumenta in štiri vojaške zakone: Strategijo nacionalne varnosti in Obrambno doktrino, Zakon o pristojnosti oboroženih sil Hrvaške v mirovnih operacijah in Zakoni o proizvodnji, popravilu in v prometu z orožjem ter v nabavi vojaške opreme (Edmunds, 2003: 17).

Hrvaška vlada ima velike težave v depolitizaciji HV, ki je kot zapuščina Tuđmanove vladavine na obrambnem področju pustila hierarhično uspešnega in preračunljivega kadrovanja od najnižjega pa do najvišjega častniškega mesta v hrvaški vojski velik pečat, ko je v času domovinske vojne požela ogromno aplavza s strani hrvaške civilne družbe in se sedaj v vojaških reformah sklicuje na zasluge domovinske vojne (Edmunds, 2003: 19). Vlada je ukinila paravojaške enote na ozemlju Hrvaške, ki so prej pod Tuđmanovo vladavino predstavljale osebno zaščito avtoritarne osebnosti. To je bila takojšnja zahteva mednarodne

skupnosti, da paravojaške formacije nimajo svojega prostora v demokratično urjenih političnih skupnostih. Na pritiske mednarodne skupnosti je vlada izvedla hitro demobilizacijo vojne sestave in pospešila s projektom profesionalizacijo HV, kot je to obljubila Hrvaška s vstopom v PzM.

Mednarodna pomoč Hrvaški je odvisna od sodelovanja vlade s Haškim tribunalom za vojne zločine. Vlada je izvedla politične aretacije pod pritiski mednarodne skupnosti in odstavila znanih 12 generalov pod postopkom depolitizacije oboroženih sil, ki so bili politično nastavljeni za časa vladavine Franje Tuđmana in obenem izvedla hitre politične čistke na vrhu vlade, da se s tem pospešijo politične reforme v državi. (Edmunds, 2003: 18). Minister za obrambo je z dekretom odstavil vplivne člane HDZ-ja na obrambnem ministrstvu s prisilnim izstopom vojaškega osebja iz stranke HDZ in z uvajanjem novega koncepta operativnega delovanja znotraj HV po Nato standardih. Naloga je bila formalno opravljena, ne glede na odziv vojaškega vrha, ki pa ima še vedno simpatije do politične stranke HDZ (glej Bellamy in Edmunds, 2005: 72-90).

Izmed treh določil znotraj PzM bo morala vlada najprej vzpostaviti civilni nadzor nad oboroženimi silami, izvesti depolitizacijo oboroženih sil, drugič izvesti nadzor nad porabo denarja v vojaškem proračunu in oblikovati učinkovito obrambno politiko in tretjič angažirati civilno družbo pri oblikovanju obrambne politike in za boljše sodelovanje nevladnih organizacij z obrambno proizvodnim sektorjem (Edmunds, 2003: 16). Veliki problemi vlade se kažejo v nedorečeni obrambni zakonodaji glede vodenja in poveljevanja HV zaradi nesoglasij pri pooblastilih in izvajanjanju obrambnih nalog med predsednikom države in ministrom za obrambo³⁹. Problem se je poskušal rešiti z novo obrambno zakonodajo⁴⁰. Naslednji problem se je pojavil pri transparentni porabi denarja, kjer se je opazil nestrokovni pristop civilnih strokovnjakov na obrambnem ministrstvu, ki ne znajo razpolagati s finančnimi sredstvi in nimajo izdelanega koncepta modernizacije HV ter postopka profesionalizacije HV, ki že zamuja.

Po drugi strani se je z reformami na obrambnem področju povečalo sodelovanje med civilno družbo in obnovljenim vojaškim vrhom, kar v času vladavine Franja Tuđmana ni bilo

³⁹ Nekdanji predsednik države Franjo Tuđman je imel vsa pooblastila pri izvajanju obrambnih nalog, kadrovanja v HV in pri sprejemanju pomembnih vojaških odločitev kot general armade in kot vrhovni poveljnik HV. Minister za obrambo je bil zgolj njegov namestnik za politična vprašanja v vojski.

⁴⁰ Glej Zakon o obrani RH (2002), ki je poskušal rešiti nesoglasja glede obrambnih pristojnosti predsednika države in premierja vlade RH nad vodenjem in poveljevanjem HV.

mogoče. Akademiki in civilni strokovnjaki na obrambnem področju so začeli bolj aktivno sodelovati s parlamentom v pripravi študije o oblikovanju obrambne politike, ki bo pospešila vključevanje Hrvaške v evroatlantske povezave (Edmunds, 2003: 20-21). Obstaja pa še vedno odpor vojaškega vrha znotraj HV, ki še vedno ne dovoli popolne podreditve civilnim strokovnjakom na področju oblikovanja obrambne politike in predvsem medijem, ki so v javnosti omadeževali domovinsko vojno. V zadnjem času so se začele izvajati radikalne politične spremembe s sprejetjem nove obrambne zakonodaje, ki na novo urejajo civilno vojaške odnose na institucionalni ravni in je v tem času prisiljena sodelovati s Haškim sodiščem za vojne zločine iz nekdanje Jugoslavije o kazenski odgovornosti visokih hrvaških političnih funkcionarjev in poveljnikov HV, kar je bil pogoj Nata Hrvaški za vstop v PzM. Ne gre pa brez težav MORH-a na področju vzpostavitve demokratičnega internega nadzora in v nasilni depolitizaciji HV, ki še vedno traja.

5.1.2 Reforme v vojaški industriji

Hrvaška je takoj po zamenjavi političnega režima Franje Tuđmana razveljavila vsa javna naročila za proizvodnjo orožja in opreme v vojaški industriji ter se odpovedala nekaterim vojaškim projektom, ki so upočasnili razvoj modernizacije HV⁴¹. Ni pa se odrekla od posodobitve majhne pomorske flote, ki bo organizirana po konceptu obalne straže, kot v ZDA za izvajanje varnostnih nalog v preprečevanju morskoga piratstva, tihotapljenja ilegalcev, droge in orožja (Janes Sentinel-The Balkans, 2003: 238-240). Odpovedala se je obnovitvi stare oborožitve in investiranja v staro vojaško tehnologijo.

Hrvaška vojaška industrija obstaja na vzhodnem delu države in to v Virovitici (Đuro Đaković) in v Bosni. Zaradi odpovedi naročil vlade za HV, je vlada domačim gospodarstvenikom v vojaški industriji zadala hud udarec. Pripeljalo je do razpada nekaterih gospodarskih vej v vojaški industriji, ki so bili prej kooperanti v servisiranju in v proizvodnji opreme in orožja za HV. Vojaški projekti za raziskave in razvoj, ki so bili že sprejeti in so že delovali, so bili večinoma razveljavljeni s prihodom nove politične oblasti leta 2000⁴².

⁴¹ Strateški pregled obrambe, ki ga je izdelalo MORH, je bilo od Nata ocenjeno katastrofalno (Pleše in Roboteg, 2005).

⁴² Nekateri projekti v posodobitvi vojaške oborožitve in tehnike so zajemali posodobitev Degmanovega tanka M-84A, razvoj lahkega pehotnega orožja in obnovo stare letalske flote sestavljene iz Migov-21 ... (Janes Sentinel-The Balkans, 2003: 238-240). MORH pa je podprlo nekatere projekte, ki so bili v kooperaciji z Izraelci

Z zakonom o proizvodnji, remontu in prometu oborožitve in vojne opreme iz leta 2002 in z ustanovitvijo Agencije za nadzor proizvodnje vojaške oborožitve in opreme tudi za potrebe izvoza in uvoza tuje tehnologije in znanja know-hova, je MORH pospešilo proces modernizacije HV in prodajo vojaških proizvodov na tuje trge (Mikulič, julij 2002: 12-17). Zakon je namenjen za prestrukturiranje vojaške industrije, ki jo je zajel val privatizacije in poziva male obrtnike za sodelovanje na področju razvoja in raziskav v modernizaciji vojaške tehnike z združevanjem v podjetniški grozd s tujimi poslovnimi partnerji. Ker je znanje, razvoj in proizvodnja sodobnih vojaških sistemov zanemarljiva, se je vlada odločila za program offset⁴³, s katerim bo z nizkimi proizvodnimi stroški modernizirala bojna vozila za HV po tržnem principu proti dobave ali blagovne menjave z ostalimi dobavitelji iz zahodno evropskih držav. Na takšen način bo posodobila tudi svoj logistični park z remontu in servisiranjem bojnih vozil za potrebe HV. V domači vojaški industriji bo izdelovala posamezne sklope in rezervne dele za zahodnoevropsko vojaško industrijo, možno tudi z nakupom proizvodne licence⁴⁴. S pomočjo nakupa licence bo MORH izdelovalo vozila tuje

in Kitajci v nakupu sodobne lahke oborožitve. Z vlaganjem denarja v posodobitev stare opreme, bi se hrvaška vlada odločila za odmik od zahteve standardizacije Stanaga, zato je s pristopom k PzM upravičena do uporabe mednarodne vojaške pomoči. Od ZDA je z vojaško donacijo modernizirala komunikacijsko poveljniški sistem za tridimenzionalno bojevanje C4I, usposobila je vojaški kader na vojaških usposabljanjih, na urjenjih v vojaških centrih in na jezikovnih tečajih doma ter po svetu za izvajanje zavezniških nalog (Mikulič, 2002: 6-10).

⁴³ Program offset ali hladen industrijski pogon je namenjen za razvoj in raziskave ter za proizvodnjo vojaške opreme in oborožitve pod tehničnimi standardi Stanag, ki vključujejo: razvoj ključnih potencialov vojaške industrije; prenos nove tehnologije na domačo vojaško industrijo; sodelovanje na področju raziskav in razvoja; izvajanje skupnih projektov v laboratorijih in vojaško tehničnih institutih v odkrivanju inovacij; odpiranje novih tržišč; sodelovanje s tujimi partnerji; izobraževanje in usposabljanje strokovno tehničnega kadra za izvajanje tehničnih remontov znotraj logistike in odpiranje novih delovnih mest, ki pospešujejo gospodarsko rast države. Proizvodnja je zasnovana na izboru proizvajalcev/obrnitov, ki jih izbere vlada (Mikulič, 2004: 8). Vladna agencija (Alan) je zadolžena za opravljanje poslova v prometu z orožjem za uvoz in izvoz ter vodi register podatkov o proizvajalcih v vojaški industriji (Mikulič, 2004: 6). Sporazumi med poslovnimi partnerji trajajo po pogodbi od 5-10 let in se izvaja tudi z možnostjo kompenzacije s proti uslugo-z izvozom blaga ali investicij v domačo proizvodnjo, zato je za manj razvite države možen razvoj domače vojaške industrije prek prenosa tehnologije v razvojne programe in z vlaganjem v infrastrukturo, da se obenem varujejo tudi nacionalni interesi z dolgoročnim opremljanjem, oboroževanjem in servisiranjem bojne opreme za HV.

⁴⁴ Z nakupom proizvodne licence za proizvodnjo terenskih vozil in novih oklepnikov, bo domača vojaška industrija na takšen način modernizirala motorizirane enote in mehanizacijo HV z izdelavo novih kolesnikov tipa Patrija, Piranha III, Pandur, Fuchs ... po licenci privatnih vojaških podjetij (nemškega) MAN, (švicarskega) MOVAG, (finskega) PATRIA, (švedskega) ASCODA ... (Mikulič, 2004: 8-9).

konstrukcije, ki so kompatibilna z Nato/Stanag normativi in bo zanj morala odšteti do 1/3 vrednosti od celotne vrednosti posameznega vojaškega sistema⁴⁵. Ostalih 2/3 stroškov pade na domačo vojaško industrijo.

MORH se je na koncu odločilo za posodobitev oklepnih vozil sovjetske proizvodnje z namestitvijo topov po standardih Stanaga na področju vojaške metalurgije, elektrotehnike, informatike, medicine in avtomatike. V kratkoročnem planu gre za modulacijo kupole z namestitvijo topov 25 in 30 mm na platformi vozil sovjetske proizvodnje⁴⁶. Z zamenjavo oborožitve in opreme na starih vozilih se bo doba vozilom podaljšala za 10 let, ker je nabava novih vozil za državo v tranziciji predraga. Gosenična vozila iz zahodnoevropskih držav so skoraj za trikrat dražja od kolesnikov, ker imajo vgrajeno še dodatno opremo. S takšnim načinom modernizacije starih vozil bo MORH na posameznem vozilu privarčevalo do 40% produkcijskih stroškov in podaljšalo dobo vozil na največ deset let. Nova vozila so dražja in njihova življenjska doba je največ do trideset let. V tem primeru gre za posodobitev starih vozil s krajšo življenjsko dobo do desetih let, in sicer najkasneje do leta 2015.

Razvoj in raziskave za posodobitev novih vozil za potrebe KoV so v mirovanju, ker se MORH spopada s hudimi finančnimi problemi v obrambnem proračunu, zato realizacija ni možna⁴⁷. Prvi velik napredek pa se je pokazal v izdelavi mehaniziranega vozila za

⁴⁵ Cena enega osnovnega transporterja na kolesih se nahaja med 550.000-800.000 evrov. Z modulacijo oklepa in oborožitve s topom 30mm pa do višine 1,6 do 2,2 milijona evrov (Mikulić, 2004: 7). Z lastno proizvodnjo prek offset programa z nakupom licence se doseže cena proizvodnje teh vozil v domači vojaški industriji do 1/3 kupne vrednosti. Hrvaška vlada se zgleduje po Sloveniji, ko je podjetje Ravne kupila licenco od avstrijskega podjetja Steyr-Puch za proizvodnjo 36 vozil oklepnih kolesnikov 6x6 tipa Valuk. MORH je imelo v dolgoročnem planu proizvodnjo oklepnega transporterja s težko strojnico 12,7 mm, ambulantno vozilo, bojno gosenično vozilo tipa BOV opremljeno s topom 30 mm, platformo za namestitev orožja za zračno obrambo in platformo za namestitev protioklepnega orožja ter izdelavo mobilnega minometa 120 mm na vozilu Pandur (Mikulić, 2004: 9).

⁴⁶ Gre za vozilo BMP-80 z namestitvijo kupole nemškega vozila Fuchs s topom Mauser MK 30 mm, kjer bo MORH z nadgradnjo starega goseničnega vozila porabilo do 1 milijon EUR po enoti (Mikulić, 2004: 8).

⁴⁷ Obrambni proračun zajema sedem pozicij: izdatke za vojaško osebje, izdatke za civilno osebje, tekoče izdatke za potrebe logistike, izdatke za nabavo, izdatke za proizvodnjo, izdatke za raziskave in razvoj in izdatke za pokojnine. Članice Nata izdajajo za raziskave in razvoj do 11 % obrambnega proračuna in do 19 % za nabavo opreme. V državah v tranziciji se giblje okrog 1 % obrambnega proračuna za raziskave in razvoj, kar je dosti premalo za samostojno modernizacijo oboroženih sil (Mikulić, 2004: 9). MORH namenja za raziskave in razvoj le borih 0,2 %, medtem ko je v zahodno-evropskih državah ta do 15 % (Prlenda, 2005: 20).

razminiranje MV-3HV⁴⁸, ki dosega standarde Stanaga in ga poseduje hrvaški center za razminiranje CROMAC (Mikulič, 2004: 8). Drugi napredek je v opremljanju pehote HV pod ameriškim programom MILES 2000⁴⁹, kot projekt razvoja sodobnega bojavnika 21. stoletja z ameriško oborožitvijo in opremo. (Reportaža-Na poligonu "Eugen Kvaternik" u Slunju brojni visoki vojni dužnostnici naručili demonstracijo obučnog sustava MILES 2000).

HV nima težav s proizvodnjo pehotnega streliva, tromblonskih min, raznih bomb in granat za ročni raketomet, minometne mine, morske mine in minsko eksplozivna sredstva vseh vrst. Vojaška industrija na področju izdelave topniškega, raketnega in protioklepnega streliva je na Hrvaškem dokaj uspešna s sodelovanjem s tujimi partnerji, ker ima Hrvaška močno kemično industrijo za proizvodnjo smodnikov, raketnih goriv in raznih eksplozivov na surovinski bazi. Stagniral pa je nadaljnji laboratorijski razvoj za preučevanje novih kemičnih materialov za uvajanje novih smodnikov in pogonskih goriv za potrebe raketnih sistemov. S podpisom Daytonskega sporazuma se je morala HV odpovedati proizvodnji težkega topništva in oklepnih enot (Volten, 2003: 56). Hrvaška vlada je bila prisiljena v času embarga na uvoz orožja, kupovati staro orožje na tleh nekdanjega sovjetskega bloka, ki pa je do danes že zastarelo in sedaj leži v skladiščih kot odvečna ropotija.

Modernizacija HV ne gre po planu kot je bilo predvideno, saj vojsko pestijo hudi finačni problemi. Več kot 80% vojaške tehnike je zastarele, obenem je tudi dotrajana in nepopolna v bojnih enotah, nato so težave v oskrbi prek logistike za vse bojne enote, in sicer najbolj v pomanjkanju rezervnih delov in sklopov za bojna vozila⁵⁰. Sedanja vojaška tehnika, ki jo poseduje HV ni kompatibilna z Nato standardi in ji bo do leta 2015 povzročalo veliko preglavic v interoperabilnosti sil v programu PzM/Nato⁵¹. Svoje razvojne naloge je najprej

⁴⁸ To vozilo je opremljeno z vso zaščitno opremo, z detektorji in stroji za čiščenje minskih polj ter ga HV uporablja v mirovnih operacijah znotraj OZN. Stroške kritja za delo pokriva mednarodna fundacija Trust Fund, pod okriljem Nata (Mikulič, 2002: 28-29).

⁴⁹ V tem projektu je zajeta tudi digitalizacija bojišča oklepnih vozil BOV in tankov M-84A z nadgradnjo visoko sofisticirane opreme na platformo bojnega vozila. Projekt je financiran iz brezplačne pomoči državam kandidatkam v zavezništvo na področju C4I in je vreden okrog 2,6 milijona ameriških dolarjev, ki ga je prispevalo vojaško ministrstvo iz ZDA za modernizacijo KoV (Mikulič, 2003: 6-9).

⁵⁰ Gre za bojna vozila BOV, T-72 in M-84. MORH sedaj računa na nabavo novih terenskih vozil s pogoni 6x6 in 8x8 domačim strateškim partnerjem EUKAMION, ki po programu offset sodeluje z italijanskim konzorcijem IVECO (Mikulič, 2004: 6-11).

⁵¹ Vojaška industrija je v stagnaciji. Po podpisu Daytonskega sporazuma in Dunajskega sporazuma o subregionalnem nadzoru orožja (CFE) HV ne sme biti modernizirana s težko oborožitvijo nad kalibrom 122 mm

usmerila v posodobitev vojaške mornarice⁵², ki se bo v letu 2005 preobrazila v obalno stražo RH za varovanje Jadranskega morja. Najbolj pa se je oddaljila od razvojnih nalog pri posodobitvi letalskih sil in zračne obrambe⁵³, ker ni denarja. Zraven finančnih tegob v projektu modernizacije HV, se država spopada tudi s privatizacijo vojaške industrije, ki ni sposobna sama preživeti brez državnih subvencij na mednarodnem trgu (Prlenda, 2005: 20).

5.1.3 Reforme hrvaške vojske

Organizacijske spremembe znotraj HV⁵⁴ so se začele hitro odvijati s sprejetjem Hrvaške v PzM leta 2002. Prvi korak MORH-a je bila hitra demobilizacija sil HV za 40%. Drastično se je zmanjšala rezervna sestava HV, ostali aktivni sestav se bo profesionaliziral v brigadne strukture in ne bo presegel velikosti sil 25.000 vojakov (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 36).

(enako velja sporazum za BiH, Srbijo, Črno Goro in Makedonijo). Od leta 2000 je nova hrvaška vlada ukinila in zamrznila vse razvojne programe za modernizacijo HV, ker nima dovolj denarja v vojaškem proračunu. Tudi starih oborožitvenih sistemov ne bo nadgradila in posodobila, ker je ministrstvo za obrambo ugotovilo, da se ne splača. Z mednarodno pomočjo od ZDA bo posodobila komunikacijski sistem C4I, nabavila bo nove protiletalske in protioleptne rakete in posodobila obalno stražo. Odgovor je preprost: brez aktivne obrambe oklepnikov in letal je treba nadomestiti s pasivno obrambo s protisredstvi (Gareljić, 2006). Od vojaške industrije je ostala le tovarna za mehanizacijo Đuro Đaković iz Slavonskega Broda, ki je za časa vojne izdelovala oklepnike in tanke za HV. Sedaj to podjetje s sodelovanjem kitajskega vojaškega podjetja Norinco izdeluje smodnik za raketne izstrelke in z izraelskim podjetjem Tavor izdeluje jurišne puške kalibra 5,56 mm. Vojaška industrija na Hrvaškem zaostaja za dobrih deset let in več, predvsem v razvoju informacijske nanotehnologije (Sentinel-The Balkans, 2003: 238-239).

⁵² Glavni proizvodi domačih ladjedelnic so patroljni čoln Andrija Mohorovčić, minopolagalca Cetina in Krka, jahti Učka in Jadranka, gumijasti čolni. V izgradnji je žepna podmornica Velebit-1 za iskanje min v Jadranskem morju in posodobitev raketno topniške obrambe ter nabava radarjev za opazovanje morja tipa Pelegrin (Prleta, 2005: 21).

⁵³ Enako velja tudi za vojaško letalstvo, ki jo sestavlja zračna flota z zastarelimi Migi-21 in šolskimi letali Pilatus PC-9 (Janes Sentinel-The Balkans, 2003: 238-240). Hrvaška je za posodobitev svojih 12 bojnih letal tipa Mig-21 zaupala v letu 2003 izraelski družbi Elbit Systems in romunskemu Aerostar A.S. Na bojnih letalih so posodobili opremo za indentifikacijo, komunikacijo in navigacijo s tehničnimi zahtevami Nata. Danes so ta letala v operativni uporabi v bazi Pulj (Božinovski, 2007: 47).

⁵⁴ Preoblikovanje HV se izvaja v dveh etapah. Prva etapa se že izvaja v obdobju 2005-2009 s preoblikovanjem bojnih enot. Druga etapa se bo izvajala v obdobju 2009-2015, da bodo enote pripravljene za mednarodno bojno delovanje v mednarodnih bojnih strukturah Task forces (Greenwood, 2005: 59).

Obrambni proračun do leta 2007 ne sme preseči po Natovih normativih 2 % BDP. Sedaj ima okrog 2,7 % BDP-ja visok obrambni proračun, ker vojsko bremenijo visoki stroški plač⁵⁵, ki zajemajo do 75% celotnega obrambnega proračuna. Potrebno bo upokojiti ali odpustiti odvečne visoke častnike na generalštabnem nivoju⁵⁶ in odpisati nekatere vojaške objekte⁵⁷. Specialne enote znotraj HV, ki so imele status paravojaških sil so ukinjene in tako bo imelo ministrstvo za obrambo v prihodnje popolni nadzor nad HV.

Do leta 2006 namerava ministrstvo za obrambo upokojiti do 20.000 ljudi (od tega je 16.000 civilistov), jih prekvalificirati in prezaposliti znotraj državne uprave (Arsić, 2004: 43). V manj kot v dveh letih se je število zaposlenih v obrambnem ministrstvu zmanjšalo z 42.000 na 28.000 (Arsić, 2004: 30). Do leta 2010 bo na MORH in znotraj oboroženih sil zaposlenih do 16.000 poklicnih vojakov, 2.000 civilnih oseb in do 8.000 pogodbenih obveznikov. Višina obrambnega proračuna se bo z 1,85 % BDP počasi do leta 2010 dvigovala na 2 % BDP in se na tej višini ustalila. KoV bo štela dve brigadi, ki bosta popolnjeni z mirnodobnim jedrom do 40 %. V vojaške operacije bo namenjeno samo 8 % sil. MORH je obljubilo Natu do 5.600 vojakov, dejansko pa jih namerava nameniti do 750 vojakov, kar je petkrat manj od obljub.

Tabela 5.2 : Dolgoročni plan obrambnega proračuna za obdobje 2005-2015

Leto	2005	2006	2007	2008	2009	2010-2015
BDP	1,792 %	1,719 %	1,753 %	1,80 %	1,850 %	2,000 %

(Vir: (2006) Dugoročni plan razvoja OSRH 2006 - 2015. MORH, Zagreb, 68)

V tabeli je razvidno, da se obrambni proračun vse do leta 2010 zvišuje in bo za obdobje 2010-2015 ostal na isti ravni. Stroški sodelovanja za mednarodne operacije bodo znašali od 150 do 530 milijonov hrvaških kun letno (Dugoročni plan razvoja OSRH, 2006: 65).

Od januarja 2001 se je skrajšal vojaški rok za obvezno služenje iz devetih na šest mesecev in ga vlada namerava do vstopa v zavezništvo ukiniti. V prihodnje bo le na prostovoljni osnovi in nato z odhodom v prostovoljno rezervo (Sentinel-The Balkans, 2003: 213-216).

⁵⁵ Izdatki za plače bi se morali znižati iz 70 % na 50 %, da bi bili primerljivi z državami Nata. S krčenjem obrambnega proračuna je vlada udarila tudi po HV z ukinjanjem (političnih) privilegijev in bonitet na področju invalidnin, brezplačnega šolanja na račun HV, socialnega zavarovanja in bivanja... (Arsić, 2004: 43).

⁵⁶ Od leta 2000 je bilo nasilno upokojenih 12 generalov. Sedaj ima HV okrog 47 aktivnih generalov in jih je tudi sedaj preveč. HV ima še vedno (sedaj fiktivnih) 47 brigad, ki izvirajo še iz časa hrvaške domovinske vojne.

⁵⁷ Od 579 vojaških objektov jih namerava HV do leta 2007 zadržati okrog 286 in kasneje prodati še dodatnih 86 objektov.

MORH je leta 2002 sprejelo strateški plan o vzpostavitvi vojaške strukture, ki bo sestavljena iz treh ešalonov: iz gardne brigade, regularne brigade in iz rezerve (Sentinel-The Balkans, 2003: 216). Elitna Gardna brigada bo predstavljala enoto za hitro posredovanje za izvajanje mednarodnih operacij, regularna mehanizirana brigada⁵⁸ bo predstavljala glavne obrambne sile in na koncu splošna prostovoljna rezerva⁵⁹, ki bo v razmerju do aktivnih sil 1:1. Elitne sile so popolnjene s poklicnimi vojaki na prostovoljni bazi. Neobstoječe rezervne enote korpusov v velikosti desetih motoriziranih brigad, treh specialnih brigad, petindvajsetih regimentov nacionalne garde, štirih brigad večcevni raketometalcev, sedmih mešanih topniških brigad in štirih brigad ZO (Jane Sentinel, 2005: 225), so le na papirju.

V KoV je MORH začelo z drastičnim zmanjševanjem vojaškega sestava⁶⁰ in poveljstev ter pohitelo s formiranjem bojnih enot, enot za podporo bojevanja, enot za zagotovitev poveljevanja in enot za zagotovitev delovanja z Nato direktivo. Formirano je novo združeno poveljstvo sil za KoV, VL in VM po normativih Nato, poveljstvo logistike, poveljstvo za izobraževanje in prištabne enote (Forum za suradnjo na področju sigurnosti, 2005: 6).

MORH bo privarčevalo denar za modernizacijo HV s prodajo odvečnih vojaških objektov⁶¹ in z zmanjševanjem splošne rezerve. Denar od prodanih objektov gre v fond za reševanje socialne in stanovanjske problematike demobiliziranim pripadnikom HV. V letu 2006 je bilo iz obrambnega proračuna namenjeno za raziskave in razvoj 1 %, za opremljanje

⁵⁸ Mehanizirana brigada dosega do 70 % popolnitev s poklicnimi in do 30 % s prostovoljnimi obvezniki, ki so na devetmesečnem usposabljanju in nato prestop v prostovoljno rezervo ali pa v vojaško službo kot poklicni vojaki.

⁵⁹ V splošni rezervi po letnem načrtu mobilizacije v letu 2006 se je nahajalo do 27.675 rezervistov (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 38). Razmerje med aktivnim in rezervnim sestavom je bilo 1:1,2 in ni presegalo organizacijskih normativov Nato 1:1,5.

⁶⁰ Do leta 2010 bodo število mirnodobne sestave HV z zdajšnjih 32.886 pripadnikov (20.886 poklicnih vojakov, podčastnikov in častnikov, 4.000 civilistov in 8.000 nabornikov) zmanjšali na le 18.000 pripadnikov in to na 16.000 poklicnih vojakov, podčastnikov in častnikov ter na 2.000 civilistov (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 37, Goršić in Pintarić, 2004). Povprečna starost med vojaki je 35 let (Roboteg, 2005, Stipanović in Pintarić, 2004). V okviru projekta (Spectra) bodo do leta 2010 odpustili do 13.000 presežnih pripadnikov vojske in bodo stroške za plače znižali s 70 % na 50 % ter razliko v 20 % namenili za modernizacijo vojske ter obenem bodo izboljšali kadrovsko strukturo častnikov in podčastnikov s projektom (Kadet).

⁶¹ Vojašnice bodo ostale v Zagrebu, Varaždinu, Bjelovaru, Križevcih in v Puli (Sentinel-The Balkans, 2003: 217). Vojašnice in ostali vojaški objekti bodo ostali na perifernih območjih države, ki meji na Slovenijo, SČG in na BiH. Specialna brigada bo še naprej nameščena v Zagrebu. Ti objekti se nahajajo v osrednjem in južnem delu države ter predstavljajo do 60 % vseh vojaških objektov, ki so zapuščina nekdanje TO iz časa SFRJ.

enot 15 %, za operativne stroške 25 % in za plače 59 %. V letu 2007 bo za raziskave in razvoj namenjeno 1%, za opremljanje enot 25%, za operativne stroške 29 % in za plače 45 % (Forum za suradnjo na področju sigurnosti, 2005: 14-15).

Na MORH-u se v prihodnosti intenzivno ukvarjajo z zmanjševanje presežkov v aktivni sestavi in ne toliko z modernizacijo HV, ker se temeljni problemi pojavljajo v zmanjševanju obrambnega proračuna na 2,2 % BDP. Intenzivno preoblikovanje bo potekalo do leta 2010 v zmanjševanju kadrovske sestave in s profesionalizacijo HV, zato ni pričakovati v tem petletnem obdobju velikih sprememb v modernizaciji HV, razen v posodobitvi pehotnega vojaka po modelu (Vojnik 21. vijeka).

Tabela 5.3 : Številčno stanje vojaškega osebja v hrvaški vojski

1. Načrtovano številčno stanje HV	Častniki	Podčastniki	Vojaki	Skupno število
Aktivna sestava	653	2.262	5.011	7.962
Delna rezerva	110	637	1.463	2.210
Rezerva I. st./voj. obvezniki	106	637	1.284 /68	1.874 /68
Skupaj do 2015	869	3.383	7.826	12.078
2. Kadrovska projekcija po Stanagu				
Kadrovska proj. po Stanagu	833	2.915	8.330	12.078
Povečanje prostov. rezerve (+)	132	462	1.321	1.916
Skupaj do 2015	965	3.377	9.651	13.994

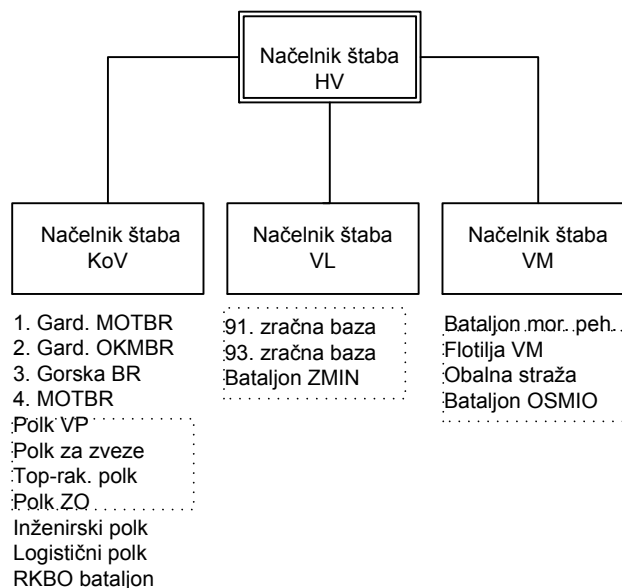
(VIR : (2006) Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, MORH, Zagreb, 38)

V zgornjem delu tabele je razvidno, da je MORH občutno zmanjšal aktivno sestavo pri častnikih. V primerjavi z organizacijskim normativom Stanag je viden primanjkljaj med častniki in vojaki. Obvezno služenje vojaškega roka se počasi ukinja s postopnim zmanjševanjem vojaških obveznikov in z zmanjševanjem rezervnega sestava, ki prehaja na prostovoljno rezervno sestavo. Če bo MORH povečevalo število rezervistov na 6.000 pripadnikov in tako doseglo po Stanagu razmerje z aktivno sestavo na 1: 1, bo vojna sestava HV štela do 14.000 pripadnikov. Zraven niso všteti vojaški obvezniki⁶². Pri takšni vojaški strukturi bo potrebno (letno) do leta 2010 dodatno zaposliti do 96 častnikov za opravljanje dolžnosti vod – četa. Po planu MORH je zaposliti do 110 častnikov letno (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 38). Planira se od leta 2010 uvedba pogodbene rezerve, ki bo zajemala do 50 % vojaškega sestava (Strateški pregled obrambe 2005: 19). V spodnjem delu tabele je prikazana kadrovska projekcija po Stanagu, ki je v določenem razmerju 1: 3,5: 10 med častniki, podčastniki in vojaki ter velikost oboroženih sil je preračunana na velikosti

⁶² V letu 2006 je bilo napoteno na služenje vojaškega roka 7.829 vojaških obveznikov, kar znaša 30 % vojaškega sestava (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 37).

populacije v državi (0,4-0,6 promile). Razlika med načrtovano kadrovsko projekcijo MORH-a in Stanagom do leta 2015 nam pove, da nekoliko primanjkuje število nižjih častnikov in poklicnih vojakov v HV, medtem ko je število podčastnikov na zadovoljivi ravni⁶³.

Organigram 5.4 : Ogranizacijsko-vojaška struktura hrvaške vojske⁶⁴

Za sodelovanje v mirovnih operacijah ima MORH pripravljeno pehotno četo iz gardne brigade, inženirski vod za razminiranje, vod vojaške policije, sanitetno skupino in helikopter za reševanje ter medicinske prevoze (Ničić, 2005: 56). MORH je ponudilo premalo svojih enot, glede na velikost svojih enot⁶⁵ za mednarodno sodelovanje v izvajanju zahtevnejših nalog in bo moralo kasneje s polnopravnim članstvom, ponuditi več za zagotavljanje miru in varnosti na Balkanu, in sicer zagotoviti kontingent sil za mednarodno sodelovanje do velikosti ene bojne brigade, bataljona za podporo in bataljona za zaledno delovanje⁶⁶. Povečevanje

⁶³ Po enotah manjka do 12 % nadporočnikov, do 45 % poročnikov in do 35 % poklicnih vojakov. S projektom Kadet se namerava letno zaposliti 110 častnikov, 275 podčastnikov in do 800 poklicnih vojakov (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 34).

⁶⁴ Predstavlja približno vojaško strukturo HV, ki se lahko dolgoročno spreminja do leta 2015.

⁶⁵ Pod glavne enote se bodo nahajale tri pehotne brigade in ena oklepno-mehanizirana brigada. V enotah za ognjeno podporo bodo protiolepno topniško-raketna brigada, topniško-raketna brigada, inženirska brigada, izvidniški bataljon, bataljon za specialno delovanje, bataljon za RKBO in bataljon vojaške policije.

⁶⁶ Za potrebe NRF bodo v VM na razpolago tri topnjače in en minolovec in v VL dve transportni letali (Strateški pregled obrambe 2005: 20-21). V KoV bodo lahka pehotna četa, vod specialcev, dva inženirska voda, vod vojaške policije, vod za RKBO in dva sanitetna tima (Strateški pregled obrambe 2005: 42). V VM bo

števila vojakov za mednarodno sodelovanje mora doseči do 30 % od celotne vojaške sestave, ki bo do leta 2010 imela štiri brigade. Pripravljene so tudi enote za PzM aktivnosti⁶⁷. Hrvaška je tudi pred kratkim podpisala memorandum z ZDA, da se oboroženim silam brezplačno zagotavlja uporaba letališč (Pulj, Zadar in Udbina), luk (Split, Reka in Dubrovnik) in poligona v Slunju in Gašincih (Ničić, 2005: 56).

Prihodnji vojaški projekti (Kopno, Morje in Nebo) so namenjeni za modernizacijo HV do leta 2015. (Skratka, 2005: 18). V projektu Kopno⁶⁸ je namenjena pozornost nabavi bojnih vozil pehote. Prioriteta v modernizaciji KoV za dolgoročno obdobje je posodobitev komunikacijskega sistema C3I za obdelovanje podatkov in podpora v obveščevalnem delovanju na bojišču in reorganizacija armadnih korpusov na brigadni nivo. Od štirih armadnih korpusov so nastale štiri gardne brigade in štabni bataljon.

V projektu Morje⁶⁹ se namenja največ pozornosti nabavi večnamenskih patroljnih čolnov za protiminsko, protiladijsko in protizračno bojevanje v Jadranskem morju. Najprej je potrebno nujno preoblikovanje VM v obalno stražo. Obalna straža bo sestavljena iz protiminskega diviziona, raketnega diviziona in žepne podmornice. Iz rezerve mornariške pehote bosta izločeni dve brigadi, ki se bosta preobrazili v četo pomorskih diverzantov. Majhna in mobilna VM se bo preoblikovala v obalno stražo, ki bo izvajala posebni nadzor v Jadranskem morju. Pomorske baze so v Pločah, Puli, Splitu-Lora in v Šibeniku, kjer so zasidrani torpedni in desantni čolni iz 80. let, razen minolovca in žepne podmornice (Jane Sentinel, 2005: 237).

mornariška pehota in sicer proti diverzantski bataljon, bataljon obalne straže, četa za specialno delovanje, morska flotilja, odred za protiminsko delovanje za potrebe mednarodnih pomorskih operacij s sosednjimi mediteranskimi državami v boj zoper terorizem in v nadzoru morskega dna (Strateški pregled obrambe 2005: 45). Te enote v KoV in v VM bodo operabilne leta 2009. V logistiki do leta 2010 se bosta formirala modula ROLE-1 za zdravstveno zaščito in ROLE-2 za mednarodno sodelovanje (Strateški pregled obrambe 2005: 23). V začetku leta 2005 je Hrvaška z Albanijo in Makedonijo pod Jadranskim poveljem formirala vojaško-sanitetni tim, ki je deloval v Afganistanu na območju Kabula (Strateški pregled obrambe, 2005: 12).

⁶⁷ To so pehotna četa, specialni vod, inženirski vod, vod vojaške policije, vod RKBO in dva sanitetna tima (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 44).

⁶⁸ Gre za približno 100 bojnih vozil, ki so namenjena za potrebo oklepno mehanizirane brigade, do 37 terenskih vozil za logistične potrebe LOGČ (logistične čete) v sestavi oklepno-mehanizirane brigade, sistemi zvez v premičnih zabojnikih za potrebe topniških baterij in divizionov ognjene podpore štirim aktivnim brigadam ter za elektronsko bojevanje, inženirska oprema za razminiranje prometne infrastrukture ... Modernizacija tankov ni zajeta. Celotna logistika se bo preobrazila v logistični bataljon.

⁶⁹ Modernizacija bo potekala na raketnih topnjačah modela RTOP-11 in RTOP-12 in na postavitvi radarjev tipa Pelegrin za nadzor zračnega prostora na Papuku, Barincih, Sljemenu, Pelješcu in na Učki (Obrana, 2004).

Prioritetne naloge vojaške mornarice v zavezništvu bodo v opazovanju Jadranskega morja, razminiranje starih min na morskem dnu iz časa druge svetovne vojne in postavljeni bodo štirje radarji za opazovanje morskega prostora na otokih: Dolgi otok, Mljet, Lastovo in Vis, za boj proti tihotapstvu z nevarnimi snovmi in belega blaga ter droge v Jadranskem morju (Hrvatski vojnik, 2004). VM bo uporabljala raketne, torpedne čolne in patroljne čolne za sodelovanje pod okriljem mediteranske flote iz vojaške mornarice Italije in Grčije. Tako bo MORH v programu PzM uporabil lastno VM za sodelovanje v zavezniških pomorskih operacijah v Mediteranskem bazenu z nalogami patroljiranja ob morski obali in čiščenja morskega dna od morskih min.

V zadnjem projektu Nebo se veliko govori o nabavi novih zračnih plovil⁷⁰. Prav ta zadnji projekt je vprašljiv in ima najmanjšo možnost za realizacijo, ker bi zanjo MORH potreboval nad 700 milijonov kun. Lovsko-bombniško letalstvo se bo preobrazilo v transportno letalstvo⁷¹. V sestavi VL bosta dve zračni brigadi, med katerimi je ena helikopterska. VL HV ni več za operativno uporabo, saj jim je potekla življenjska doba. Letala tipa Canadir so primerna za izvajanje nalog za preprečevanje naravnih in ekoloških nesreč. Stari Migi bodo še naprej nadzirali zračni prostor do leta 2010. Predlog nabave rabljenih lovcev F-16 in švedskih Gripnov za popolnitev eskadrilje (od 6 do 12 letal) (Dukić, 2005). V prihodnosti se načrtuje modernizacija desetih helikopterjev in dveh transportnih letal s sodelovanjem ukrajinskega podjetja Ukrspetexport.

Na področju logistike je MORH izbral dobavitelje za oskrbo HV po programu razvoja Pehotnega vojaka v 21. stoletju. Na listi dobaviteljev so tekstilne industrije za obutev, taborsko opremo in opremo za RKBO in prehrabena industrija ter zaščitna sredstva. V izložbi Hrvatski vojnik CRO-2004 so domača podjetja iz Hrvaške predstavile svoje artikle, kot so sredstva osebne zaščite od biološko-kemičnih agensov, oblek, obutve, taborske opreme in hrane (gretje konzerv brez ognja, posode za enkratno uporabo in priprava hrane na terenu). Za zaščito vojaka so bili predstavljeni razni neprebojni jopiči, pasovi, nabojnice, toki za

⁷⁰ Zračna plovila tipa SAAB JAS-39 Gripen in F-16 fighting Falcon, ki so predvidena za ustanovitev nove eskadrilje od 8-12 letal v VL HV in bi povečala zračno podporo enotam KoV in VM.

⁷¹ Potekala bo modernizacija dveh helikopterjev Mi8MTV1 z novo komunikacijsko in navigacijsko opremo za prepoznavanje lasten-tuj v mednarodnih operacijah. Od 96 zračnih plovil VL (deset izvidniških letal, enaindvajset šolskih letal, pet transportnih letal, štiriindvajset bojnih letal, osem šolskih helikopterjev, devet bojnih helikopterjev in devetnajst transportnih helikopterjev) so popolnoma neoperabilne za bojevanje. Sedaj obstaja samo deset helikopterjev, ki so usposobljeni za izvajanje nebojnih nalog (MEDEVAC in za bojevanje proti požarom) in so aprila 2004 prišli iz remonta v Ukrajini (Jane Sentinel, 2005: 232).

pištrole in oprtniki ter maskirne obleke z maskirnimi mrežami (Vlašić, 2004: 1-11). Poudarek HV v projektu vojaka iz 21. stoletja je na preživetju v naravi in v zaščiti vojaka na bojišču. Prioriteta pri nabavi pehotnega vojaka so RKB zaščitna sredstva (Prleta, 2005: 21).

Hrvaška ima velike težave z modernizacijo oboroženih sil, saj stara oborožitev ne ustreza tehničnim Nato kriterijem⁷², zato so mednarodni strokovnjaki za oboroževanje in opremljanje na odboru Nato ocenili predlog sprejetja dokumenta Strateškega pregleda obrambe HV za zelo pomanjkljivega in tehnološko neustreznega. Strateški pregled obrambe ne zadovoljuje osnovnim Nato standardom. Tehnološke pomanjkljivosti v modernizaciji HV je potrdil tudi obrambni minister Rončević. Stanje brezhibnosti oborožitve v KoV dosega 80 % in v VM in VL pa slabih 30 %.

Zastoj modernizacije HV je najbolj prizadel VL⁷³, ki ima v operativni sestavi še vedno stare Mige-21BIS in transportne helikopterje sovjetske proizvodnje tipa Mi-24D iz 80. let. Življenjska doba teh zračnih plovil je že 30 let in življenjska doba se jim bo iztekla najkasneje do leta 2010. Za transport enot se uporabljata dve zračno transportni letali tipa An-32B, ki sta prišli pred kratkim iz remonta v Ukrajini. Pospешen premik se kaže v nabavi terenskih vozil od 5 do 10 ton, cistern za vodo in gorivo in oklepni kolesniki različnih variant za mednarodno sodelovanje (Forum za saradnjo na področju sigurnosti, 2005: 14-15). Prioriteta reform do leta 2010 je v zmanjševanju odvečnega kadra v operativnih poveljstvih sil in na MORH-u in v pomlajevanju vojakov, medtem ko se modernizacija HV počasi nadaljuje do leta 2010. Šele po letu 2010 je možno pričakovati večje premike na področju modernizacije KoV⁷⁴ in VM, medtem ko bo VL prišlo pod pristojnostjo ZO v zvrst KoV. Tako bo GŠ HV ostal po letu 2010 brez VL, kot tretjo zvrst oboroženih sil.

⁷² Topovi različnih kalibrov so povprečno stari 20 let in so iztrošeni od uporabe v domovinski vojni; protioklepna orožja so zastarela; bojni tanki in bojna vozila so povprečno stara 35 let ... (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 38). Bojni sistemi niso več uporabni, ker vzdrževanje ni več mogoče zaradi pomanjkanja rezervnih delov in niso primerljivi s tehničnimi standardi Nata.

⁷³ V VL je operativnih le 8 bojnih letal Mi-21 BISS in 4 letala Mi-21 UMD, ki bodo po načrtih hrvaških letalskih sil v operativni uporabi do leta 2011. Od 22 transportnih helikopterjev jih je v operativni uporabi le 15. S klirinškim dolgim je načrtovana nabava še dodatnih 10 novih helikopterjev Mi-171Š. V uporabi je še 20 operativnih Pilatusov PC-9 in 8 helikopterjev Bell-206B (Dug. plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 39-40).

⁷⁴ Gre za lahka vozila z antibalistično in antiminsko zaščito tipa IVECO LMV in Toyota Land Cruiser 105 GX za mirovne misije po svetu (Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015, 2006: 40).

5.2 Obrambne reforme v Bosni in Hercegovini

Cilj reform obrambnih struktur v BiH je vzpostavitev in krepitev zveznih državnih institucij, ki bi delovale kot vrhovna avtoriteta v kreptvi skupne obrambe v državi. Vse aktivnosti so usmerjene na povečanje oblasti predsedstva BiH kot vrhovnega komandanta večletnih vojaških struktur BiH; v krepitev parlamentarnega nadzora parlamentarne skupščine BiH nad vojsko BiH in vzpostavitvi državnih institucij po entitetah na področju obrambe kot pomoč predsedstvu BiH nad vodenjem in poveljevanjem⁷⁵. Vodenje in poveljevanje nad vojsko BiH pod enotno pristojnostjo je zelo oteženo, ker nacionalno-varnostni sistem BiH deluje na večletni osnovi, zato je potreben konsenz med narodi, ki pa ga je med politiki zelo težko doseči, isto velja v poveljevanju operativnim strukturam BiH. Mednarodne sile EUFOR-ja predstavljajo v notranje politični situaciji BiH edinega garanta (vezivnega elementa) za ohranitev miru, državne celovitosti in enotnosti večletne BiH.

5.2.1 Reforme v vodenju in poveljevanju

Država BiH je kvazi suverena federalna država treh narodov, treh vojska, treh političnih institucij in ohranja status večletne države pod upraviteljem EU od podpisa Daytonskega sporazuma iz leta 1995. Predsednik Federacije BiH je osebno odgovoren upravitelju iz EU, zato ne moremo govoriti o popolni suverenosti BiH (Amandma XXII, Ustav federacije BiH, 2004). Predsedstvo BiH je vrhovno poveljstvo nad vojsko BiH (Zakon o odbrani BiH, 2005: 6). V predsedstvu BiH so trije člani. Eden je Bošnjak in Hrvat, od katerih sta direktno izvoljena na ozemlju Federacije in en Srb, ki je izvoljen na ozemlju Republike srbske. Vrhovni poveljnik bošnjaškega dela VFBiH je Predsednik predsedstva BiH, za hrvaški del VF BiH je Hrvaški svet obrambe (HVO) in za VRS predsednik Republike srbske.

⁷⁵ S sprejetjem obrambne zakonodaje iz leta 2005 je omogočena vzpostavitev enotne obrambne strukture BiH. Razdeljene so tudi odgovornosti med državo in entitetami na obrambnem področju in vzpostavljeni so mehanizmi za enotno poveljevanje in nadzor vojske BiH ter izboljšali so se vojaška operabilnost, parlamentarni nadzor in transparentnost nad porabo denarja. Vzpostavitev ministrstva za obrambo BiH, skupnega poveljstva in operativnega poveljstva vojske BiH, so največji rezultat obrambnih reform v BiH, ki so prinesle povečano operativno sposobnost za delovanje vojske BiH in približanje vidnim rezultatom v okvirnem programu PzM (Bijela knjiga odbrane BiH, 2005: 7).

Vodenje in poveljevanje nad vojsko BiH poteka navzdol od predsedstva BiH do ministra za obrambo BiH, nato prek načelnika skupnega štaba, poveljnika operativnega poveljstva in poveljstva za podporo oboroženih sil do poveljnikov podrejenih poveljstev in enot⁷⁶. Celotno vodenje in poveljevanje v vojski BiH poteka po politični in vojaški strani na nacionalni osnovi. Pristojnosti subjektov na obrambne področju so podrobno podane v tabeli.

Tabela 5.5 : Pristojnosti političnih subjektov v obrambnem sistemu Federacije BiH

Politični organi	Pristojnosti državnih organov na obrambnem področju
Parlamentarna skupščina BiH ⁷⁷	<ul style="list-style-type: none"> • odloča o vojni in miru ter razglasi izredno stanje v državi. • izvaja demokratični nadzor nad vojsko. • sprejema zakone o vojski. • imenuje in razrešuje načelnike GŠ, poveljnike operativnih sil do činov generala. • nadzoruje in preiskuje vprašanja, ki se nanašajo na organizacijo, financiranje, popolnjevanje, opremljanje, izobraževanje in uporabo vojske. • sprejema predpise o varovanju tajnih podatkov. • itd ...
Predsedstvo BiH	<ul style="list-style-type: none"> • vrši vrhovno poveljstvo nad vojsko BiH. • zahteva razglasitev vojnega in izrednega stanja v državi. • napoti enote vojske BiH na mednarodne misije z zakonom in na krizna območja naravnih katastrof v državi. • pooblašča ministra za obrambo BiH za uporabo in razmestitev vojske BiH. • določa strukturo in obseg vojske BiH. • postavlja in razrešuje visoke častnike na visoka vojaška mesta do činov generala. • skrbi za nacionalno zastopanost v strukturah vojske BiH. • imenuje visoke častnike v mednarodne vojaške institucije. • informira parlamentarno skupščino BiH o varnostno-obrambnih vprašanjih in predlaga varnostno-obrambno politiko BiH. • itd ...
Minister za obrambo BiH	<ul style="list-style-type: none"> • predlaga in sprejema predpise, izdaja direktive in ukaze, ki se nanašajo na organizacijo, administracijo, osebje, izobraževanje, opremljanje, razmestitev in uporabo vojske BiH. • opravlja vlogo mednarodnega predstavnika BiH za vprašanja obrambe na ministrskem nivoju. • daje priporočila predsedstvu BiH za organizacijo in strukturo vojske BiH, za naloge in misije. • izvaja strateško planiranje za uporabo vojske BiH v oboroženih spopadih, operacijah za podporo miru in v naravnih katastrofah.

⁷⁶ Vojska BiH se ne sme uporabiti za politične namene, niti za aktivnosti političnih strank (Zakon o odbrani BiH, 2005: 4). Najbolj sporna je zagotovitev skupne obrambe BiH, ker v BiH ne obstaja en narod, zato obstaja edina rešitev iz varnostno-političnih razlogov za vojsko BiH, da sodelujejo v bojnih operacijah izven območja delovanja zahodnega Balkana in izvajajo le nevojaške naloge na teritoriju BiH. Vojaška struktura BiH ne more zagotoviti teritorialne celovitosti, politične neodvisnosti in ohranitev mednarodno-politične subjektivitete BiH brez zunanjega nadzora OVSE, Nata in EU, ker je država BiH preveč nacionalno razdeljena.

⁷⁷ Parlament BiH je zastopan na nacionalni osnovi in število poslanskih sedežev je določeno po načelu proporcionalnosti. Tako parlament BiH zastopa 43,7 % Bošnjakov, 31 % Srbov, 17,3 % Hrvatov in 7,6 % ostalih narodnosti (Misija za BiH, 1995). Ne velja za parlamente entitet, kantone, opčine in distrikt Brčko.

	<ul style="list-style-type: none"> • predlaga napredovanje v generalske čine in njihovo razrešitev. • izvaja nadzor nad delovanjem vojaške obveščevalne službe. • skrbi za javna naročila. • vodi evidenco o vojaških nepremičninah. • izdaja ukaze načelniku združenih sil BiH za razmestitev in uporabo vojske BiH na teritoriju BiH in v tujini. • izdaja ukaze načelniku združenih sil BiH za aktiviranje rezervnega sestava. • predlaga obrambni proračun. • skrbi za logistiko vojske BiH. • skrbi za izvajanje obrambne zakonodaje. • itd ...
--	--

(Vir: (2005) Zakon o odbrani BiH. MOBiH, Sarajevo, 3-6)

Iz tabele je razvidno, da je po zakonu Parlamentarna skupščina BiH treh narodov odgovorna za razvoj vojske BiH. Predsedstvo BiH je vrhovni poveljnik vojske BiH in deluje konsenzualno (s privolitvijo treh nacionalnih predsednikov Federacije BiH). Zvezni minister za obrambo je odgovoren predsedstvu BiH. Načelnik skupnega poveljstva vojske BiH je osebno odgovoren ministru za obrambo in ima vlogo vojaškega svetovalca pri predsedstvu BiH in ministru za obrambo BiH (Zakon o odbrani BiH, 2005: 7-8). Prek konsenza Predsedstvo BiH vzpostavi vrhovno operativno in administrativno poveljstvo ter nadzor nad vojsko BiH v vojni in miru (Bijela knjiga BiH, 2005: 27). Na ustavni podlagi in zakonskih pooblastilih Predsedstvo BiH odloča o uporabi in razmestitvi sil v operacijah doma in v tujini, določa strukturo in velikost vojske BiH, imenuje in razrešuje generale, sprejema doktrinarne dokumente in zahteva razglasitev vojnega ali izrednega stanja parlamentarni skupščini BiH⁷⁸ (Bijela knjiga odbrane BiH, 2005: 22).

Vzvodi za sprejemanje, odločanje in izvajanje obrambnih reform v BiH so v rokah Predsedstva BiH in ministrstva za obrambo BiH, kateri je slednji podrejen usmeritvam, direktivam in obrambnim nalogam pod predsedstvom BiH. Predsedstvo BiH je neposredno odgovorno visokemu predstavniku EU⁷⁹, zato lahko govorimo o omejeni suverenosti

⁷⁸ Pojavi se vprašnje, kdo bo razlasil vojno stanje in proti komu (notranjemu ali zunanemu sovražniku)? Katero predsedstvo BiH bo ukazalo angažirati enote vojske BiH in s kakšnim namenom! Gre za začaran krog, ki je zelo občutljiv na nacionalno-politične konflikte. Drugače velja za razglasitev izrednega stanja v državi, ki je nevojaške narave.

⁷⁹ Visoki predstavnik izvaja neposredni nadzor nad izvajanjem obrambnih reform v BiH. Ima vzpostavljen civilni nadzor nad vojsko BiH na državni ravni, spremlja dogodke, razvoj in proces izvajanja reform na obrambnem in obveščevalnem sektorju BiH, da pospeši in olajša vključevanje državnih struktur BiH v evroatlantske strukture. V pomoč so mu tudi enote EUFOR-ja, ki izvajajo naloge stabilizacije razmer v državi, usposablajo enote BiH, nudijo strokovno pomoč v izvajanju obrambnih reform po programu PzM in iščejo vojne zločince. (Van de Poll, 2004: 12). Predsedstvo BiH je odgovorno protektorantu, ki je politično akreditirani

obrambnih institucij BiH nad upravljanjem in vodenjem obrambnega sektorja BiH⁸⁰. Minister za obrambo BiH s pooblastili predsedstva BiH vrši organizacijski, kadrovski, finančni, izobraževalni in materialni razvoj obrambnih struktur BiH.

Splošni cilj obrambnih reform je vzpostavitev in okrepitev delovanja državnih institucij, ki bi delovale kot vrhovna avtoriteta na obrambnem področju BiH⁸¹. Aktivnosti so povečane na pooblastilih predsedstva BiH kot vrhovnega poveljnika vojske BiH. Parlamentarna skupščina BiH bi izvajala parlamentarni nadzor nad skupno vojsko in vzpostavila bi državne institucije na področju delovanja obrambe, ki bi izvajale nadzor nad delovanjem skupnih vojaških struktur BiH, nad katerimi ima predsedstvo BiH. Sprememba ustave za entitete na teritoriju BiH v letu 2003/2004 je omogočena vzpostavitev enotne obrambne strukture BiH. Vzpostavitev ministrstva za obrambo BiH, skupnega poveljstva in operativnega poveljstva BiH, so največji rezultat obrambnih reform (Bijela knjiga odbrane BiH, 2005: 7). Temeljne usmeritve obrambnih reform v BiH so v poenotenju obrambnih struktur in v vzpostavitvi nadzornih mehanizmov nad delovanjem skupnega poveljstva in vojaških struktur vojske

predstavnik EU. Upravitelj BiH izvaja politični, gospodarski, upravni nadzor nad delovanjem državnih institucij in varnostnih struktur v BiH s pooblastili parlamentarne skupščine EU ter izvaja finančni nadzor nad obrambno-varnostnim sektorjem BiH, ki ga financirata EU in Nato. Protektorat nad BiH je odvzel nacionalno suverenost nad vodenjem in poveljevanjem vojske BiH, finančno podpira vojaške programe in obrambni proračun za plače in se vpleta v kadrovanje vojaških organizacij, kar povzroča še dodaten odpor in negodovanje predvsem na problematično socialno in ekonomsko situacijo. Z umikom Natovih sil iz BiH, bo Nato še naprej vztrajal na realizaciji in implementaciji obrambnih reform in v prestrukturiranju obrambnega sistema BiH (Bijela knjiga BiH, 2005: 21).

⁸⁰ Visoki predstavnik ima svoje zaupnike na področju obrambe in varnosti BiH. Naloga zaupnikov je spremljati dogodke pri izvajanju varnostne in obrambne politike BiH; spremljati delo stalnega komiteja za vojaška vprašanja, obrambnega ministra BiH ...; spremljati prestrukturiranje vojske BiH, opremljanje vojske, domačo proizvodnjo vojaške industrije, sprejemanje obrambne zakonodaje, porabo obrambnega proračuna ... (Zajedničko povjerenstvo za obranu i sigurnost BiH, www.parlament.ba).

⁸¹ Pomanjkljivosti so evidentne na področju obrambnega upravljanja z materialnimi in človeškimi resursi, in sicer v slabem vodenju in poveljevanju nad vojsko BiH na državni ravni, nezadovoljiv nadzor parlamentarne skupščine nad vojsko BiH, slabo gospodarjenje z obrambnim proračunom, neizvajanje mednarodnih obveznosti po Dunajskem dokumentu o subregionalnem nadzoru orožja (Bošnjaki po ukinitvi embarga na orožje) in do Haškega sodišča za vojne zločine, slabo stanje vojaških objektov in vojaške infrastrukture, slabo ravnanje s človeškimi in finančnimi viri na obrambnem sektorju z dejanji korupcije in enote za mednarodno sodelovanje niso kvalitetni opremljene kot se to zahteva po Nato standardih (Greenwood, 2005: 80).

BiH⁸². Entitetna ministrstva za obrambo in vojaška poveljstva v entitetah so zakonsko ukinjena s 1. januarjem 2006 z novim Zakonom o obrambi BiH⁸³.

Vodenje in poveljevanje nad vojsko BiH ostaja na nacionalni osnovi, tako bo ostalo tudi v prihodnje⁸⁴. Zakon o obrambi narekuje, da morajo ostati vojska BiH popolnoma apolitične in predvsem za generale velja, da se ne bodo udeleževali političnih aktivnosti in manifestacij (Bijela knjiga BiH, 2005: 29). Zmanjšanje političnega vpliva nad vojaško vodstvo s strani civilnega upravitelja EU ni mogoča, ker so generali še vedno simpatizerji nacionalističnih strank, saj so svojo vojaško kariero gradili s podporo etnocentrične politike.

Glavni cilj obrambnih reform je povečati nadzor nad vojsko BiH, v odpravi nejasnosti v oblikovanju obrambne politike, povečanje parlamentarnega nadzora nad delovanjem vojske BiH, v povečanju nadzora nad porabo obrambnega proračuna, v izvajanju mednarodnih obveznosti do Haškega sodišča za vojne zločine, v zmanjševanju strukture in obsega sil, izločitev neuporabnega streliva in orožja, izboljšanje slabega socialnega standarda poklicnim vojakom in ukiniti služenje vojaškega roka (Bijela knjiga BiH, 2005: 6).

Kadrovsko merilo, da se poveljstvo in nadzor na državnem nivoju naredi učinkovito, je potrebno takoj popolniti z osebjem ministrstva za obrambo BiH, poveljstvo skupnih sil BiH in operativnega poveljstva BiH (Komisija za reformu odbrane, 2005: 182). Problem popolnjevanja teh obrambnih institucij je, kako razdeliti obrambne funkcije v teh institucijah po načelu nacionalne zastopanosti in recipročnosti.

V praksi je nemogoče, da bi vrhovni poveljnik vojske BiH bošnjaške narodnosti poveljeval hrvaškim enotam in enotam VRS (vojske Republike srbske), da bi vrhovni poveljnik vojske BiH hrvaške narodnosti poveljeval bošnjaškim enotam in enotam VRS, da bi

⁸² Z zakonom o obrambi BiH se ukinja dvojna veriga poveljevanja znotraj vojske BiH in ga nadomešča enojni na zvezni ravni (Komisija za reformu odbrane, 2005: 6).

⁸³ Prevezela jih bosta MOBiH in skupno poveljstvo sil BiH v dvoletnem prehodnem obdobju do leta 2008 (Komisija za reformu odbrane, 2005: 9).

⁸⁴ Kljub vzpostavitvi skupnih vojaških struktur BiH, bo še naprej vodenje in poveljevanje vojske BiH potekalo na nacionalni osnovi. Isto velja znotraj zavezniškega štaba sil BiH, ne glede na delitev pristojnosti znotraj tega štaba kot so načelnik zavezniškega štaba, namestnik načelnika zavezniškega štaba za operacije, namestnik zavezniškega štaba za resurse in vojaško osebje sil BiH (Zakon o odbrani BiH, 2005: 11). Gre za rotiranje poveljnikov na posameznih vojaških funkcijah znotraj zavezniškega štaba sil BiH na nacionalni osnovi. Načelnik zavezniškega štaba in njegova dva namestnika, poveljnik operativnih sil in poveljnik poveljstva za podporo ne morejo biti iste narodnosti (Zakon o odbrani BiH, 2005: 11). Nadzor nad kadrovanjem v vojski izvaja stalni komite za vojaška vprašanja.

vrhovni poveljnik vojaških struktur BiH srbske narodnosti poveljeval bošnjaškim in hrvaškim enotam. Enako velja za načelnike GŠ vojske BiH in taktična poveljstva. Velja strogo razlikovanje v vodenju in poveljevanju enotam na nacionalni osnovi, zato ustanavljanje mešanih enot sedaj še ni mogoča, kar Nato v PzM zahteva. Od 1. januarja 2006 sta poveljnika skupnega poveljstva VFBiH (eden je hrvaški in drugi bošnjaški) in načelnik GŠVRS neposredno odgovorna načelniku skupnega poveljstva vojaških struktur BiH⁸⁵.

Mednarodna skupnost pritiska na predsedstvo BiH, da pospeši obrambne reforme v smer vzpostavljanja skupnega obrambnega sistema, oblikuje enotno obrambno politiko in obrambni proračun. Velik problem države je nacionalni ekstremizem, ki temelji na idejah velike Hrvaške, velike Srbije in islamizacije BiH. Posledica politične nestabilnosti države so siva ekonomija, kriminal, korupcija, javno nasprotovanje Daytonskemu sporazumu⁸⁶ kot primer jalove nemške Weimarske ustave, društveno razslojevanje, revščina, brezposelnost, ilegalna prodaja orožja in streliva, povečanje terorizma ... (Bijela knjiga odbrane BiH, 2005: 13-14). »Visoki predstavnik EU Lajčak opozarja, da BiH stopica na mestu in da pri reformah ni storila niti koraka naprej. Obenem je ugotovil, da daytonski sporazum ne omogoča normalnega delovanja države, ker je država zabredla v politično krizo in da je glavni vzrok tega nedelovanje političnih organov BiH. Politične razmere dodatno zastruje tudi retorika muslimanskih in srbskih strank« (Pekić, 2007: 6). Daytonski sporazum predstavlja kot katalizator reform (tudi obrambnih), saj s svojimi teoretično pravnimi rešitvami povzroča v praksi le politično in gospodarsko škodo (krizo) FBiH in Republiki srbski.

⁸⁵ Poveljnika skupnega poveljstva vojske FBiH in načelnik GŠVRS nimata operativnih pooblastil (Zakon o odbrani BiH, 2005: 18). Parlamentarna skupščina BiH z novim zakonom o obrambi BiH odvzema vsa pooblastila nacionalnim poveljstvom v entitetah BiH in se z novo zakonodajo prenese na zvezni nivo države. Vse finančne, materialne, administrativne in premoženjsko-pravne zadeve s področja obrambe Republike srbske, se prenesejo na ministrstvo za obrambo BiH (glej Zakon o prestanku važenja Zakona o odbrani Republike Srpske v Komisija za reformo odbrane, 2005: 163-164). Pojavlja se temeljni problem, koga po nacionalni pripadnosti postaviti za poveljnika skupnih vojskih struktur vojske BiH.

⁸⁶ Nezaupanje obče javnosti v Daytonski sporazum, vodi državo v ekonomsko, socialno in politično krizo, kar oddaljuje BiH v Nato. BiH je obremenjena z notranjimi političnimi problemi, od katerih so nacionalni ekstremizem, počasna implementacija daytonskega sporazuma, problemi politične tranzicije kot posledica nedelovanja izvršilne, zakonodajne in sodne veje oblasti, siva ekonomija in tehnološko zaostajanje za razvitimi državami, mednarodni kriminal, velika brezposelnost in revščina med mladimi, prevelike količine orožja in streliva v slabih skladiščnih prostorih, velika količina min in ostalih minsko-eksplozivnih sredstev na celotnem teritoriju države ter degradacija okolja od vojne (Bijela knjiga odbrane BiH, 2005: 14).

5.2.2 Reforme v vojaški industriji

Na ozemlju BiH obstaja vojaška industrija, ki izvira še iz nekdanjega vojaško-industrijskega kompleksa JLA. Veliko tovarn je bilo uničenih v času vojne, medtem ko so nekatere tovarne še vedno delovale v času vojne in delujejo še danes. Proizvaja se predvsem strelivo za pehotno oborožitev, minomete in topništvo⁸⁷. Največji delež v vojaški proizvodnji ima FBiH in šele zatem Republika srbska (RS).

Kompleks namenske industrije v RS je podeljen v dve skupini. To so proizvodna podjetja (Famos, Pretis, Čajevec in Zrak) in remontna podjetja (Orao, Kosmos in Remontni zavod v Bratuncu). Največji del namenske industrije sodeluje na trgu Srbije in Črne gore⁸⁸.

Velika potreba za vojsko BiH se kaže v modernizaciji komunikacijske opreme in v proizvodnji bojnih vozil. Bošnjaška stran je dobila največ od mednarodne vojaške pomoči ZDA⁸⁹ in muslimanskih (Iran, Saudska Arabija in Pakistan) držav v nabavi raznega streliva, rabljenih bojnih vozil pehote in komunikacijskih sistemov za vodenje in poveljevanje ter helikopterjev. Hrvaška stran dobiva vojaško pomoč iz Hrvaške in RS iz Srbije. Vojska BiH se oborožuje, opremlja, oskrbuje s pomočjo prijateljskih in matičnih držav. Protektorant BiH se nagiba bolj k splošni demilitarizaciji BiH in ukinjanju vojaške industrije v BiH.

5.2.3 Reforme večetnične vojske Bosne in Hercegovine

OSBiH štejejo okrog 12.000 poklicnih vojakov, 12.600 vojaških obveznikov in do 60.000 rezervistov (Bijela knjiga odbrane BiH, 2005: 29). Vojna sestava je po absolutnih ocenah

⁸⁷ Pomembna vojaška podjetja na ozemlju Republike srbske so Igman v Konjicu, Slavko Rodić v Bugojnu za proizvodnjo pehotnega streliva in granat; na ozemlju Bošnjakov so Bratstvo v Novem Travniku in Pobjeda v Kopaci za izdelavo pehotnega streliva, Iron and Steel Works v Zenici za izdelavo cevi za pehotno oborožitev, minometov in topov, Natron v Maglaju za pakiranje streliva in smodnišnica HAK v Tuzli za proizvodnjo smodnika in vojaških eksplozivov (Jane Sentinel, 2006 : 113). Tekstilne tovarne za izdelavo vojaških uniform (v digitalnem maskirnem vzorcu za gozd) se nahajajo v Kaknju, Žepči in Travniku (Prleđa, 2007: 7).

⁸⁸ Ta vojaška podjetja iz Republike srbske sodelujejo v konzorciju vojaške industrije Srbije in Črne gore z ostalimi podjetji v Srbiji kot so Zastava, Prvi partizan, Milan Blagojević, Krušik, Korporacija Trajal, Lola-Utva, Prva petoletka, teleoptik-Žiroskopi, Prva iskra in v Črni gori so Polieks, 1. decembar in tovarna delov PPT (Stevanović, 2005: 3).

⁸⁹ ZDA so ukinile embargo na uvoz orožja samo Bošnjakom leta 1993, da se je lahko bošnjaška stran pravočasno ubranila pred srbskimi in hrvaškimi ofenzivami na teritoriju BiH.

sestavljena iz 84.600 pripadnikov, od teh je 14 % poklicnih vojakov, 14 % vojaških obveznikov in do 72 % rezervistov. Z novo zakonodajo se ukinja vojaška dolžnost in splošna rezerva. Po novem bo prostovoljna pogodbeno rezerva zajemala 50 % aktivnega sestava vojske BiH⁹⁰. Vojaška obveznost se je ukinila na teritoriju BiH s 1. januarjem 2006⁹¹ (Zakon o odbrani BiH, 2005: 20, Komisija za reformu odbrane, 2005: 6).

Tabela 5.6 : Odobreno število vojakov v vojaški strukturi vojske BiH z Daytonskim sporazumom

OS BiH	Prof. vojaki	Rezervisti	Skupaj
VF BiH (2008)*	8.000	40.000	48.000
VRS (2008)*	4.000	20.000	24.000
Skupaj	12.000	60.000	72.000

(VIR: (2005) Bijela knjiga odbrane BiH, MOBiH, Sarajevo, 29)

Tabela 5.7 : Odobreno število vojakov v vojaški strukturi vojske BiH z Daytonskim sporazumom

OS BiH	Prof. vojaki Razmerje 2,3 : 1	Rezervisti	Skupaj
Bošnjaki (2008)*	5.576 (4.000)*	28.750	34.325
Hrvati	2.424	11.250	13.674
Skupaj	8.000	40.000	48.000

(VIR: (2005) Bijela knjiga odbrane BiH, MOBiH, Sarajevo, 29)

Razmerje sil v vojaških strukturah vojske BiH po Daytonskem sporazumu med vojsko FBiH in vojsko Republike srbske je 2: 1. Vojaške strukture BiH so ostale enakomerno porazdeljene ne glede na velikost kantonov in števila prebivalstva v BiH po nacionalni zasnovi. Po nacionalni zastopanosti je v vojaških strukturah BiH 45,9 % Bošnjakov, 19,8 % Hrvatov, 33,6 % Srbov in 0,7 % ostalih nacionalnosti. (Prlenda, 2007: 6). Velikost vojske BiH je sedaj umetno določena s strani protektoranta, ki želi v bližnji prihodnosti demilitarizirati BiH⁹², kar pomeni počasno ukinjanje večetnične vojske FBiH in jo nadomestiti z združenimi (polvojaškimi) silami BiH za izvajanje policijsko-varnostnih nalog. Z ohromitvijo vojaške moči poskuša Nato zmanjšati vojaški potencial na zahodnem Balkanu in preprečiti ponovno nevarnost vojaških spopadov na tem območju.

⁹⁰ Za presežek vojaških oseb v vojski BiH bo poskrbel Nato Trust Fund za BiH (2006/2007), ki bo pomagal pri reintegraciji vojaških oseb v civilno okolje (Southeast European Times, 2005).

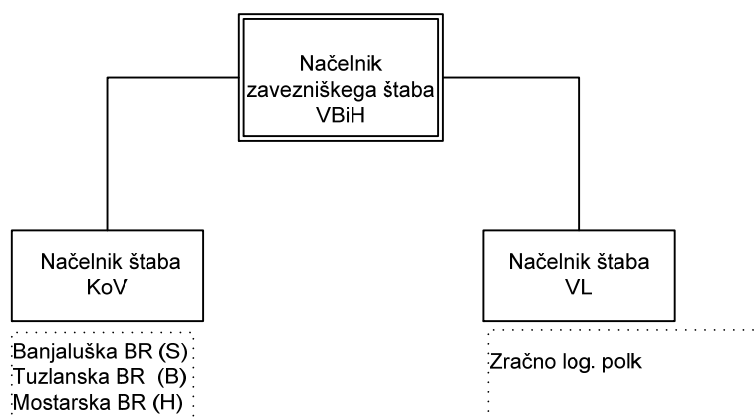
⁹¹ Število pripadnikov v VRS se bo iz 4.000 pripadnikov zmanjšalo na 3.500 pripadnikov in v VFBiH iz 8.000 pripadnikov na 4.000 pripadnikov (Jane Sentinel, 2006: 99-100). Ukinjena bo celotna pasivna rezerva s 60.000 pripadniki. Aktivni sestav vojske BiH se bo zmanjšal na 10.000 pripadnikov, zaposlenih bo 1.000 civilnih oseb na MOBiH in 5.000 pripadnikov pogodbene rezerve (Prlenda, 2007: 6).

⁹² Dolgoročni cilj EU/Nato je preoblikovati vojsko BiH v policijsko-varnostne sile BiH, ki lahko delujejo tudi na mednarodnih misijah po svetu (Pregled bilateralnih i multilateralnih aktivnosti, www.parlament.ba).

V vojaških strukturah BiH so ukinili korpuse. Nakopičena je velika količina skritega in deponiranega pehotnega orožja, topništva in streliva vseh vrst, ki ogrožajo okolje in varnost ljudi⁹³. Vse skupaj je na ozemlju BiH okrog 166 vojaških skladišč, od katerih je več kot 80 % neuporabnih in v katerih je skladiščena neuporabna vojaška oprema in oborožitev. VFBiH bo v prihodnje obdržala 15 lokacij, od tega štiri za skladiščenje streliva in dve lokaciji za skladiščenje orožja. VRS bo imela tri lokacije za skladiščenje orožja. Razmerje v številu vojaških objektov med VFBiH in VRS je 2: 1 (Put u PzM, 2003: 198). Vojska je nameščena v vojašnicah na 44 lokacijah znotraj Federacije BiH in na 22 lokacijah v RS (Prlenda, 2007: 6).

Namen EUFOR-ja v BiH je drastično zmanjšati zaloge pehotnega streliva in granat v OSBiH. Nobeno skladišče streliva ne izpolnjuje varnostnih normativov. Nato je uvedel normative o skladiščenju, uporabi in zalogah streliva. Za bošnjaško komponento sil VFBiH je zajeto 25.000 ton pehotnega streliva, za hrvaške komponento VFBiH je zajeto 46,000 ton in za VRS je zajeto do 66.500 ton streliva. Skupaj torej 137,760 ton pehotnega streliva v razmerju med VRS in VFBiH 1: 2 (Put u PzM, 2003: 199).

Ogranigram 5.8 : Organizacijsko-vojaška struktura večletne vojske BiH⁹⁴

V aktivni sestavi bo vsaka nacionalna vojska imela po eno mehanizirano brigado, tako da bodo vojaške strukture BiH imele skupaj v aktivni sestavi tri brigade in šest divizij v rezervi. VRS bo imela 15. mehanizirano brigado v Banja Luki, Bošnjaki 2. mehanizirano brigado v Tuzli in Hrvati 1. gardno oklepno brigado v Čapljini (Bijela knjiga BiH, 2005: 29). Zraven še spadata letalska (polk) brigada v Banja Luki in brigada za taktično podporo v Sarajevu

⁹³ Po ocenah EUFOR je potrebno uničiti še do 130.512 kosov raznega orožja in 35.827 ton raznega streliva. V letu 2006 se je pričelo tudi celotno uničevanje težke oborožitve po industrijski poti (Misija za BiH, 2006).

⁹⁴ Vojska BiH nima končne vojaške strukture.

(Prlenda, 2007: 7). VRS bo v rezervi imela dve diviziji, ostale štiri divizije pa VFBiH v razmerju 1: 2,3. Bošnjaki bodo v rezervi imeli 72 % več sil kot Hrvati in za 30 % več sil kot Srbi. Do sedaj je bošnjaška armada štela do šest korpusov, hrvaška armada do enega korpusa in VRS do štiri korpusa (Jane Sentinel, 2005: 101). V prihodnje z ukinjanjem velikega rezervnega jedra, se bodo divizije preoblikovale na brigadni nivo. Razmerje sil med stalno in rezervno sestavo bo po Stanagu v prihodnje 1: 1. Okrog 50 % sil bo predstavljala poklicna sestava (Zakon o odbrani BiH, 2005: 11). Do 31. decembra 2007 se morajo oblikovati nova nacionalna poveljstva za polke na novih lokacijah (Komisija za reformu odbrane, 2005: 10).

V vojaškem arzenalu imata vojska FBiH in VRS stare tanke, oklepna vozila, vlečne topove in havbice ter sisteme ZO iz druge in tretje generacije orožij, ki so bile v sestavi ukinjenih korpusov (Jane Sentinel, 2005: 103-104). VL VRS je prizemljeno in propada v hangarjih. V operativni uporabi so ostali le bojni helikopterji, medtem ko stara letala tipov Super galeb, Jastreb in Orel propadajo v letališki bazi Mahovljani pri Banja Luki (Jane Sentinel, 2005: 105-107). Vojska FBiH razpolaga le s transportnimi helikopterji. Uporaba VL VFBiH je sedaj usmerjena za prevoz vojaštva in opreme za humanitarne namene. Strokovnjaki zveze Nato so enotnega mnenja, da je reakcijsko bojno letalstvo BiH predrago in neučinkovito, zato so predlagali predsedstvu BiH, naj čimprej ukine bojno letalstvo in umakne iz operativne uporabe stare reaktivce iz 70. let (Orel, Galeb) upokoji (Prlenda, 2007: 28-29). Za plače se še vedno namenja preveč finančnih sredstev in premalo v opremljanje vojske⁹⁵. Preveč denarja gre za plače in za porabnike sredstev, ki so pogodbeni sodelavci MO po entitetah in kantonih (Izveštaj o reviziji ministarstva odbrane BiH za 2005 godinu, 6-10).

EU je opozorila na porabnike obrambnega proračuna po kantonih, naj povečajo nadzor nad porabo denarja in naj visoki vojaški funkcionarji ne porabljajo denarja v privatne namene. Neporavnani računi do dobaviteljev še naprej ostajajo (računi za telefone, elektriko, najemnine ...). Obrambni proračun BiH je subvencioniran s strani Nato in držav donatoric, ki krijejo do 70 % prihodkov v obrambnem proračunu BiH. Ta denar gre za plače vojaškim in

⁹⁵ Za plače se je v letu 2006 namenilo 68,3 % in v letu 2007 do 67,8 % obrambnega proračuna. Za opremljanje vojske se je v letu 2006 namenilo 2,9 % in v letu 2007 do 3,3 % obrambnega proračuna. Za aktivnosti v PzM se je v letu 2006 namenilo 4,4 % in v letu 2007 do 13,7 % obrambnega proračuna. Ostali stroški so administrativne narave. Glede na leto 2006, se bo obrambni proračun pri plačah v letu 2007 zmanjšal za 7,5 %. (Zakon o proračunu institucija BiH i međunarodnih obveza BiH za 2007. godinu, 2006: 11-12). Iz podatkov je razvidno, da se preveč denarja namenja za plače in administrativne storitve, ki dosegajo do 2/3 obrambnega proračuna. Stroški za mirovne misije so se povečali od leta 2006 za trikrat.

civilnim uslužbencem MOBiH po kantonih. Ostalih 30 % denarja zagotavljajo nacionalne vlade BiH za plačevanje najemnin, energetskih virov in za nabavo raznega materiala. Problem je v tem, da se subvencije izvajajo z nekaj mesečnimi zamudami, kar vpliva na neredno izplačevanje plač z nekaj mesečnimi zamudami. Republika srbska lahko stalno pričakuje finančno in materialno pomoč od Srbije kot tudi HVO (Hrvatsko vijeće odbrane) s strani Hrvaške. Vse aktivnosti na pripravi, sprejetju in izvedbi obrambnega proračuna vodi ministrstvo za obrambo BiH. Obrambne strukture BiH se postavljajo pod Zakon o financiranju institucij BiH. Za obrambne proračune po entitetah so odgovorne entitete same in jih ne bo prevzemalo ministrstvo za obrambo BiH. Z novo zakonodajo je minister za obrambo BiH prevzel vso odgovornost za ukinjanje vseh obrambnih proračunov po entitetah za fiskalno obdobje po 1. januarju 2006 (Zakon o odbrani, 2005: 20).

Tabela 5.9 : Obrambni proračun BiH za obdobje 2003-2007

	2003	2004	2005	2006	2007
BDP (%)	3,2 %	2,9 %	2,7 %	2,3 %	2,3 %

(Vir: (2004) Dokument okvirnog budzeta za 2005 – 07. Federalno ministarstvo finansija BiH, Sarajevo, 36)

Iz tabele je razvidno, da se obrambni proračun postopoma znižuje do leta 2006 s ciljem Srednjeročne razvojne strategije BiH. V dolgoročni razvojni strategiji BiH lahko pričakujemo, da se bo obrambni proračun BiH do leta 2010 znižal do 2 % BDP-ja, kot zahteva Nato.

Osnovno bojno jedro po Natovih načrtih za preoblikovanje vojske BiH bodo predstavljale tri brigade, od tega ena brigada na ozemlju Republike srbske s poveljstvom brigade v Banja Luki in ostali dve brigadi vojske FBiH na hrvaško-bošnjaškem ozemlju BiH.

Prenos obrambnih pristojnosti iz Republike srbske in bošnjaško-hrvaške FBiH pod skupni obrambni sistem BiH je zaključen⁹⁶. Ukinjeni so MO Republike srbske, GŠVRS, celotna VRS in izveden je prenos obrambne lastnine RS pod MOBiH. Tako se je Republika srbska morala odpovedati lastni obrambi zaradi integracije v enotne obrambne strukture BiH z letom 2006. Ukinitvi VRS so najbolj nasprotovali srbski nacionalisti, ki zagovarjajo bolj dezintegracijo BiH in priključitev Republike srbske k matični Srbiji, kar predstavlja dolgoročni politični cilj Republike srbske. Tem ciljem sledi tudi hrvaška stran v BiH, ki se želi znebiti povečane politične in vojaške hegemonije Bošnjakov znotraj zaveznitva.

⁹⁶ Ukinjeni so Zakon o odbrani RS, Zakon o vojsci RS, Zakon o odbrani FBiH in Zakon o službi u Vojsci FBiH (Zakon o odbrani BiH, 2005: 20). Gre za ukinitvev obrambnih sektorjev v entitetah s 1.1.2006. Obrambne strukture Republike srbske so se združile s hrvaško-bošnjaškimi obrambnimi (entitetnimi) strukturami FBiH.

5.3 Obrambne reforme v Srbiji in Črni gori

Za vse bivše države zahodnega Balkana je pomembno, da je prišlo do nenadnega političnega zasuka tudi v Srbiji in Črni gori, ki se dotika tudi obrambnih reform. Polpredsedniški politični sistem v nekdanji skupnosti SČG, se je z zrušenjem avtoritarnega političnega režima Slobodana Miloševića leta 2000, preoblikoval po ustavni poti v parlamentarni sistem. S politično preobrazbo države, so se prenesle obrambne pristojnosti iz predsednika države na parlament. S tem ukrepom so zmanjšali moč najvišje politične osebe v državi, da bi kot poveljnik vojske samovoljno posegal v kadrovanje in v oblikovanje obrambne politike s politizacijo oboroženih sil (Mićunović v Hadžić, 2003: 51-53). V letu 2006 je prišlo do sporazumnega razpada skupnosti SČG na dve popolnoma neodvisni državi. Državi vežeta bilateralni sporazum o sodelovanju na zunanjem, obrambnem in ekonomskem področju ter skupen vstop obeh držav v PzM.

5.3.1 Reforme v vodenju in poveljevanju

Po padcu Miloševićevega režima leta 2000 je prišlo na parlamentarnih in predsedniških volitvah do političnega rivalstva med skrajno desnimi silami in levo sredinskimi demokratičnimi silami in vojska je predstavljala (proti)utež za pridobivanje volilne zmage (Greenwood, 2003: 27). Skrajna desnica se je upirala na domovinske ideje o veliki srbski državi, kjer imajo oborožene sile pomembno funkcijo v obrambi svoje domovine in o zaščiti Srbov izven državnih meja⁹⁷. Sedaj ima veliko moč srbska pravoslavna vera, ki sodeluje z desnico in s svojimi versko-nacionalnimi pogledi vpliva na obrambne strukture Srbije in Črne gore pri ohranjanju velikosrbske mitologije (svetosavlja, ratovanja) na zahodnem Balkanu.

V času demokratizacije politične družbe v SČG do leta 2001 je izstopilo okrog 98 % vseh vojaških starešin iz srbske politične stranke (SPS), ostalih 2 % visokih generalov je bilo suspendiranih in upokojenih in zamenjali so jih mladi generali, ki so postali bolj nacionalistično usmerjeni kot njihovi predhodniki. Prej so služili pod pritiski avtoritarnega režima (Socialistične partije Srbije) Slobodana Miloševića, sedaj služijo narodu, ki potrebuje

⁹⁷ Funkcionalni imperativ VSČG je bil vcepljen v ustavno ureditev in je predstavljal varuha države ter ni dopuščal delitve države na posamezne neodvisne pokrajine, kot je na primer Kosovo. Primer je bila tudi Vojvodina, zato so tam bili prisotni močni garnizoni VSČG (prvi mehanizirani korpus), tudi zaradi hrvaško-srbske vojne v okolici Banata in Bačke.

vojaško zaščito izven Srbije⁹⁸. Vojska je stalno v pripravljenosti, dokler se ne bo dokončno rešil versko-nacionalni konflikt na Kosovu in v BiH (Simić v Hadžić, 2003: 117-128).

Skupščina je tik pred političnim razpadom skupnosti sprejela temeljne reformne dokumente, predvsem Strategijo obrambe SČG, vojaške doktrine, Zakona o obrambi in vojski⁹⁹... Ti dokumenti pomenijo korak k preoblikovanju nacionalnih obrambnih struktur, ki ne bodo posegale v notranjo suverenost Srbije in Črne gore. Srbija je postala po razpadu skupnosti SČG leta 2006 pravna naslednica teh strateških dokumentov. Te osnutke je sedaj sprejela skupščina Srbije brez samostojne Črne gore in veljajo samo za državo Srbijo. Končan je tudi načrt Bele knjige, ki bo predstavil trenutno politično stanje v državi kot izhodišče za nadaljevanje obrambnega sistema izven skupnosti SČG. Bela knjiga Srbije in Črne gore še vedno predstavlja stari obrambni sistem SČG, ki z razpadom skupnosti SČG ne obstaja več. Prišlo je do nekaterih sprememb, katere so se prenesle na Srbijo kot naslednico nekdanje skupne Vojske SČG.

Tabela 5.10 : Pristojnosti političnih subjektov v obrambnem sistemu Srbije

Državni organi	Pristojnosti državnih organov
Predsednik države	<ul style="list-style-type: none"> • predseduje Svetu za nacionalno varnost. • poveljuje oboroženim silam. • itd ...
Skupščina	<ul style="list-style-type: none"> • odloča o vojni, miru in izrednem stanju v državi. • sprejema obrambno politiko Srbije. • sprejema strateške dokumente, zakonodajo in podzakonske akte na področju nacionalne obrambe. • podpisuje mednarodne sporazume in dokumente o zavezništvu ter sodelovanju; • sprejema obrambni proračun. • izvaja nadzor nad delovanjem srbske vojske.

⁹⁸ Srbsko-črnogorske paravojaške enote, ki so bile pod pristojnostjo ministrstva za notranje zadeve in so nadzirale z obveščevalno službo celotno vojaško osebje, vladne in nevladne organizacije ter medije s pomočjo uporabe posebnih nasilnih metod in sredstev (Hadžić, 2003: 111-116). Po zakonu niso bile odgovorne notranjemu kazenskemu pravu in zoper njih niso bile napisane obtožnice za uradno preganjanje posameznikov zoper kriminal, nasilje in ustrahovanje. Paravojaške enote imenovane Rdeče baretke so se najbolj upirale demokratičnim spremembam in so po razpadu političnega režima prešla v ilegalno delovanje. Sedaj se z njimi ukvarja Haško sodišče za vojne zločine iz nekdanje Jugoslavije in državno tožilstvo Srbije in Črne gore.

⁹⁹ Z dopolnilom zakona o VSČG se je vojaški rok skrajšal iz devetih na šest mesecev in služenje civilnega roka na 13 mesecev v letu 2005 (CCVO, 21-27. oktober 2005). Sprejet je bil tudi Zakon o demokratičnem in civilnem nadzoru VSČG, da bo v prihodnje vojska izključena iz političnih procesov in bo zagotovljena podrejenost vojske demokratično izbranim oblastem, prevsem v času razdvajanja Srbije in Črne gore (CCVO, 9.-15. september 2005). Načelnik GŠVČG je odgovoren ministru in vladi (Zakon o vojski CG, 2007: 3).

	<ul style="list-style-type: none"> • odloča o napotitvi enot na mednarodne misije. • itd ...
Svet nacionalne varnosti	<ul style="list-style-type: none"> • sprejema plan o razvoju srbske vojske. • sprejema vojaško doktrino, obrambno strategijo ... • predlaga o napotitvi enot na mednarodne misije. • sprejema kadrovske politiko in zagotavlja materialna sredstva. • itd ...
Minister za obrambo	<ul style="list-style-type: none"> • izvaja vojaško zakonodajo. • izvaja obrambno politiko. • predlaga osnutke za sprejem strateških dokumentov. • upravlja z obrambnim sistemom, kadrovskimi in materialnimi resursi. • upravlja z vojaško infrastrukturo. • sprejema plan za modernizacijo srbske vojske. • itd ...

(Vir: (2006) Bela knjiga Srbije i Crne Gore, Vojna knjiga Beograd, Beograd, 77-80)

Iz tabele je razvidno, da je minister za obrambo ključna oseba v obrambnem sistemu Srbije, ki je neposredno odgovorna za razvoj in modernizacijo srbske vojske Svetu nacionalne varnosti in Skupščini Srbije. Nadzor nad delovanjem obrambnega sistema Srbije je sklenjen pri ministru za obrambo, ki skrbi za upravni in materialni razvoj srbske vojske ter za delovanje celotnega obrambnega sektorja v državi. Vlada Srbije je prenesla svoje pristojnosti na obrambnem področju na ministra za obrambo, ki je član Sveta nacionalne varnosti. Skupščina Srbije ima zakonodajno funkcijo in samo potrjuje svoje mnenje o (ne)strinjanju glede ministrovega vodenja in upravljanja nad obrambnim sektorjem Srbije. Načelnik GŠVS je odgovoren ministru in vladi, kar potrjuje vladavino parlamentarne demokracije v Srbiji.

Tabela 5.11 : Pristojnosti političnih subjektov v obrambnem sistemu Črne gore

Državni organi	Pristojnosti državnih organov
Predsednik države	<ul style="list-style-type: none"> • predseduje Svetu za nacionalno varnost. • poveljuje oboroženim silam. • izvaja druge aktivnosti na področju obrambe z ustavo in zakonom.
Skupščina	<ul style="list-style-type: none"> • sprejema zakone, odloke in ostale akte na področju obrambe. • razglašča stanje nacionalne varnosti. • odloča o uporabi oboroženih sil v mirovnih operacijah v tujini. • izvaja nadzor nad obrambnim sistemom. • itd ...
Vlada	<ul style="list-style-type: none"> • sprejema in vodi obrambno politiko. • predlaga zakone in sprejema podzakonske akte na področju obrambe. • sprejema obrambni proračun. • zagotavlja finančna in materialna sredstva za delovanje obrambnega sistema. • itd ...
Svet nacionalne varnosti	<ul style="list-style-type: none"> • predsednik države sprejema odločitve za poveljevanje oboroženim silam. • analizira in ocenjuje varnostno situacijo v državi in sprejema ustrezne ukrepe. • predlag skupščini za razglasitev izrednih in vojnih razmer. • predlaga napotitev enot za mirovne operacije. • itd ...
	<ul style="list-style-type: none"> • predlaga in izvaja obrambno politiko.

Minister za obrambo	<ul style="list-style-type: none"> • načrtuje obrambni sistem. • izdeluje in usklajuje načrte obrambe. • zagotavlja mednarodno sodelovanje na področju obrambe. • skrbi za organizacijo, opremljanje, oboroževanje, razvoj in uporabo vojske. • itd ...
---------------------	--

(Vir: (2007) Strategija odbrane CG, 8; Zakon o odbrani CG, 6-7 in Zakon o vojski CG, 3-7)

Politične pristojnosti v obrambi so: (1) Predsednik države je vrhovni poveljnik črnogorske vojske, (2) skupščina skrbi za sprejemanje zakonodaje na obrambnem področju, (3) vlada usmerja in nadzira delovanje obrambnega sistema, skrbi za materialna in finančna sredstva, izvaja mednarodne obveznosti na obrambnem področju, sprejema strateške dokumente in jih izvaja (4) minister za obrambo predlaga in izvaja obrambno politiko, planira sistem obrambe, skrbi za modernizacijo ... (Strategija nacionalne sigurnosti Crne Gore, 2006: 12-13).

Vojaško-strateški dokumenti so se prenesli na vojsko Srbije kot naslednico ukinjene VSČG¹⁰⁰. Črna gora je sedaj v fazi ustanavljanja obrambnih struktur ČG¹⁰¹ in je prevzela tudi popravke v obrambni zakonodaji, ko je v letu 2007 sprejela nov Zakon o obrambi in Zakon o vojski. Reforme lahko prizadenejo remontne zavode, novinarske hiše, ustanove za poligonska testiranja orožja, muzeje, vojaške šole, vojaške zdravstvene ustanove, kjer bo zmanjševanje civilnih oseb najbolj na udaru do leta 2010 (Tadić, 2004: 1). Z razpadom VSČG bodo obrambne reforme najbolj prizadele črnogorsko vojsko, ki se bo morala ločeno prilagajati tem reformam, kajti Srbija bo vojaško doktrino in ostale vojaško strateške dokumente prevzela od VSČG kot naslednica VSČG brez prisotnosti in omembe črnogorske vojske. Obrambne dokumente bo morala Črna gora izdelati sama s pomočjo tujih strokovnjakov iz Srbije in Nata. MOČG bodo samo dopolnile osnutek vojaške doktrine VSČG v procesu profesionalizacije in modernizacije vojske. Obstaja varianta z istočasnim sodelovanjem Črne gore s Srbijo v skladu z bilateralno politično-vojaškimi dogovori. Ti dogovori že potekajo na področju obrambe in varnosti, in sicer na področju urjenja in izobraževanja črnogorskega vojaškega kadra v Srbiji, izmenjave informacij, opremljanja in oboroževanja vojaških struktur

¹⁰⁰ Do leta 2007 je Črna gora kot mlada država sprejela krovni dokument o vzpostavitvi lastnega nacionalno-varnostnega sistema, ki je od leta 2006 ločen od Srbije. Iz pristojnosti posameznih institucij na področju obrambe lahko hitro ugotovimo, da gre za prepis iz strateških dokumentov Srbije glede pristojnosti nad vodenjem in upravljanjem obrambnega sistema. Črna gora ni sposobna na hitro vzpostaviti lasten obrambni sistem, ne da bi prebrodila tranzicijo o preoblikovanju obrambnega sektorja, s katerim se sedaj sooča Srbija.

¹⁰¹ To so častni bataljon, četa vojaške policije, pehotna brigada, brigada za specialno delovanje, logistična brigada, zračna baza v Podgorici in pomorska baza v Kotorju.

ČG ter do reševanja kosovskega vprašanja (Knežević, 2007: 6). Varnostni problem Črne gore je podoben problemu Srbije.

5.3.2 Reforme v vojaški industriji

Srbija kot naslednica vojaške industrije SČG je v svetu znana kot država z močno vojaško industrijo, ki je sposobna za izdelavo vojaške oborožitve po Nato kalibru (avtomatske puške, pištole, težko raketno in cevno topništvo, različne vrste granat ...) ter ostalo opremo. Neinovativna vojaška podjetja, je že prejšnja vlada SČG črtala iz seznama proizvajalk in pri izvajanju prometa z orožjem¹⁰².

Izdelava vojaške opreme in oborožitve v Srbiji je veliko cenejša, ponekod tudi kvalitetno boljša s strani vzhodnoevropskih držav (po konceptu poceni in kvalitetno se oboroži) (Krušikovi minometi, bojne granate vseh vrst ...) Sedaj vojaško industrijo pesti huda gospodarska kriza. Vojaška podjetja imajo izgubo v poslovanju, ker ni večjih javnih naročil s strani srbske in črnogorske vojske ter ni več trga z državami tretjega sveta. Zmanjšani obrambni proračuni so zaustavili investicije v raziskave in razvoj ter v proizvodnjo novih bojnih sistemov. Možnost, da vojaška industrija ponovno zaživi, je nujno sodelovanje s tujimi partnerji¹⁰³ in podpis pogodbe za uvajanje offset programa s članstvom v PzM, ki bi prinesel

¹⁰² Od razpada namenske industrije SFRJ je ostalo le nekaj podjetij, ki lahko še vedno opremljajo in oborožujejo vojsko s pehotno oborožitvijo in granatami vseh vrst (Crvena Zastava Kragujevac, Krušik Kraljevo), z elektronskimi TV sistemi in sredstvi za elektronsko motenje (Elektronska industrija, IMTEL, Teleoptik-Ziroskopi), v izdelavi in servisiranju bojnih vozil in tovornjakov (Fabrika avtomobila Priboj, Gosa Holding Corporation, IMK), v izdelavi smodnikov (Prva Iskra Barič) in vžigalnikov vseh vrst (Prvi Partizan). V letu 2005 sta si opomogli vojaško podjetje Sloboda Čačak, ki izdeluje protiletalsko in letalsko strelivo, protioklepne sisteme, strelivo za bombomete ... in podjetje Milan Blagojević, ki proizvaja smodnike vseh vrst in raketna goriva. Vojaška industrija ima s sodelovanjem ministrstva za obrambo zastavljene nove cilje v raziskavi in razvoju na področju razvoja informacijske tehnologije in komunikacijskih sistemov, v izdelavi nove zaščitne opreme za pehoto in oklepne in v razvoju nove raketne tehnologije (Sentinel-The Balkans, 2003: 608-611).

¹⁰³ S članstvom Srbije v PzM in podpis pogodb s tujimi partnerji (npr. sodelovanje podjetja Remington z Zastavo Kragujevac) bi tako država letno zaslužila do 100 milijard dolarjev (Arsić, 2002: 26). Sedaj vojaška industrija Srbije in Črne gore zajema 15 podjetij, v katerih je vse skupaj zaposleno do 14.300 delavcev. V kooperaciji je še 13 podjetij, kot podizvajalcev na področju metalurgije, inženiringa, kemične, tekstilne in prehranske industrije. Okrog 6 potencialnih podjetij ima podpisanih dolgoročne pogodbe z MOSČG za dobavo in servisiranje vojaške opreme VSČG (Bela knjiga, 2005: 50). Črna gora je še vedno del vojaške industrije nekdanje SČG in je pomemben podizvajalec vojaškega konzorcija Srbije.

pozitivne rezultate poslovanja vojaškim podjetjem v Srbiji in obenem pripomogel k razširitvi trga z vojaško opremo in oborožitvijo po ugodni prodajni ceni v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope po konceptu kupi poceni in sodobno (CCVO, 25. mart-31. mart 2005).

Vojaška podjetja bi s polnopravnim članstvom v zavezništvu z rednim servisiranjem bojne tehnike, z dobavo in vgrajevanjem posameznih komponent v oborožitvene sisteme, kot tudi vgradnjo opreme in oborožitve na sisteme proizvedene v državah zahodnoevropskih držav mastno zaslužila, ker imajo tudi dober strokovni kader, močno razvito metalurško in kemično industrijo ter poceni delovno silo, ki je za desetkrat cenejša od zahodnoevropskih držav. Dejanska produktivnost vojaške industrije¹⁰⁴ v Srbiji dosega 50 % kapacitet in je sedaj osredotočena na proizvodnjo pametnega streliva in protitankovskih izstrelkov, zaščitne opreme za RKBO, eksplozivov in smodnikov¹⁰⁵ (Bela knjiga, 2005: 49-50).

Razvija se velik projekt bojnika 21. stoletja¹⁰⁶, pod katerim se ponuja več kot 200 izdelkov, ki so sklop sodobnega vojaka, in sicer od novih pušk, vseh vrst pehotnega streliva, zaščitnih sredstev, ročne radijske naprave, senzorjev nameščenih na bojnih uniformah ... Zraven je tudi podpora oborožitev v sklopu kopenskih sil, in sicer samovozni večcevni raketometi, vodljive protioklepne rakete, razne granate, posodobljeni tank M-84AB1 ... (CCVO, 2.-8. september 2005).

Model vojaka prihodnosti je sestavljen iz 28 komponent, od katerih je 75 % izdelano v domači vojaški industriji in do 25 % zajemajo zveze in namerilne naprave z GPS s tujimi kooperanti med katerimi je izraelsko podjetje MaLOS. V sodelovanju tega projekta so vključeni proizvajalci iz Srbije in malo število podizvajalcev iz Črne gore, kot so za

¹⁰⁴ Najbolj znani trgovec z orožjem v Srbiji holding Jugoimport SDPR je mnenja, da lahko v času zavezništva v prvih petih letih zasede prostor med 25 vodilnimi svetovnimi proizvajalci (Arsić, 2002: 26). Sodelovanje ameriškega podjetja Remington z Zastavo orožje v proizvodnji pehotne oborožitve in streliva v skladu s tehničnimi Nato standardi (CCVO, 29. julij-4. avgust 2005). Gre za nove avtomatske puške Kalašnikov M21 kalibra 5,56 mm Nato z aktivno in pasivno namerilno napravo, z laserskim označevalcem cilja in z možno nastavitvijo bombometa kalibra 40 mm. Raziskava je šla naprej tudi v posodobitvi hodnega in varnostnega dela tanka M-84AB2, v izdelavo protioklepnih sistemov, v izboljšanje vseh vrst streliva, inženirske opreme ... (Model vojnika 21. vijeka).

¹⁰⁵ V obdobju 2010-2015 se bo proizvodnja nadaljevala s proizvodnjo pametnega streliva, na zaščitnih sredstvih vojaka in oklepnih vozil, v elektroniki in v brezžičnih zvezah.

¹⁰⁶ Za celotni projekt (Pešadinac 21. stoljeća) je bilo naročeno od firme Mile Dragić nabava 74.000 čelad, 69.000 neprebojnih jopičev in 500 jaken za pilote v obdobju 2006/2007. Nabava vojaške opreme, predvsem antibalistične zaščite se bo nadaljevala s prodajo vojaškega premoženja, ki je ocenjeno na 5 milijard evrov (CCVO, 7.-13. oktober 2005).

oborožitvene sisteme vojaka Zastava iz Kragujevca, za zaščitna sredstva Trajal iz Kruševca, balistični računalnik in senzorje Mile Dragić iz Zrenjanina, optične naprave Prvi Partizan iz Užic, Teleoptik-Žiroskopi iz Zemuna, Sova iz Niša, šivanje uniform Niteks iz Niša in obutev Gepard iz Subotice (Ničić, 2004: 49).

Ne gre pa brez dolga nekdanje VSČG do dobaviteljev iz leta 1999 in znaša do milijarde EUR. Za plače in odpravnine okrog 1,5 milijarde evrov se prodaja vojaškega premoženja nadaljuje v višini 2,5 milijarde Evrov (CCVO, 23.-29. september 2005). Za socialne transferje in za poplačilo dolgov dobaviteljem bo do konca leta 2007 prodano že polovico vojaškega imetja. Vojska dolguje dobaviteljem za nabavo škornjev in uniform, ki še niso bile plačane od leta 1999. Vojska dolguje tudi konzorciju Jugopetrol, kar povzroča neredno oskrbo z gorivom. Zaloge z gorivom so na kritični stopnji in dosegajo 14 % od celotnih potreb v VL, pomanjkanje rezervnih delov in remontnih kapacitet (CCVO, 11.-17. februar 2005). Konzorcij Jugopetrol pa dolguje podjetjem Sloboda, Prva Iskra, in Krušiku do višine milijarde dolarjev. Dolg bi država pokrila z odprodajo državnega premoženja do višine 60 %, ostalo s privatizacijo podjetij in z dokapitalizacijo perspektivnih vojaških obratov (CCVO, 21.-27. januar 2005). Ta dolg se je od nekdanje VSČG prenesel na MOS in MOČG, ki ga že odplačujeta po obrokih.

Prodaja državnega vojaškega premoženja in namenske industrije¹⁰⁷ ni dolgoročna rešitev tega problema. Zraven tega bo država še dodatno subvencionirala vojaška podjetja za reševanje socialne problematike za odplačilo odpravnin in v prerazporeditvi delavcev na druga delavna mesta (CCVO, 13.-19. maj 2005). Takšen način socialnih subvencij je povzročilo hude proteste delavcev v vojaški industriji in med samimi zaposlenimi v vojaški organizaciji, ki so ostali ogoljufani za 24 bruto plač ali jim je bilo odloženo predčasno upokojevanje ali v dokupu delovne dobe (CCVO, 6.-12. maj 2005). Nadaljnje odpuščanje delavcev iz namenske industrije se nadaljuje. Od 12.000 zaposlenih v Zastavi je bilo odpuščenih do 3.000 delavcev, ker se ukinjajo nekateri proizvodni vojaški programi (CCVO, 2.-8. september 2005). V vojaško-tehničnem institutu v Beogradu bodo od 800 strokovnjakov odpustili 460 (CCVO, 27. maj-2. junij 2005). V vseh vojaških institucijah, službah in zavodih

¹⁰⁷ S prodajo 512 vojaških objektov bi v zameno zgradili 22.000 vojaških stanovanj, za nabavo opreme 30.000 vojakom in za dodatno odplačilo odpravnin. S prodajo vojaške bolnice v Meljini in vojaško-tehničnega zavoda Arsenal v Tivtu, bi vlada Črne gore odplačala dolg Srbiji za pretekla obdobja v višini 200 milijonov evrov in za izplačilo vojaških pokojnin za črnogorske državljane (CCVO, 19.-28. avgust 2005).

je zaposleno okrog 10.000 oseb, od tega jih 3.500 predstavlja tehnološki višek. To so predvsem lažji invalidi in osebe nad 50 let (CCVO, 25.-31. marec 2005).

Vojaško-tehnični inštitut v Beogradu razpolaga z večjim številom vojaških poligonov, z vetrovniki za aerodinamične preizkuse in s specializiranimi laboratoriji za preizkušanje izstrelkov na cilju, za raketne pogone, za vodenje in upravljanje raket, za inercialne senzorje, za servo sisteme in avtomatiko, za informacijsko tehnologijo, za radarsko, mikrovalovno in antensko tehniko, za infrardečo tehniko in termovizijo, za simulacijo letalskih in raketnih sistemov, za preizkušanje bojnih vozil, za izdelavo raketnih goriv in eksplozivov, za kovinske in nekovinske materiale ter za goriva in maziva (Arsić, 2002: 16). Vojaško-tehnični inštitut ima velik potencial za nadaljnji razvoj in raziskave, kar pa brez državne finančne podpore za realizacijo novih projektov v vojaško tehnični znanosti ne bo šlo. Privatna vojaška podjetja pa na tehnično razvojnih programih nimajo denarja za posamezne realizacije, čeprav imajo veliko idej na tem področju raziskovanja.

Na področju prevzemanja tehničnih standardov so tehnični raziskovalni center KoV (TOCKoV) iz Beograda in vojaški kompleks Kumodraž, ki ima 25 laboratorijev. Njihova naloga je doseganje tehničnih kriterijev (JUS 2001) z zahodnoevropskimi standardi v vojaški industriji na področju raketomehanike, balistike, eksplozivov, zaščitnih sredstev, elektromehanike in elektromagnetnega valovanja, motorika in izdelava ter testiranje prototipov novih bojnih vozil¹⁰⁸. Obstajata tudi dva sodobna vojaška poligona za KoV v vasi Nikinci pri Šabcu in na polotoku Luštrica v bližini vasi Radovići pri Tavatatu.

Srbija in Črna gora nimata dovolj denarja v vojaškem proračunu, da bi si privoščili nakup drage opreme in oborožitve iz zahodnoevropskih držav. S pristopom k PzM in v zavezništvo se lahko vojaški industriji zelo obrestuje. Dolgoročni razvoj vojaško industrijskega kompleksa Srbije in Črne gore, ki je med sabo med državama nedeljiv, je usmerjen v proizvodnjo bojne

¹⁰⁸ Vojaško-tehnični inštitut iz Beograda je pred kratkim testiral novo inženirsko vozilo modela Murija, ki je na šasiji tanka T-55 z GPS tehnologijo, metalcem granat 30 mm in puškomitraljezom kalibra 7,62 mm. Vozilo je nastalo v sodelovanju z gospodarskim partnerjem Finomecanika iz Italije, ki izdeluje in vgrajuje opremo iz vetronike. Nacionalni proizvod domače vojaške industrije je transportno vozilo TAM 2001 s sodelovanjem tehnično-remontnega zavoda iz Čačka. Na področju logistike tehnično remontni zavod iz Kragujevca izvaja remonte streliva, granat in ostalih MES za potrebe VSČG. Mornariško-tehnični zavod iz Tivata izvaja remonte na morskih plovilih in testira MES za VM. Novost v domači vojaški industriji v kooperaciji z ameriško letalsko industrijo Locked Martin je posodobitev letala tipa super Orao, ki bo podobno ameriškemu lovcu oklepni vozil Thunderbolt. Sodelovanje poteka z vojaško letalskim raziskovalnim centrom iz Batajnice (VOC), ki testira zračna plovila, servisira letalske motorje, avioniko, oborožitev in padala (CCVO, 13.-19. maj 2005).

tehnike za potrebe kopenskih enot Srbije in Črne gore ter se oddaljuje od modernizacije letalskih sil, najbolj pa od vojaške mornarice.

5.3.3 Reforme srbske in črnogorske vojske

Nekdanji vrhovni svet obrambe je odločil o ukinitvi 5 operativnih formacij, treh armadnih skupin, poveljstva VL in zračne obrambe ter poveljstva vojaške mornarice (Arsić, 2002: 23). Nekdanja VSČG je prešla na korpusno formacijo po vojaško-organizacijskih strukturah Nata. Reorganizirala je notranje vojaške formacije na ravni bataljonov in brigad v nove bojne strukture¹⁰⁹, zamenjala oborožitev, dopolnila z novo opremo in prepeljala svoje sile v nove vojašnice. Pomembnem premik je bil v projektu Zelena meja, po katerem se je vojska umaknila iz državnih meja in tako razbremenila skoraj dve tretjini pehotnih enot (Arsić, 2002: 23). Zraven preoblikovanja poveljstev in enot nekdanje VSČG, se je vojska umaknila tudi z državnih meja, kar so to storile vojske članice Nata že zdavnaj.

S profesionalizacijo nekdanje VSČG so se formirale majhne fleksibilne enote, ki že izpolnjujejo nekatere Nato standarde, kot so visoko izurjene in mobilne specialne enote¹¹⁰ za boj proti terorizmu. Navadni vojaški obvezniki so zelo slabo opremljeni in izurjeni. Do leta 2010 se bo od 28.000 častnikov drastično zmanjšalo na nekoliko tisoč (CCVO, 30. september-6. oktober 2005)¹¹¹. Takratno MOSČG si je v srednjeročnem planu zadalo cilj, da aktivni sestav zmanjša na 4.000 častnikov v obdobju 2007-2010. Do konca leta 2006 je bilo zmanjšanje srbske vojske za 55 %, in sicer iz 62.000 formacijskih mest na 27.000 formacijskih mest, v letu 2007 pa na 21.000 formacijskih mest v vojski (Radić, 2007: 8-9). Drastično zmanjševanje delovnih mest v obrambnih strukturah Srbije zaradi krčenja obrambnega proračuna in ukinjanja enot.

Obrambni proračun je zdrsnil z 3,3 % BDP v letu 2004 na 2,9 % BDP v letu 2005 in namerava upadati na 2,5 % BDP do leta 2008. Pred letom 2004 so bili izdatki za plače do 80

¹⁰⁹ Z mobilizacijskim načrtom bo imela srbska vojska osem teritorialnih brigad pasivne rezerve (Radić, 2007: 8-9). Vojaška struktura Srbije ima na razpolago do 21 brigad in bo imela dovolj moči v človeških resursih za morebitno vojaško intervencijo na Kosovu.

¹¹⁰ Ustanovljena je specialna brigada, ki je nastala iz 63. padalske brigade iz Niša, 72. specialne brigade iz Pančeva in odreda Kobre za posebno bojevanje.

¹¹¹ V programu PRISMA od MOSČG se izvaja prekvalifikacija odvečnega vojaškega kadra za zaposlitev v zasebni sektor (CCVO, 14.-21. julij 2005).

% in so drseli navzdol na slabih 70 %. V istem letu je bilo namenjeno samo 20 % za modernizacijo enot. V prihodnje se bo vlaganje v znanost in razvoj ter v modernizacijo enot podvojilo, predvsem v nabavo opreme za specialne enote, za enote v podpori poveljevanja in bojnega delovanja. Do leta 2010 se bodo izdatki za plače znižali¹¹² postopoma na 40 % in povečala se bo modernizacija enot na 30 % (Bela knjiga SCG, 2005: 45-46). Črna gora bo za obrambo namenila 2 % BDP (Strategija odbrane Crne Gore, 2007: 9).

Tabela 5.12 : Napoved obrambnih izdatkov za obdobje 2004-2008¹¹³

	2004	2005	2006	2007*	2008*
BDP	3,3%	2,9%	2,5%	2,5%	2,5%
Plače	46,2%	42,9%	41,1%	40,0%	39,9%
Operativa	34,0%	34,0%	34,0%	34,0%	34,0%
Nepremičnine	8,4%	8,5%	8,4%	8,3%	8,4%
Oprema	11,0%	14,1%	16,2%	16,9%	16,7%
Raz. in razvoj	0,4%	0,5%	0,82%	0,9%	0,9%

(Vir: (2005) Bela knjiga SCG. Vojna knjiga Beograd, Beograd, 43)

Iz tabele je razvidno, da se procentualni izdatki za plače¹¹⁴ z leti zmanjšujejo zaradi krčenja civilnega in vojaškega osebja v obrambnem sektorju¹¹⁵; operativni stroški so v enotah in poveljstvih v času preoblikovanja enaki; ni opaziti večjih investicij v vojaško infrastrukturo; za modernizacijo sil je namenjeno premalo sredstev in finančna sredstva za raziskave in razvoj so komaj opazna. V primerjavi z Nato kriteriji za financiranje vojska, je opaziti velik deficit v namenjanju finančnih sredstev za modernizacijo sil, ki dosegajo komaj

¹¹² Iz proračunskega načrtovanja za obdobje treh let je razvidno, da se masa denarja za plače zmanjšuje z upokojevanjem generalskih činov in od izplačil vojaških pokojnin, ki bodo v prihodnje breme pokojninskega in invalidnega zavarovanja. Strukturni stroški za leto 2006 so dosegali za plače do 75 %, za operativne namene do 20 % in samo za modernizacijo 5 %. Obrambne strukture Srbije bodo spremenile razmerje porabe na 50: 30: 20 (Radić, 2007: 8-9).

¹¹³ Vsi finančni izkazivi se prenesejo na Srbijo.

¹¹⁴ Povprečna plača vojaka znaša do 274 evrov, plača generala do 542 evrov, plače nižjih častnikov do 368 evrov, plače podčastnikov do 368 evrov, pogodbeni vojaki pa v času strokovnega usposabljanja zaslužijo do 187 evrov na mesec (Đorđević, 2004: 1).

¹¹⁵ Znotraj Nata se za plače namenja do 50 % proračuna; za vzdrževanje, popravila, infrastrukturo, razvoj in raziskave 25-35%; za opremljanje vojske do 25 %. Srbija bo do leta 2010 namenila za plače do 50 %, tekoče stroške do 30% in modernizacijo do 20 %, pod pogojem, da je gospodarska rast v državi do 5 % (Strategic Defence Review Republic of Serbia, 2006: IV-13). Razlog v zmanjševanju stroškov za redno funkcioniranje vojske ni samo v zmanjševanju stroškov v logistiki, v zmanjševanju rezervne strukture, v konverziji vojaških objektov in nekaterih beneficij visokih častnikov vojski, temveč v blagovni menjavi blaga in storitev ter v neugodni finančni menjavi dinar-evro.

50 % realizacijo, za raziskave in razvoj pa je namenjeno do 16 % manj sredstev, medtem ko so izdatki za plače primerljivi. Pokojnine za vojaške osebe niso zajete v proračunu. V tabeli so prikazani tudi finančni izkazivi za leto 2007-2008, ko Črna gora ni več združena s Srbijo in velja samo za srbsko vojsko. Črna gora po vsej verjetnosti nima večjih odstopanj od srbske vojske, ker se zgleduje po njej¹¹⁶. Črna gora še nima izdelanega načrta za modernizacijo vojaških struktur. Srbija bo v obdobju 2009-2015 namenila za vojsko do 2,4 % BDP. Poraba za plače, operativo, modernizacijo in vlaganje v infrastrukturo ter v raziskave in razvoj ne bo naraščala, ker se bodo dodali stroški za sodelovanje v mednarodnih operacijah.

Okrog 60.000 članov družin vojaških oseb, ki so prišli iz republik bivše SFRJ, se še do danes spopada s stanovanjsko stisko in so nameščeni po vojašnicah, skladiščih, barakah, počitniških prikolicah in kletah ali pa so prepuščeni na milost in nemilost stanodajalcem (Arsić, 2002: 24). Ker država nima denarja, se je MOSČG odločilo za razprodajo vojaškega premoženja¹¹⁷ napolniti socialni sklad za gradnjo novih stanovanj in tako rešiti socialno problematiko¹¹⁸ v obdobju 10-15 let. Na rešitev stanovanjskih problemov čaka od 13.000 do 16.000 zaposlenih oseb (CCVO, 26. avgust-1. september 2005).

Vojašnice bodo ostale na severnem in južnem delu Srbije¹¹⁹. Glavne obrambne sile Srbije so nameščene na jugu Srbije in so po stari obrambni strategiji VSČG stalno v vojni

¹¹⁶ Isti bo namenila toliko za plače, modernizacijo in sodelovanje iz obrambnega proračuna kot Srbija.

¹¹⁷ Razprodaja vojaških nepremičnin, kot so poligoni, vojašnice, vile, barake ... v osrednjem delu Srbije. V prihodnjih letih bo MOSČG v Srbiji prodalo 2.004 vojaških objektov na 1.383 lokacijah in na 9.724,26 hektarjih zemljišča. V prihodnjih letih bo v Srbiji prodano 30 % zemljišč, 20 % vojaških kasarn, 35 % vojaških skladišč, 2 % štabnih poslopij, 5 % vojaških poligonov in ostalo. V prihodnjih letih bo MOSČG v Črni gori prodalo do 212 vojaških objektov na površini 268,44 hektarjih. V Črni gori bo prodano 40 % zemljišč, 10 % objektov na meji, 25 % kasarn, 20 % vojaških skladišč in ostalo (Prodaja nekretnina VSiCG u Srbiji, 25.05.2005).

¹¹⁸ V dolgoročnem planu v 10-15 letih ima MOSČG nalogo izprazniti stara skladišča z zastarelim orožjem, opremo in strelivom, ki so zapuščina nekdanjega republiškega TO iz bivše SFRJ od leta 1968 in velja za tista orožja, ki jih ni zajel sporazum CFE za jugovzhodno Evropo. S prodajo premoženja vojska odplačuje dobaviteljem neporavnane račune iz preteklih let, drugače bi dobavitelji nehali dobavljati blago vsem vojašnicam v državi. (Knežević, 2004: 6-7). Prodajajo se tudi stare ladje vojaške mornarice v Kotorju, prodaja se 200 tankov T-55, 300.000 kosov pehotnega orožja, 2.500 protiletalskih topov, 750 kosov topniškega orožja, 203 samohodke ... (CCVO, 11.-17. februar 2005). Do maja 2007 sta Srbija in Črna gora pod projektom Nato/PzM Trust Fund uničili vse zaloge protipehotnih min (Evropski forum, maj-junij 2007: 14).

¹¹⁹ Do leta 2007-2010 se bodo zaprle vojašnice v Aleksincu, Apatinu, Čačku, Čupriji, Kolašinu, Kraljevu, Lazarevcu, Mladenovcu, Užicah, Valjevu, Vranju, Zaječaru ... (Sentinel-The Balkans, 2003: 587-591).

pripravljenosti za hitre intervencije¹²⁰. Aktivna sestava se bo zmanjšala za 11.000 starešin in sicer iz 50.000 na 35.000 vojakov v srbski vojski in obvezna rezervna sestava se bo zmanjšala za 82.000 rezervistov na 30.000 pogodbenih rezervistov ter s premestitvijo srbskih poklicnih vojakov iz Črne gore v Srbijo.

Kratkoročni cilj reform obrambnih struktur je manjšati vojaško strukturo. Odpuščeno bo do 4.000 častnikov¹²¹ in podčastnikov, do 5.400 civilnih oseb z odpravninami v višini 12 bruto plač. Do sedaj je bilo zaposleno na MOSČG do 18.000 civilnih oseb, 9.000 častnikov, 12.000 podčastnikov. V prihodnosti se načrtuje odprava vseh civilnih oseb iz operativnih poveljstev, razen za 6.000 serviserjev, ki bodo delovali v logistiki. Nadaljuje se postopno zmanjševanje zdravnikov, tehnologov in vojaških administratorjev (CCVO, 20.-26. maj 2005). Odpuščanje in predčasno upokojevanje se bo nadaljevalo med civilnimi osebami v vojaški administraciji in zdravniki v vojaški zdravstveni službi (CCVO, 8.-14. april 2005). Na spisku za odpuščanje je tudi okrog 1.400 vojaških oseb, ki so na seznamu vojnih zločincev in še vedno prejemajo plače (CCVO, 14.-21. julija 2005).

Dolgoročni cilj vojaških reform¹²² v Srbiji in Črni gori do konca leta 2010 je prehod na popolnoma poklicno vojsko in zajemala bo organizacijske spremembe na taktičnem nivoju, profesionalizacijo in tehnično modernizacijo, prehod na brigadno strukturo, profesionalizacijo specialnih enot in enot vojaške policije ter dokončno ukinitve vojaškega roka (CCVO, 13.-19. maj 2005). Črna gora je že ukinila vojaški rok v septembru leta 2006. Poveljstva teritorialne obrambe in logistika bodo prišle pod združeno poveljstvo sil (CCVO, 8.-14. april 2005). Postopoma se bodo na novo formirale sile, poveljstva in službe do leta 2010.

¹²⁰ Glavnina srbskih sil je stacionirana na jugu Srbije v bližini Kosova zaradi naraščajočega albanskega terorizma v tej pokrajini, ki ogroža ozemljsko suverenost Srbije. Srbska vojska in policija so popolnoma pripravljene, da preprečijo vsako destabilizacijo razmer na jugu Srbije in v suhozemnem varnostnem pasu (Preševo, Medveđa, Bujanovac ...) ter preprečijo vsako albansko teroristično aktivnost iz Makedonije (glej arhiva v <http://www.mod.vj.yu>, 13.11.2007).

¹²¹ Med visokimi častniki bo odpuščeno do 800 polkovnikov in 50 generalov.

¹²² V teh ciljih ni bil predviden razpad VSČG.

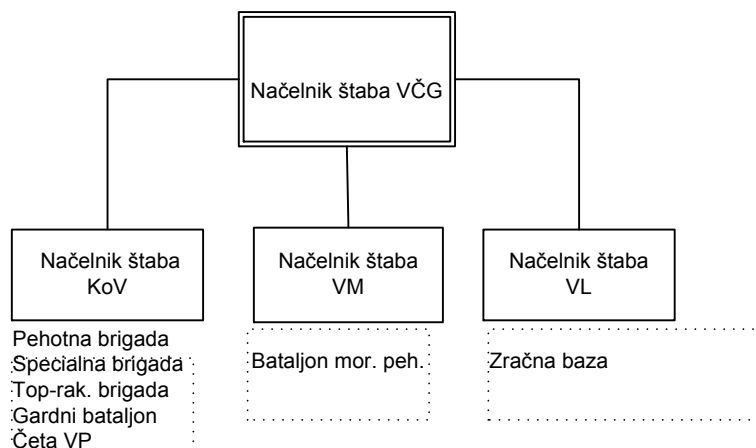
Tabela 5.13 : Številčno stanje osebja v obrambnih strukturah srbske in črnogorske vojske

Kadrovska projekcija	Častniki	Podčastniki	P. vojaki	V.o.	Civilisti	Skupaj
V letu 2006	7.449	9.318	5.378	11.041	11.994	45.180
V letu 2007	5.205	8.318	6.940	6.583	7.654	34.700
Številčno stanje OSS do 2010	4.000	6.600	10.600	0	5.300	26.500
Kadrovska projek. po Stanagu						
Srbska vojska	1.448	5.069	14.480	0	3.360	24.357
Načrtovanje prost. rezerve	1.034	3.620	10.345	0	-	15.000
Skupaj	2.482	8.689	24.825	0	3.360	39.357
Črnogorska vojska	290	1.013	2.897	0	672	4.872
Načrt. prost. rezerve	275	966	2.760	0	-	4.000
Skupaj	565	1.979	5.657	0	672	8.872

(Vir: (2006) Strategic Defence Review of Serbia. Belgrade, IV-9)

Iz tabele je razvidno, da se bo število častnikov, podčastnikov in civilistov zmanjšalo za tretjino v letu 2007 predvsem s predčasnim upokojevanjem vojaških oseb, medtem se bo število poklicnih vojakov povečevalo na račun zmanjševanja zaposlenih civilistov in to z odpuščanjem ter s prestrukturiranjem v civilni sektor zaposlovanja. Do leta 2010 bo preveč častnikov za 73 %, podčastnikov za 34 % in civilistov za 60 %. Do leta 2010 naj bi se kopenske sile srbske vojske zmanjšale na 21.000 pripadnikov in brigade KoV se bodo preoblikovale v bataljone. Do leta 2010 bodo vojaške strukture Srbije imele do 21.000 pripadnikov (Arsić, 2006: 29). Do leta 2010 naj bi imele vojaške strukture ČG 1/5 sil kot Srbija, kar znaša do 4.200 pripadnikov in bi te sile izvedle popolnitev podgoriške brigade preoblikovane iz podgoriškega korpusa VSČG (do 3.000 pripadnikov) in bataljona obalne straže v Kotorju (do 1.200 pripadnikov obalne straže). S prostovoljno rezervo v razmerju sil do aktivne sestave 1: 1, bi vojaške strukture Srbije po Stanagu štejele do 40.000 pripadnikov (enkrat več poklicnih vojakov) in v vojaških strukturah ČG do 9.000 pripadnikov. V vojaške strukture Srbije bodo vključene v bližnji prihodnosti poveljstvo sil, štiri brigade KoV, mešana topniška brigada, specialna brigada in rečni odred (Strategijski pregled odbrane Srbije do 2010: 10). Ta projekcija sil MOS je še v povojih, zato je težko komentirati glede na mednarodno politični razvoj v zahodni balkanski regiji, ki lahko spremeni preoblikovanje vojaških struktur Srbije na strateško-operativni ravni.

Organigram 5.14 : Organizacijsko-vojaška struktura črnogorske vojske ¹²³

Črna gora je izdelala koncept obrambnih struktur in bo imela do 3.000 vojakov, 400 častnikov, 900 podčastnikov, do 200 civilnih oseb, 1.200 poklicnih vojakov in marincev ter do 400 vojakov na prostovoljnem služenju vojaškega roka, ki so na dvomesečnem prostovoljnem vojaškem usposabljanju.

Tabela 5.15 : Profil častnikov pred razpadom VSČG ¹²⁴

Voj. čini	General	Polkovnik	Podpolkovnik	Major	Stotnik	Poročnik
Št.	25	1.152	2.432	1.048	1.820	1.820
VSČG %	0,3 %	13,7 %	38,9 %	13,1 %	44 %	44%
Nato %	0,3 – 0,6 %	1,6 %	7 – 9 %	19 – 22 %	65 – 70 %	65 – 70 %
Razlika	-	+ 12,1 %	+ 30 %	- 8 %	- 23,5 %	- 23,5 %

(Vir: (2006) Revija Odbrana. <http://www.odbrana.vj.yu>)

Iz tabele je razvidno, da je v strukturi oboroženih sil preveč visokih častnikov in premalo nižjih častnikov kot posledica prehitrega napredovanja v času vojne v letih 1991-1999, zato je potrebno kadrovske razmerje znotraj vojske med visokimi in nižjimi častniki precej uskladiti¹²⁵ s postopnim povečanjem nižjih častnikov za 55 % ter z zmanjševanjem visokih častnikov za 42 % do leta 2010, predvsem polkovnikov, ko se ukinjajo polki in brigade.

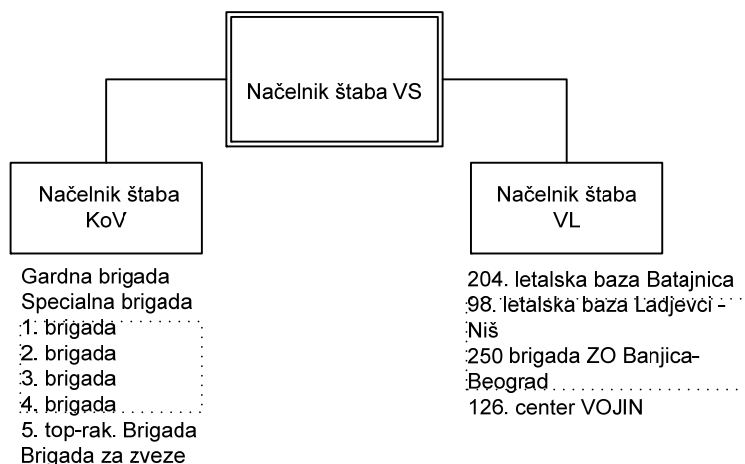
¹²³ VČG je še mlada vojska, ki je nastala iz ostanka Podgoriškega korpusa, zato še nima izoblikovanih enot.

¹²⁴ Opomba: Med sabo ni mogoče ugotoviti število častnikov srbske in črnogorske narodnosti.

¹²⁵ Prihodnji zaposlitveni profil v vojski bo sledeč: sedanja struktura zajema 12,07 % častnikov, 15,15 % podčastnikov, 9,63 % pogodbenih vojakov, 39,37 % vojaških obveznikov in 23,36 % civilistov (Bela knjiga SCG, 2005: 32). Razmerje med poklicnimi vojaki in vojaškimi obvezniki je 60,21 % proti 37,29 %. Nad činom stotnika zajema 39 % častnikov in pod činom stotnika samo 20 %. Sedanja povprečna starost med častniki je 41 let, med podčastniki do 33 let, med pogodbenimi vojaki do 29 let in med civilisti do 43 let. Sedaj je v vojski do 23 % častnikov z visoko izobrazbo, 25,47 % s podiplomsko izobrazbo in ostali s srednješolsko izobrazbo (Bela

V prihodnosti bo obrambna struktura bistveno drugačna in sicer bo v vojski 10 % častnikov, 20 % podčastnikov, 10 % pogodbenih vojakov, 16 % civilistov in do 34 % poklicnih vojakov. Število častnikov bo upadalo in število podčastnikov bo naraščalo. Število visokih častnikov bo upadalo in število nizkih častnikov bo naraščalo (Bela knjiga SCG, 2005: 35). Sedanja obrambna struktura znotraj vojske je dokaj neugodna v razmerju visoki-nizki častniki in v številu zaposlenih civilistov v vojaških službah, zavodih in ustanovah¹²⁶.

Organigram 5.16 : Organizacijsko-vojaška struktura srbske vojske¹²⁷

Na ozemlju Srbije bosta ostala dva armadna korpusa in sicer na jugu (Kraljevški) in na severu države (Beograjski) ter rezervni korpus. V Črni gori bo ostala mornariška brigada in VM se bo preoblikovala v obalno stražo s patroljnimi čolni, torpednimi čolni in minolovci v Kotorju. V letu 2005 je organizacijska shema popolnoma prilagojena poveljstvu Nata od generalštaba do združenih taktičnih enot in do osnovnih taktičnih enot na nivojih brigada-bataljon (Dimitrijević, 2004: 3). Aktivni sestav znotraj korpusov dosega popolnitev enot na ravni brigad¹²⁸. Do konca leta 2006 je nekdanja VSCG umaknila glavnino enot korpusa in

knjiga SCG, 2005: 34). Upoštevanje organizacijskih Nato normativov v razmerju častniki-podčastniki-poklicni vojaki 1: 3,5: 10, zaposlenost civilistov ne sme preseči 16 % znotraj vojaške organizacije.

¹²⁶ Z uvajanjem mladih na častniške dolžnosti po programu PRISMA, se bo pojavila inflacija činov navzdol do stotnika za vodenje enot do ravni čet.

¹²⁷ Spremenjene varnostno-politične razmere v Srbiji bodo vplivale na obseg vojaške strukture Srbije.

¹²⁸ V sestavi bo imela srbska vojska aktivnih šest brigad tipa medium, in sicer 1. mehanizirana brigada iz Novega Sada; 2. mehanizirana brigada iz Kraljeva, Novega Pazarja, Raške in Valjeva; 3. mehanizirana brigada iz Niša, Prokuplja, Zaječarja in Kuršumlja; 4. mehanizirana brigada iz Vranja, Leskovca in Bujanovca; 5. samovozna topniško-raketna brigada iz Niša; Gardna brigada iz Beograda; in specialna brigada iz Niša in

skladišč ter poveljstva KoV v Podgorici v južni del Srbije in prepustila vojaške objekte po načelu teritorialnosti Črni gori. Ostala bo le mornariška brigada, letalska eskadrija v letalski bazi Golubovac v Podgorici bo premeščena v Srbijo kot last srbske vojske in majhni del flotilje v Kotorju bo prišel pod poveljstvo črnogorske vojske. Srbija in Črna gora sta se dogovorili, da oborožitev in oprema Podgoriškega korpusa ostane v Črni gori.

V predlogu generalpolkovnika v pokoju Grahovca naj bi srbska vojska za mednarodno posredovanje prispevala mehanizirano četo za ustanovitev mednarodnega bataljona s Hrvaško in Makedonijo, brigado in korpus za varnost in stabilnost v regiji do leta 2015. Vsaka država bi naj prispevala po eno četo in poskrbela za logistiko (Grahovac, 2003: 5). Najboljša rešitev je ustanovitev mednarodnih zavezniških sil za mir na zahodnem Balkanu do leta 2010¹²⁹. Za

Pančeva. V sestavi osnovne mehanizirane brigade so dva pehotna bataljona za podporo oklepa, tankovski bataljon za izvedbo prodora po nasprotnikovi globini in eksploataciji uspeha na težišču bojnega delovanja, ognjena podpora na ravni topniško-raketnega bataljona, bataljon ZO, inženirski bataljon, logistični bataljon in četa za zveze. Armadni korpusi nekdanje VSČG so se preoblikovali v srbske in črnogorske brigade in enote za podporo bojnemu delovanju v bataljone. V specialnih brigadah je prišlo do organizacijski sprememb, in sicer sta 63. in 72. specialni brigadi prešli iz brigadne na bataljonsko raven in s specialnim odredom Kobre sta prešli pod novo organizacijsko brigadno strukturo. Pod gardno brigado je prešla vojaška policija. Kot celotna sestava srbske vojske bo na ravneh treh armadnih korpusov. Organizacijske spremembe so zajele tudi VL. V 204. letalski bazi v Batajnici bodo do leta 2010 ostale naslednje formacije: 101. lovsko-letalska eskadrija, 252. mešano-letalska eskadrija, 1. izvidniško-letalski oddelek, 24. zračno-tehnični bataljon, 17. bataljon za zavarovanje letališča in 177. topniško-raketni divizion ZO. V 98. letalski bazi bodo do leta 2010 v Ladjevcu in Nišu bodo 241. lovsko-bombniška eskadrija, 714. protioklepno-helikopterska eskadrija, 2. izvidniško-letalski oddelek, 24. zračno-tehnični bataljon, 161. bataljon za nadzor letališča, 98. bataljon za nadzor letališča in 98. topniško-raketni divizion ZO. Po letu 2010 ostaja prihodnost VL zelo negotova. V daljnji prihodnosti glede varovanja zračnega prostora Srbije, se načrtuje pasivno izvajanje zračne obrambe s posodobljeno 250 brigado ZO iz Beograda v sodelovanju s 126. centrom VOJIN. V svoji setavi ima pet samohodnih raketnih divizionov ZO in bo brigada ostala operativna po vsej verjetnosti do leta 2020. Ta brigada bo lahko v tem času zamenjala vlogo vojaškega letalstva, ne pa transportnega za prevoz vojaškega osebja in za izvajanje helikopterskih nalog.

¹²⁹ V prvi fazi ustanoviti PODUNAVBAT v letu 2005/2006 do 700 vojakov, ki bi bil namenjen za izvajanje miru in varnosti na zahodnem Balkanu. V srednje ročnem planu bi ta bataljon v letih 2007-2010 prerasel v brigado velikosti do 3.000 vojakov, ki bil bila zračno-transportna za izvajanje vojaških operacij v svetu pod mandatom EU. Države Srbija, Črna gora, Hrvaška in Makedonija bi prispevale po en zračno-transportni bataljon za ustanovitev brigade PODUNAVBRIG do leta 2010. V dolgoročnem planu do leta 2015 bi brigada prerasla v mednarodni korpus do velikosti 40.000 vojakov s skupnim poveljstvom korpusa v Beogradu. V mednarodni korpus trilateralne z imenom PODUNAVKORPUS bi Srbija prispevala štiri mehanizirane brigade, 5. topniško-raketno brigado in specialno brigado za izvajanje vertikalnih manevrov. Makedonija bi prispevala mehanizirani bataljon, brigado specialcev Volkci, logistični bataljon in inženirski bataljon ter četo RKBO. Hrvaška bi

izvajanje mednarodnih operacij do pristopa v PzM v letih 2005-2007 bo MOSČG morale prispevati več sredstev za modernizacijo vojske¹³⁰, posodobitev logistike in sistematično urediti logistiko s proizvodnjo, transportom in servisiranjem opreme in oborožitve po programu offset (Andrić, 2004: 3).

Srbija bo za mednarodno sodelovanje v NRF ponudila specialno enoto za boj proti terorizmu. Kot članica PzM bo ponudila specialno brigado in ostale enote za podporo bojnega delovanja ter za zagotovitev bojnega delovanja. Vprašanje je, kaj lahko ponudi Črna gora. Posebne enote srbske vojske bodo pripravljene za mednarodno sodelovanje v 30-ih dneh kot enote za hitro posredovanje. Srbija bo v prihodnje namenila svoje sile za MLF SEEBRIG (Southeast Brigade) do velikosti brigade. Z Madžarsko in Romunijo bo formirala mednarodni bataljon »Tisa«, v katerega bo prispevala motorizirano četo (Bela knjiga SCG, 2005: 26).

Modernizacija kopenskih enot v Srbiji in Črni gori poteka s projektom Pešadinac 21. stoljeća¹³¹, ki ga je GŠ SČG leta 1997 odobril v sodelovanju vojno-tehničnega inštituta in tehničnega preskusnega centra kopenske vojske. Poudarek projekta je na preživetju in zaščiti vojaka v vseh vremenskih razmerah na bojišču in na dometu pehotnega orožja. Projekt je razdeljen na posamezne podsisteme: na podsistem oborožitve, na podsistem opravljanja ognja, na podsistem zagotavljanja avtonomnosti izvajanja bojnih nalog in na podsistem preživetja na bojišču (Ničić, 2004: 48-50). Projekt modernizacije vojske se bo po novem izvajal ločeno v srbski in črnogorski vojski ter sodelovanje med njima bo stvar dogovora med MOS in MOČG.

prispevala 1. pehotno, 2. gorsko in 3. oklepno brigado, logistični bataljon, inženirski bataljon, sanitetni bataljon in četo RKBO. Hrvaška in Makedonija bosta prispevali le kopenske enote. Plan načrtovanja teh mednarodnih enot je še v pojoju, ampak potrebno bo nekaj ukreniti za prihodnji mir v regiji.

¹³⁰ Prioriteta modernizacije bo pri enotah za mednarodno sodelovanje na račun zmanjševanja stroškov za plače. Največ sredstev bo namenjenih za modernizacijo KoV v višini sredstev 45 %, za zveze v višini sredstev 33,9 %, za ZO v višini sredstev 14,3 % in za mornarico v višini sredstev 6,4 % (Bela knjiga SCG, 2005: 47). Največ sredstev bo namenjenih za nabavo lahkih terenskih vozil KoV in za zveze glede na interoperabilnost sil, najmanj pa v vojaško mornarico, ki bo prešla v obalno stražo z manjšimi morskimi plovili.

¹³¹ V modelu opremljanja sodobnega pehotnega vojaka so zajeti vsi tehnični standardi Stanaga, kot so uporaba materialov v oborožitvi in opremi, senzorjev, zaščitnih materialov, oborožitve, streliva in orientacije na bojišču. Podsistem oborožitve zajema avtomatsko puško kalibra 5,56 mm in nameščen bombomet kalibra 40 mm s specialnim strelivom pod cevjo ter namerilno napravo, kot so sodobni optični in pasivni merek, laserski označevalnik ciljev z daljinomerom, individualni balistični računalnik z napravo GPS in z napravo za zvezo.

Prioriteta modernizacije srbske vojske bo potekala po posameznih rodovih (Radić, 2004: 1-3, Strategic Defence Review of Serbia, 2006: IV-14). K modernizaciji se je pridružila tudi ČG, ki sodeluje na obrambnem področju s Srbijo. Državi bosta do leta 2015 posodobili:

a) informacijsko-poveljniški sistem C³ po konceptu FCS (sodobni komunikacijski sistemi) s prikazom tridimenzionalne slike na monitorjih s tekočimi kristali.

b) ZO z nabavo novih raketnih sistemov, nove opreme za elektronsko izvidovanje in motenje, radarji za opazovanje zračnega horizonta in javljanje v posodobljeni verziji modela VOJIN in poveljniško-informacijski modul v kooperaciji z Rusijo in Ukrajino ter lastna proizvodnja s kooperanti iz EU brezpilotnih letal modelov Luna X Future, Bretzel in Aladin za potrebe KoV. Posodobitev samovoznega raketnega sistema Strela pod imenom Sava po konceptu ruske modernizacije rakete Strela-10 (Jane Sentinel, 2004: 611). Posodobitev sistemov ZO tipa NEVA-M v 250. raketni brigadi ZO.

c) pehote v projektu (Pešadinac 21. stoljeća) s posodobitvijo avtomatske puške Kalašnik z uporabo streliva po tehničnem Nato standardu 5,56 mm, antimaterialne puške kalibra 12,7 mm in nastavka za metalca raket kalibra 30 mm, pripadajoča obleka in obutev, zveze in protibalistična zaščita vojaka.

d) samovoznega topništva z razvojem novih samovoznih minometov kalibra 120 mm za ognjeno podporo bataljona s topniškimi radarji Abra, topniško digitalno topografijo in poveljniškim modulom ter samovoznih havbic 155 mm modela Crusader za uporabo pametnega streliva PGM tipa Copperhead in Eskalibur, sistemov MLRS z lastno proizvodnjo v kooperaciji z ameriško vojno industrijo in radarji za odkrivanje nasprotnikovih topniških položajev ter za izračunavanje balistične krivulje projektila modela radarja COBRA. Posodobitev samovoznega topa NORA B-62 kalibra 155 mm (Arsić, 2005: 24).

e) bojnega tanka tipa M-84AB1z novim sistemom za upravljanje ognja in z aktivno-reaktivnim oklepom v pasivni zaščiti bojnega vozila, čeprav se modernizacija v zaščiti sodobnih tankov v državah Nata nagiba v smer električnega oklepa. Za BOV vozila se bo zamenjal top kalibra 20 mm s topom kalibra 30 mm. Prehod na proizvodnjo kolesnikov modelov Piranha, Pandur in Giat z osmi 6x6 in 8x8 ter terenske kamione TARA na pogon 4x4. Predelava starega inženirskega vozila T-55 v novejši model »Munja« za razminiranje zemljišča in terenska dela (Arsić, 2005: 22-23).

f) protioklepnih raket tipa Drug, Bumbar in Topaz za prebijanje sodobnih kompozitnih in sendvič oklepov (Jane Sentinel, 2004: 611). Prvi dve raketi sta zamenjali Maljutko in sta žično vodeni z izstrelitvijo iz cevi ter ju ni mogoče radarsko, radijsko in senzorsko motiti.

Preostala raketa Topaz se izstrelila iz tankovke cevi kalibra 125 mm, ki se z nadzvočno hitrostjo lasersko vodi do cilja (Arsić, 2005: 24).

g) lasersko vodene bomba LBV-250 in brezpilotno izvidniško letalo kot proizvod Vojaško-tehničnega zavoda v Beogradu za taktično uporabo v VL (Arsić, 2005: 24).

Sedanjo stanje v srbski in črnogorski vojski je alarmantno, saj je potrebno zamenjati zračna plovila, raketne sisteme in radarje ter jih do predvidenega roka 2015 zamenjati s popolnoma novimi oborožitveni sistemi, ki so predvideni z dolgoročnim načrtom modernizacije srbske in črnogorske vojske¹³². Največji problem, ki ne bo realiziran s temi načrti, bosta modernizacija VM in VL, ker v prihodnosti ni predvidenih finančnih sredstev za posodobitev lovcev Mi-29¹³³, razen za remont transportnih letal An-26 (Strategijski pregled odbrane Srbije do 2010: 14). Zato se je že takrat MOSČG odločilo za postopno umikanje zastarelih zračnih plovil iz operativne uporabe po principu korak po korak, kjer se bodo iskale rešitve v sprejetju temeljnega vojaškega plana (TRP) in s podporo tehnično remontnega zavoda v Beogradu in Čačku ter v sodelovanju tujih podjetij po programu Offset¹³⁴.

VM ni zajeta v modernizaciji srbske vojske, ker de facto Srbija nima več dostopa do Jadranskega morja. Črna gora se poskuša znebiti prevzema pomorske flote nekdanje VSČG zaradi finančnih stroškov glede vzdrževanja in razreza starih plovil. Življenjska doba ladjam in podmornicam se je iztekla, ker so povprečno stare nad 40 let. ČG bo morala kot naslednica

¹³² Prodaja se tudi odvečna oprema in oborožitev. Na spisku za prodajo zasebnikom je do 200 tankov T-55, do 300.000 kosov pehotnega orožja, 2.500 protiletalskih topov kalibra 20 mm, 750 kosov topniškega orožja, 203 samovoznih topov in ostale oborožitve (CCVO, 2005). Sedaj ima do 676 tankov (od tega 212 tankov M-84) in okrog 509 topov. Drastično zmanjšanje topništva srbske vojske na štiri samovozne divizione havbic 122 mm tipa Gvozdika, tri samovozne divizione havbic 152 mm tipa Nora, štiri divizione večcevni raketometalcev 128 mm tipa M-77 Oganj, tri večcevne lanserje raket 262 mm tipa M-87 Orkan (dometa 50 km) in ostalo strateška rezerva (Radić, 2007: 8-9). Srbska vojska ne razpolaga z raketnimi sistemi srednjega in dolgega dosega, razen z balističnimi raketami R-400 kratkega dosega do 140 km in posodobljenimi raketami (Alas) do 25 km.

¹³³ Najsodobnejša letala v VL so lovci MIG-29, ki so v oborožitvi od leta 1987 (Nicić, 2004: 49). Do leta 2010 bo tem lovcem potekla življenjska doba. Samo pet letal tipa Mig-29 je še ostalo relativno modernih, a so prizemljeni že od pomladi leta 2004. Ostalih 23 letal tipa Orel in 25 letal tipa Galeb G-4 čaka na večji remont. Za transport vojaških oseb ima srbska vojska samo eno letalo tipa An-26 in par helikopterjev tipa Mi-8. Ruskemu podjetju RSK je MOS decembra 2006 z zunanjim proračunskim financiranjem poslala v remont štiri letala tipa Mi-29 (Radić, 2007: 8-9).

¹³⁴ Edina rešitev je v kooperaciji z bivšimi sovjetskimi republikami v klirinških poslih s protidobavami in v medsebojni tehnični pomoči. Prioriteta je v nabavi novih Suhojev in Mig-31 izdelanih v Rusiji in zračno transportnih letal tipa Antonov za potrebe mednarodnih operacij.

nekdanje VM VSČG na lastne stroške odstraniti morska plovila, drugače bo sledila ekološka katastrofa v zalivu Boke Kotorske. Afriškim kupcem je že prodala stare raketne čolne, protiladijske rakete, fregate, topnjače, mini podmornice, pristaniške ladje s pripadajočo luško opremo ... iz dokov tivtskega arzenala, britancem in švicarjem pa Hidrografski institut vojaške mornarice iz Lepetanov, vojaške objekte iz Kumborja in vojaški medicinski kompleks v Meljinah (Arsić, 2007: 13). MOČG je tako po simbolični ceni uspešno izvedlo razprodajo premoženja VM in se rešilo stroškov razgradnje stare opreme in oborožitve.

Srbija in Črna gora se že dogovarjata o delitvi VL, koliko bo dejansko Črni gori ostalo bojnih letal in helikopterjev kot zapuščina VSČG. Zastarelim vojaškim letalom tipa Mig-21, Orao in Galeb se je življenjska doba že iztekla v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in sedaj mirujejo v hangarjih. Najkasneje do leta 2007 se bo iztekla življenjska doba bojnim in transportnim helikopterjem tipa Mi-8, Mi-24 in Gazela, ki so povprečno stari 25 let (Jane Sentinel, 2004: 596-597). V Srbiji je prizemljenih 13 eskadrilj, operativne so le dve lovsko-jurišni eskadrilji, transportna eskadrilja in dve helikopterski protitankovski eskadrilji, kar predstavlja slabih 30 % omenjenega števila eskadrilj. Izvajajo se tudi popravila in večja vzdrževalna dela na letalski infrastrukturi na Batajnici in v Ladjevcih (Malec, 2005: 48-49). Pred kratkim je srbsko obrambno ministerstvo zahtevalo od Črne gore vrnitev desetih letal in helikopterjev z vojaškega letališča v Golubovcih (Knežević, 24.11.2007: 6). Na srbsko zahtevo bo Črna gora vrnila (odstopila) zastarela bojna letala, a bo zadržala (boljše) helikopterje, ki so bili v sestavi nekdanjega Podgoriškega korpusa. MOČG nima namena vzdrževati in posodobiti zračno floto, ker nima zato dovolj finančnih sredstev.

Prihodnost VL v Srbiji in Črni gori je zaskrbljujoča, če ne bodo sprejeti dolgoročni programi za nabavo novih letal. Obstaja možnost, da bosta srbska in črnogorska vojska ostale brez letalske flote po letu 2010, helikopterske enote pa podredile KoV kot zračno ognjeno in logistično podporo. Zraven je še potrebno posodobiti letališko infrastrukturo, usposobiti letalske inštruktorje in serviserje ter nadgraditi letališko infrastrukturo¹³⁵. Glavni problem je v zagotovitvi finančnih sredstev, ki jih obe državi nimata niti v rezervnem proračunu (fondu).

¹³⁵ Podobitev letaliških baz v Ladjevcih v Kraljevu, Nišu, Golubovcih v Podgorici, Ponikvah v Užicah, Kovinu, Pančevu, Tivatu, Vršču in Zemunu (Jane Sentinel, 2004 : 596). V prihodnje se pričakuje konverzija (zaprtje) dveh vojaških letališč Batajnica in v Somboru (glej arhiva v <http://www.mod.vj.yu>, 13. 11. 2007).

5.4 Obrambne reforme v Makedoniji

Makedonija ni bila soudeležena v balkanski vojni med letom 1991-1995, vendar je bila pod embargom na uvoz orožja. Država ima velike medetnične probleme, ki jih lahko primerjamo z multietničnimi problemi v BiH in v Srbiji s Kosovom. Državi je že grozila državljanska vojna, ki sta jo preprečila EU in Nato s prisotnostjo vojaških sil. Vlada je podpisala Ohridski sporazum leta 2001 o reševanju etničnih napetosti med manjšinami (Greenwood, 2003: 58). Politična situacija v Makedoniji je nacionalno napeta zaradi neurejenih makedonsko-albanskih odnosov. Z ohridskim sporazumom je makedonska vlada privolila v dvojezičnost uradnega jezika v Makedoniji na zahodnem delu države, kjer živi do 90 % makedonskih Albancev. S tem sporazumom je prišlo do konsenza dveh največjih pozicijsko-političnih strank v Sobotanju iz vrst makedonskih in albanskih demokratičnih sil pod pritiski Nata in EU. Reforme obrambnih struktur so odvisne od dogovora med makedonskimi Albanci in Makedonci na politični ravni glede zastopanosti makedonskih Albancev v makedonski vojski¹³⁶.

Ustavno ureditev Makedonije še vedno ogroža politični separatizem in notranjo organizirani kriminal, ki ruši pravno državo. Pojavlja se problem velike brezposelnosti med mladimi makedonskimi Albanci, ki je nad 40 %. Brez mednarodne finančne in vojaško-varnostne pomoči EU in ZDA, bi se Makedonija že zdavnaj znašla v še globljem ekonomskem, socialnem in obrambnem problemu. Mednarodne sile OZN, Nata in EU so zaradi strahu pred destabilizacijo države podaljšale svoj mandat v tej državi tudi na prošnjo makedonske vlade. Makedonska vlada je poslala policijsko-vojaške enote na mejo s Srbijo in Kosovom, da okrepi notranjo varnost države pred grožnjami separatističnega albanskega terorizma na meji s Kosovom in Albanijo¹³⁷.

Makedonija je politično šibka država zaradi notranje politične nestabilnosti. Članstvo v PzM ji je sedaj prineslo notranjo stabilnost pod prisotnostjo mednarodnih sil na tem območju.

¹³⁶ Makedonski Albanci so dobili del kulturne suverenosti in večjo zastopanost v državni upravi po proporcionalnem sistemu delitev javnih funkcij in državnih služb na teritorialno reprezentativni osnovi. Ta pogoj je zamrznil politične napetosti v državi. Ni pa rešila nekaterih temeljnih problemov na področju preganjanja javnega kriminala, korupcije in preprečevanje albanskega terorizma ter v razbijanju tihotapskih mrež na meji med Albanijo, Makedonijo in Srbijo (Greenwood, 2003: 58).

¹³⁷ Makedonija ima tudi ozemeljske spore zaradi manjšin s sosednjimi državami Albanijo, Bolgarijo, Grčijo, zato je Nato v Makedoniji dobrodošel kot varuh (watchdog) (Greenwood, 2005: 66).

Njena uspešnost na področju izvajanja reform obrambnih struktur¹³⁸ pa bo še naprej odvisna od mednarodne vojaške pomoči Nata in EU.

5.4.1 Reforme v vodenju in poveljevanju

Zakonodaja o obrambi ne opredeljuje jasnih pristojnosti v vodenju in poveljevanju oboroženih sil med predsednikom države in vlado. Iz politične ureditve države je težko razbrati, ali gre za pol predsedniški ali parlamentarni sistem (Vankovska, 2002: 144). Predsednik države je vrhovni poveljnik oboroženih sil. Sobranje je povečalo pooblastila na obrambnem področju predsedniku države. Ključna oseba v vodenju in poveljevanju vojaških struktur Makedonije je torej predsednik države, ki ima popolni nadzor nad delovanjem oboroženih sil prek ministra za obrambo, saj ga tudi predsednik države sam postavlja z odobritvijo Sobranja (Greenwood, 2005: 62). Sobranje še vedno odloča o obrambnem proračunu in o mednarodnem vojaškem sodelovanju Makedonije v EU/Natu.

Tabela 5.17 : Pristojnosti političnih subjektov v obrambnem sistemu Makedonije

Državni organi	Pristojnosti državnih organov
Predsednik države	<ul style="list-style-type: none"> • sprejema obrambne načrte in oblikuje obrambno politiko. • določa načrt mobilizacije. • odloča o pripravljenosti vojske. • poveljuje oboroženim silam. • itd ...
Sobranje	<ul style="list-style-type: none"> • odloča o vojni, miru in izrednem stanju v državi. • sprejema obrambni proračun. • odloča o napotitvi enot na mednarodne misije. • itd ...
Vlada	<ul style="list-style-type: none"> • izvaja obrambno politiko v skladu s parlamentom in predsednikom države. • pripravlja obrambni proračun za parlament. • izvaja plan profesionalizacije vojske in izvaja finančni nadzor nad vojsko. • skrbi za življenjski standard vojaških oseb in za pogoje dela v vojski. • izvaja ostale naloge z zakonodajo.
Minister za obrambo	<ul style="list-style-type: none"> • izvaja vojaško zakonodajo. • izvaja obrambno politiko v skladu s predsednikom države in vlade. • predlaga osnutke za sprejem strateških dokumentov. • upravlja z obrambnim sistemom, kadrovskega in materialnimi resursi. • upravlja z vojaško infrastrukturo.

¹³⁸ Prioritete reform obrambnih struktur v Makedoniji so: preoblikovati obrambni sistem, ki bo sposoben reagirati na grožnje in rizike v regiji; oblikovati obrambni proračun z Nato standardi; zagotoviti interoperabilnost sil z Nato silami, zagotoviti proporcionalno etnično zastopanost makedonskih Albancev na ministrstvu za obrambo in znotraj vojaške strukture; posodobiti razvoj kadrovskega upravljanja, vojaške logistike in izobraževanja kot podpora novi obrambni strukturi do leta 2010 (Greenwood, 2005: 71).

	<ul style="list-style-type: none"> • sprejema plan za modernizacijo vojske. • itd ...
--	---

(Vir: (1998) White paper of the defence RM. MORM, Skopje, 18 -19)

V doktrini so jasno zapisana določila o odločanju v obrambni politiki s strani predsednika države, varnostnega sveta RM, parlamenta, vlade in MORM (Bela knjiga Republike Makedonije, 2005). Politična trenja glede odločanja in pooblastil na obrambnem področju, so se pojavila med predsednikom države in premierjem vlade. Minister za obrambo je osebno odgovoren predsedniku države, ne pa premierju vlade, kar je za nekatere obrambne teoretike v Makedoniji v nasprotju z demokratičnim nadzorom nad vojaškimi strukturami¹³⁹. Predsednik države imenuje ministra za obrambo s potrditvijo Sobraja. Minister za obrambo je pod pristojnostjo predsednika države in rešuje administrativna in kadrovska vprašanja v vojski.

Pojavil se je problem depolitizacije obrambnih struktur Makedonije, ko je bila na oblasti nacionalistična politična stranka VMRO, iz katere je izhajal predsednik države. Z zamenjavo politične oblasti, se je začela politična čistka nad politično nastavljenimi generali in postopek dekriminalizacije specialnih enot (Škorpijoni in Volkci), ki so stopnjevali nasilje nad albanskim prebivalstvom v Makedoniji, kar je pripeljalo do množičnih uporov med makedonskimi Albanci v državi. Na zamenjavo politične oblasti in vojaškega vrha je vplivala mednarodna skupnost, da bi rešila politično krizo v državi, ko je bila država na robu državljanske vojne.

5.4.2 Reforme v vojaški industriji

Vojaška industrija v Makedoniji deluje danes v malem obsegu. Izdeluje le majhno in različno količino streliva za pištole (podjetji Eurotec in Suvenir) ter opremo za vojaka kot so neprebojni jopiči, čelade, vojaške uniforme (podjetje Eurokompozit) ... Opremljenost enot je odvisna od mednarodne pomoči kot tudi njena modernizacija. Vojaška oprema je zastarela, dotrajana in je med državami, ki so podarile nekaj helikopterjev (Bolgarija, Ukrajina) in bojnih vozil ter lahkega pehotnega orožja različnega tipa (ZDA, Nemčija), bile na seznamu odpisa kot presežek in pojavil se je problem servisiranja in logistične oskrbe svojih enot z

¹³⁹ Po ustavi ima Makedonija uvedeno parlamentarno demokracijo, a država funkcionira naprej od obdobja predsedovanja na čelu države Kira Gligorova kot predsedniška demokracija. Predsednik države lahko razpolaga s suspenzivnim vetom na sprejem zakonov v parlamentu (Tatalović v Grizold, 1999: 328, 336-337). Ustavna funkcija predsednika države je sprejemanje strateških planov o obrambi RM in ostalih dokumentov o vojski.

raznovrstno oborožitvijo, ki je tudi stara do 30 let in več. Vojska nima sofisticirane opreme, težke vojaške oborožitve, sodobne opreme za komuniciranje in izvidovanje ter ima slabo vzdrževan logistični park. Plan za izvedbo modernizacije vojske je do leta 2007 (Sentinel-The Balkans, 2003: 429). To je pokazatelj nerazvitosti vojaške industrije v Makedoniji, ki ne zagotavlja samozadostnosti pri oskrbi vojaških struktur.

Opremo sodobnega vojaka 21. stoletja izdelujejo makedonska privatna podjetja, ki dajejo prednost uniformi, pasivni zaščiti vojaka v preživetju na bojišču in v opremljanju s pehotnim ter protioklepno orožjem (ročni raketometi Zolja, Osa in Šmelj). Srbska podjetja sodelujejo v tehnološki opremljenosti makedonskega vojaka s komunikacijskimi sredstvi in senzorji za nadzor bojišča (infrardeči daljnogledi, nočni termični merki, laserski merilec ...) ter sodeluje pri izvedbi nove jurišne puške Kalašnik z bombometom proizvodnje Zastava Kragujevac, ki bo uporabljala strelivo Nato kalibra.

Vojaška industrija v Makedoniji se ni mogla bolj razviti, ker ni imela dovolj pogojev že iz nekdanje SFRJ. Dodatno jo je zaviral embargo na orožje in na nabavo rezervnih delov za vojno industrijo od leta 1991 ter veliko pomanjkanje strokovnega profila v modernizaciji MV. Ni tudi denarja za raziskave in razvoj s strani države in tujih investitorjev. Domača vojaška industrija bo stalno odvisna od offset programov Srbije¹⁴⁰ in od donacij držav Nata.

5.4.3 Reforme makedonske vojske

Do leta 2007 se je oblikovala nova poveljniška struktura, preoblikovalo se je VL in ukinjenih je pet rezervnih brigad. (Bela knjiga odbrane RM, 2005: 22). Nova vojaška struktura ima združeno operativno poveljstvo¹⁴¹, logistično poveljstvo in poveljstvo za usposabljanje. Prioriteta v dolgoročnem planu razvoja makedonske vojske do 2010 bo v postopnem zmanjševanju aktivne sestave in profesionalizacija vojske, strukturiranje bojnih enot in reorganizacija VL in postopno opremljanje specialnih enot za mednarodno sodelovanje (Popovska, 2004).

¹⁴⁰ Srbska vojaška podjetja so ponudila pomoč za nadgradnjo starih Migov-21 in helikopterjev Mi-24 v avioniki, radarski tehniki, oborožitvi in komunikaciji z uporabo GPS-ov (Sentinel-The Balkans, 2003: 429).

¹⁴¹ Pod združeno operativno poveljstvo spadajo helikopterski polk, polk za specialno delovanje, dve mehansirani brigadi, ena rezervna brigada, tankovski bataljon z eno aktivno četo, bataljon vojaške policije, bataljon ZO z eno aktivno četo, četo za RKBO, logistični bataljon, bataljon inženircev z eno aktivno četo, gardni bataljon in garnizijski bataljon (Bela knjiga odbrane RM, 2005: 24).

Z reorganizacijo vojaških struktur makedonske vojske so enote popolnjene s poklicnimi vojaki do 70 % in do 30 % s prostovoljnimi vojaškimi obvezniki, ki bodo prostovoljno služili vojaški rok 9 mesecev (Buckovski, 2004: 1-2). Nova vojaška struktura bo sestavljena znotraj korpusa v pet podrejenih poveljstev: v mehanizirano brigado, v brigado VL in ZO, v brigado prenovljenih specialcev (Volkcev in Škorpiljonov), v logistično brigado in v obmejno brigado. V mirnodobnem jedru bo štela do 20.000 vojakov, od tega bo ostalo zaposlenih do 8.000 civilnih strokovnjakov v obrambnem sektorju in še 40.000 rezervistov. Do leta 2007 se bodo rezervne sile zmanjšale na razmerje z aktivnimi silami na 1: 1, in sicer s splošno rezervo do 13.000 vojakov (Stambolski, 2004).

Letni plan zaposlovanja s poklicnimi vojaki je do ene mehanizirane čete in do ene čete s pogodbeno rezervo v razmerju 1: 1. Velikost aktivne sestave ne bo presegla 0,5 % glede na število registriranega prebivalstva v državi, kar znaša do 10.000 vojakov. Profesionalizacija vojske je končana z oktobrom 2006 (Annual National Program 2006-2007: 77). Prostovoljno služenje vojaškega roka traja 3 mesece.

Od leta 2005 do 2010 se bo aktivna sestava postopoma zmanjšala z okrog 20.000 pripadnikov na 8.500 poklicnih vojakov in starešin. Do leta 2007 je bila predvidena velikost aktivne sestave na 12.858 oseb v razmerju z vojaškimi obvezniki 70: 30. Aktivna sestava bo do leta 2010 štela do 7.696 poklicnih vojakov in 4.850 pogodbenikov (Lazarova, 2004).

Na področju kadrovskega neskladja znotraj vojaških struktur Makedonije v razmerju poklicnih vojakov, podčastnikov in častnikov, bo MORM do leta 2007 popravilo to razmerje z zmanjševanjem števila častnikov, civilnih uslužbencev in regrutov ter bo povečevalo število poklicnih vojakov v aktivni sestavi. Vojaška struktura makedonske vojske bo popolnjena s poklicnimi vojaki do 45 %, ostalo bodo častniki in podčastniki. Novo razmerje v vojaški strukturi med častniki, podčastniki in vojaki bo po Nato standardih v razmerju 1: 3,5: 10-13. Zastopanost vojaških oseb iz albanske narodnosti se bo iz leta v leto z naraščanjem poklicnih vojakov povečevalo do 0,3 %, če upoštevamo kriterij nacionalne zastopanosti v Makedoniji, ki med makedonskimi Albanci vsako leto narašča (Priorities and Guidance for Transformation of Defence, 2003: 13-15).

V dolgoročnem planu je predvideno zmanjševanje izdatkov pri plačah na 50 % in povečanje izdatkov za mirovne operacije na 25 % ter za modernizacijo do 25 %. Do leta 2010 se obrambni proračun¹⁴² ne bo spremenil in bo ostal med 2,3-2,6 % BDP, če bo potekala

¹⁴² Obrambni proračun za leto 2006 znaša 2,3 % BDP. Od tega so stroški za plače 44 %, za hrano in obleko 6 % ter za mednarodne operacije 30 % (Annual National Program 2006-2007: 85).

dotatna mednarodna pomoč držav članic Nata in PzM. Izdatki za plače bodo dosegali 50,5 %, za vojaške operacije 30,2 % in za modernizacijo 19,3 % (Bela knjiga odbrane RM, 2005: 34).

Tabela 5.18 : Številčno stanje v obrambni strukturi Makedonije

Struktura	Častniki	Podčastniki	P. vojaki	Civilisti	Naborniki	Kadeti	Skupaj
Sedaj	1.646	2.377	3.008	2.742	5.664	277	15.714
Načrtovano	919	1.930	4.749	1.039	0	0	8.637
Presežek	727	447	- 1.786	1.703	5.664	277	8.818
Presežek %	44,2%	20%	- 36,7%	37,9%	100%	100%	56,1%
Struktura po Stanagu							
Aktivni sestav	538	2.024	5.898	-	0	0	8.460
Prost. rezerva	379	1.327	3.795	-	0	0	5.500
Skupaj	917	3.351	9.693	-	0	0	13.960

(VIR: (2004) Strategic Defence Review. MORM, Skopje, 20)

Iz tabele je razviden visok presežek zaposlenih med častniki in civilisti ter kronično primanjko vanje podčastnikov in poklicnih vojakov. Do leta 2010 bo potrebno upokojiti ali odpustiti do 56 % zaposlenih in sicer vsako leto za dobrih 10 %, da se doseže razmerje sil med častniki, podčastniki in vojaki po Nato normativih. Z uvedbo prostovoljne rezerve po Stanagu, bi se vojaška sestava makedonske povečala na 14.000 pripadnikov. Do konca leta 2005 so se izvajala le majhna odpuščanja, ki so bila povprečno na letni ravni do 1,3 %, kar znaša skoraj desetkrat manj od pričakovane realizacije. Do konca leta 2007 je planirano obdržati 8.460 vojakov (BICC, 2006: 24). Po Stanagu je preveč častnikov za 41 %, premalo podčastnikov za 5 % in poklicnih vojakov za 41 %. Najbolj primanjkuje poklicnih vojakov.

Tabela 5.19 : Načrtovanje poveljniške strukture v projektu LEPEZA¹⁴³

Stopnja činov	Načrtovano	%	Sedaj	%	Presežek	%
General	7	0.9	8	0,49	1	0.15
Polkovnik	58	6.3	92	5,59	34	4.64
Podpolkovnik	127	14	250	15,19	123	17.13
Major	205	22	284	17,25	79	10.23
Stotnik I. razreda	0	0,00	94	5,71	94	13.64
Stotnik	223	24	451	27,40	228	31.65
Poročnik	243	26	356	21,63	113	14.95
Podporočnik	56	6.1	111	6,74	55	7.67
SKUPAJ:	919	100,00	1646	100,00	727	100,00

(VIR: (2004) Strategic Defence Review. MORM, Skopje, 20)

¹⁴³ Projekt za prekvalifikacijo odvečnih vojaških oseb v demobilizaciji in reintegraciji vojaškega sestava.

Iz tabele je razvidno, da je viden presežek med starimi polkovniki, stotniki in poročniki iz bivše JLA, ki se bodo upokojili v prihodnjih letih. Skoraj 40 % častniškega kadra bo zapustilo vojaško organizacijo zaradi ukinjanja nekaterih formacijskih mest na ravni brigad.

Tabela 5.20 : Organizacijski Nato normativi za sestavo častniškega profila v makedonski vojski

Čin	General	Polkovnik	Podpolkovnik	Major	Stotnik	Poročnik
VM %	0,9 %	6,3 %	14 %	22 %	24 %	26 %
Nato %	0,3 – 0,6 %	1,6 %	7 – 9 %	19 – 22 %	65 – 70 %	65 – 70 %
Presežek %	0,5 %	4,7 %	6 %	-	- 43,5 %	- 41,5 %
Presežek	4	27	76	-	- 97	- 101

(VIR: (2004) Strategic Defence Review. MORM, Skopje, 25)

Iz tabele je razvidno, da se pojavlja presežek visokega častniškega kadra za 11 % (preveč 107 častnikov) in pomanjkanje nižjega častniškega kadra za 85 % (premalo 198 častnikov). Potrebno bo dodatno zaposliti do 90 častnikov za poveljnike vodov in čet. Znotraj celotne poklicne strukture makedonske vojske primanjkuje do 21 % mladih častnikov na nižji poveljniški ravni za vod-četa.

Tabela 5.21 : Etnična sestava v obrambni strukturi Makedonije

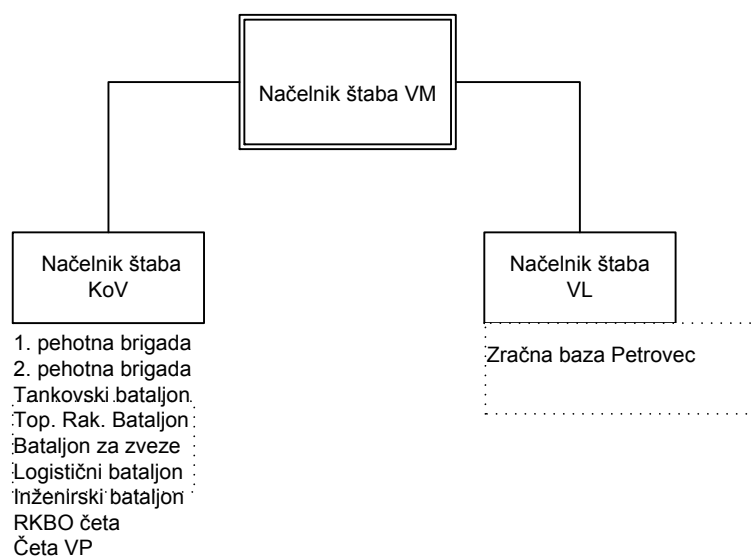
Narodnost	MORM	%	Častniki	Podčastniki	C. osebje	P. vojaki	Skupaj	%
Makedonci	566	85,8	1.227	1.430	1.021	2.139	6.383	81,1
Albanci	52	0,8	68	316	80	420	936	11,9
Turki	7	1,1	13	27	9	41	97	1,23
Srbi	16	2,4	24	32	62	63	197	2,5
Romi	3	0,5	3	6	9	28	49	0,6
Bošnjaki	2	0,3	12	18	5	7	44	0,5
Vlahi	10	1,5	17	7	11	9	54	0,7
Ostali	4	0,6	31	31	21	25	112	1,4
Skupaj	660	100	1.395	1.867	1.218	2.732	7.872	100

(VIR: (2006) BICC. Defence Reform and Conversion in Albania, Macedonia and Croatia. Brief 34, 52)

Etnična sestava v obrambni strukturi Makedonije je zelo raznolika in je določena z recipročnostjo na nacionalno sestavo prebivalstva v Makedoniji. Dominantno vlogo imajo še naprej Makedonci, ki predstavljajo po nacionalni opredelitvi več kot dvetretjinsko kadrovske zastopanost znotraj obrambne strukture Makedonije. Obstaja bistvena razlika med dejansko zastopanostjo makedonskih Albancev, ki ne dosega 23 % popolnitve z vojaškim osebjem znotraj makedonske vojske, temveč je ta dejansko v celoti nižja skoraj za dvakrat, pri višjih činih (častniških) pa celo do štirikrat. Še večja razlika obstaja v zastopanosti Albancev na MORM, kjer je sedaj njihova zastopanost v civilnem osebju manjša do trikrat. Zaposlenost makedonskih Albancev v obrambnem (vojaškem) sektorju bi morala biti dejansko v razmerju

1: 4, medtem ko so pripadniki ostalih narodnosti v Makedoniji zanemarljiva kategorija. To razliko naj bi popravili z Ohridskim sporazumom o povečani zastopanosti Albancev v državni upravi in vojski. Tega problema se zelo zavedajo Makedonci, ki se bojijo prevelikega vpliva Albancev v krepitvi oboroženih sil, državni upravi in neposredno v povečanem militantnem vplivu albanskih separatistov v Makedoniji. V tem primeru gre za varnostni ukrep, ki preprečuje razkroj države pred prisotnostjo etničnega albanskega terorizma in separatizma. Glavni ukrep vlade je zamrznitev višjih/vodilnih upravnih in vojaških funkcij makedonskim Albancem zaradi notranjih groženj varnosti države.

Organigram 5.22: Organizacijsko-vojaška struktura makedonske vojske ¹⁴⁴

Pod glavnino vojaških struktur makedonske vojske spadajo 1. in 2. pehotna brigada, oklepni bataljon, nacionalna garda in vod za specialno delovanje ter v VL štiri eskadrilje (ena bojna, transportna, izvidniška in šolska za usposabljanje mladih pilotov). Pod enote za podporo spadajo raketno-topniški bataljon, prometni bataljon, bataljon ZO, bataljon za zveze, logistični bataljon, inženirski bataljon, četa za RKBO, inženirska četa in četa vojaške policije. Pod operativno-strateško rezervo spada osem pehotnih brigad (Annual National program 2006-2007: 77).

¹⁴⁴ Ustroj vojaške strukture makedonske vojske se bo spreminjal pri enotah za zagotovitev ognjene podpore in v enotah za zagotovitev bojnega delovanja.

Za mirovne operacije¹⁴⁵ je MORM pripravilo 1. pehotno brigado, specialna bataljona Volkci in Škorpijoni ter rendžerski bataljon v sestavi Odreda za specialno delovanje. MORM bo imelo do konca leta 2005 formirani dve brigadi in odred za specialno delovanje kot zračno padalski odred za hitro posredovanje. V aktivni sestavi za mednarodno sodelovanje bo do 8.000 vojakov, od tega do 1.000 vojakov v specialnih enotah. Za NRF je pripravljena medicinska skupina s premično medicinsko opremo (Ničić, 2005: 56). Za mednarodno sodelovanje pod bojno skupino SEEBRIG je MORM pripravilo vojaško policijo, medicinsko osebje, inženirsko opremo in enoto RKBO ter do leta 2010 še 1. lahko-pehotno brigado.

Za prevoz pehote na krizna žarišča bo makedonska vojska uporabljala posodobljene do 40 let stare helikopterje¹⁴⁶ Mi-8, Mi-17 in Mi-24 ter transportno letalo An-24. Do leta 2007 so bili posodobljeni štiri helikopterji za nočno delovanje (Annual National program 2006-2007: 79). Velik problem je v zastarelosti zračnih plovil, ki so prenevarna za transport vojakov in v pomanjkanju rezervnih delov, ki bi jih MORM naročalo v Ukrajini.

MORM se je odločilo, da vojska ne potrebuje več bojnih letal, ker nima dovolj denarja za vzdrževanje, zato se je odločilo za posodobitev helikopterjev¹⁴⁷. Do leta 2010 bo MORM nabavilo šest novih helikopterjev za prevoz rengerjev iz Odreda za specialno bojevanje. Nova helikopterska baza Sveti Nikola bo izključno za uporabo specialnih enot makedonske vojske, medtem ko bo mednarodno letališče Petrovec ostalo za potrebe zavezništva (transport in baziranje vojska članic Nata). Ogromni finančni stroški za vzdrževanje helikopterjev bodo zmanjšali helikoptersko brigado na bataljon, in sicer bodo 101. letalska eskadrilja, 201. protiklepna eskadrilja in 301. transportno-helikopterska eskadrilja prešle na četno sestavo.

¹⁴⁵ V letu 2006 je bil ustanovljena četa MEDEVAC, ki šteje do 430 sanitetnikov (Annual National program 2006-2007: 75). Konec leta 2006 sta bila preoblikovana bataljon vojaške policije, polk za specialno delovanje; ukinjeni so bili 3. in 7. pehotna brigada ter logistični bataljon; preoblikovana je tudi brigada rezervne strukture (Annual National program 2006-2007: 77).

¹⁴⁶ Turčija je želela MORM podariti 20 lovcev ameriških Grumanov v letu 1998, a jih je makedonska vlada zavrnila, ker ni imela denarja za vzdrževanje. Naslednja velika priložnost za makedonsko vlado je bila v letu 1999, in sicer donacija 12 lovcev Mig-21 od Bolgarije in ducat helikopterjev Mi-24D, a jih je makedonska vlada zavrnila zaradi izrabljenosti (Božinski, oktober 2002: 21). Makedonska vlada pa je kljub temu kupila od Ukrajincev nekaj helikopterjev.

¹⁴⁷ Izvedla se bo reorganizacija VL, kar pomeni ukinjanje njene zvrsti in bo prešla v sestavo KoV. V dolgoročnem planu je zajeta nadgraditev dveh Mi-17, dveh Mi-24 v zvezah, konverzija enega Mi-17, dobava enega transportnega letala v zamenjavi vseh Suhojev v Ukrajini, ohranitev treh šolskih letal Zlin, zgraditev nove letalske baze Sveti Nikola za potrebe Nata in nabava šest novih transportnih helikopterjev Huey.

Finančna sredstva za modernizacijo enot se bodo povečevala za okrog 7 % na leto, kar bi znašalo do leta 2010 okrog 35 % privarčevanih sredstev na račun demobilizacije sil. Denar bo porabljen za nakup transportnih sredstev za potrebo zračno-transportne brigade, ki jo bo MORM namenilo za mednarodno sodelovanje. Varčevalni ukrepi so zajeli tudi porabo denarja za plače vključno s porabo hrane, oblek, opreme in z opuščanjem stare ter neuporabne vojaške infrastrukture za dobrih 70 %. Tako se bo več denarja, v višini 35 %, namenilo za kvalitetno usposabljanje na trenažerjih, za raziskave in razvoj, za nabavo opreme in oborožitve ter za posodobitev letališke infrastrukture v Petrovcu, ki je mednarodnega pomena (Strategic Defence Review, 2003). Vojaško letališče Petrovec je mednarodnega pomena, ki povezuje zahodni del Balkana z malo Azijo in Črnim morjem.

V bližnji prihodnosti makedonska vlada ne namerava kupovati novih oborožitvenih sistemov iz zahodnoevropskih držav, ker so predragi¹⁴⁸. Na tanke se bodo namestili novi topovi, ki bodo uporabljali strelivo NATO kalibra in povečali zaščito oklepa ter podvozja¹⁴⁹. Rezervni deli se bodo še naprej dobavljali iz držav donatoric¹⁵⁰.

Makedonija je bila dolgo pod embargom OZN za nabavo orožja in opreme, zato je bila modernizacija vojske vprašljiva. Z odhodom JLA iz leta 1991 je ostala brez vojaške opreme in je postala popolnoma razorožena. Sedanja obrambna struktura Makedonije je odvisna od mednarodne vojaške pomoči držav Nata/EU, ki so ji z donacijo podarile nekaj kosov starega orožja in od same vojaške zaščite Nata (pod obrambnim dežnikom Nata), ker Makedonija ni zmožna s svojimi vojaškimi strukturami poskrbeti za obrambo države. Izvor in kaliber orožja vseh vrst je pereč problem logistične oskrbe celotne makedonske vojske. Kot pridružena članica PzM je upravičena do mednarodne pomoči¹⁵¹, ki je namenjena za modernizacijo vojaških struktur makedonske vojske.

¹⁴⁸ Razen za 56 lahkih oklepnih vozil tipa Hermelin z balistično zaščito za mednarodno sodelovanje (Annual National program 2006-2007: 79).

¹⁴⁹ Od 94 tankov T-55, ki jih je z donacijo dobila od Bolgarije, jih bo od tega posodobila okrog 81 (Project for the disposal of the T-55 tanks, 2004).

¹⁵⁰ To so Bolgarija, Romunija, Ukrajina ..., ki imajo presežke starega orožja in se ga želijo čimprej znebiti.

¹⁵¹ Pomoč pri inštruktaži profesionalnih vojakov v KoV, kot tudi starešinskega kadra, pomaga turška vojska na telekomunikacijskih sistemih in na oborožitvenih sistemih, na katerih želijo usposobiti enoto za hitro posredovanje v mednarodnih operacijah do leta 2007 (Priorities of the reform Agenda 2003-2004).

6. Primerjalna analiza obrambnih reform na izbranem vzorcu držav

Na osnovi vsebinskih analiz je mogoče izvesti primerjavo med preučevanimi državami o napredovanju obrambnih reform na področju vodenja in upravljanja nad obrambnimi strukturami, na področju modernizacije nacionalnih vojaških struktur v sodelovanju z domačo vojaško industrijo in na področju preoblikovanja vojaških struktur za doseganje operabilnosti ter interoperabilnosti znotraj oblikovanja mednarodnih vojaških struktur Nata.

6.1 V vodenju in poveljevanju oboroženim silam

Pri vodenju in poveljevanju nad vojaškimi strukturami ne gre brez temeljnih demokratičnih vrednot, ki veljajo v državah Nata. Te demokratične vrednote so postale tradicija in običaj v državah Nata po drugi svetovni vojni in so največkrat zapisane v ustavah in striktno določene z obrambno zakonodajo. V legalističnih okvirih so jasno določene naloge, pristojnosti, pooblastila in odgovornosti na področju vodenja in poveljevanja nad vojsko ter nasploh v obrambnem sektorju. Demokratične vrednote morajo biti spoštovane in se dotikajo delovanja obrambnih struktur pod določenimi pogoji v sodobni družbi, kjer se interesi politike in obrambe močno prepletajo v obrambnem sektorju. Prvo načelo demokratičnih vrednot je, da morajo vojaške strukture ostati apolitične in služiti samo državi ne glede na ideološko prepričanje političnih struj v državi.

V komunističnih državah je bilo prav nasprotno. Obrambne strukture so pripadale politični eliti, saj so njihovi pripadniki izvajali tudi politične naloge, ki so velikokrat presegale področje obrambe. Poleg tega so bili predvsem častniki aktivni člani politične stranke. Obrambne strukture so bile politično motivirane in ideološko indoktrinirane za komunistične cilje. V času politične tranzicije so se pojavili veliki problemi, kako ločiti vojaške strukture od politike. Nekdanje socialistične države (SFRJ, Baltske države in Bolgarija), ki niso z zakonom izvedle lustracijo v javnem sektorju, so imele velike preglavice v demokratizaciji (odpravi nekdanje politične strukture) politične oblasti. Vojaške strukture so bile takoj odstranjene iz politike, temveč obratno. Politične stranke so potrebovale vojsko kot orodje za doseganje političnih ciljev v času prvih demokratičnih volitev po razpadu SFRJ. Na ta način so nekatere politične stranke ostale na oblasti in utrdile svoje položaje v državnih strukturah. S pomočjo podpore vojaških struktur so se nekateri politični režimi dolgo časa ohranili na oblasti. Vojaške strukture so v zameno ohranile svojo vojaško moč in do razpada političnih

režimov ni bila pod pritiski demobilizacije, nasilnega preoblikovanja vojaških struktur in drastičnega krčenja finančnih sredstev, ki so potrebna za preživetje velike vojaške organizacije. Z zamenjavo režimov na Hrvaškem, BiH in v nekdanji SCG, so se izvajali politični pritiski na vojaško strukturo, da se podredi novi pro zahodno usmerjeni politični oblasti, ki je nasprotovala militarizaciji družbe. Vzpostavljen je bil močan politični neposredni¹⁵² in posredni¹⁵³ nadzor nad vojaško strukturo, ki je zajemal zamenjave na vojaškem vrhu, prerazporeditve pripadnikov vojaških struktur, ukinjanje rezervnih struktur in ukinili so se nekateri veliki projekti za modernizacijo ter nekateri socialni transferji.

Hrvaška, nekdanja SCG in BiH so se soočale z velikimi problemi depolitizacije obrambnih struktur. S padci političnih režimov, so se izvajali ostri obračuni med demokratično novo izvoljeno politično oblastjo in ostankom generalskega vrha ter obrambnih funkcionarjev iz nekdanjih političnih režimov. Makedonija ni imela teh problemov, razen z etnično zastopanostjo makedonskih Albancev na visokih vojaških položajih, ki so jim Makedonci močno nasprotovali do ratifikacije Ohridskega sporazuma iz leta 2002. Makedonija je ta sporazum sprejela z grenkim priokusom, saj je bila njena notranja varnost močno načeta in grožnje so izvirale tudi iz sosednjih držav Grčije in Bolgarije. V BiH je bil problem združitve večetničnih obrambnih struktur v eno združeno obrambno strukturo, ki se je do leta 1995 med seboj bojevala v državljanski vojni. Z letom 2006 je združilo večetnično obrambno strukturo BiH v enotni obrambni sistem BiH pod enotno administrativno enoto znotraj MOBiH. Razlika med preučevanimi državami glede nadzora je, da je v nekdanji SČG in Hrvaški prišlo do notranje državnega posega za odstranitev pripadnikov vojaških struktur iz politike, medtem ko je v BiH prišlo do zunanjega posega s strani mednarodne skupnosti. V tem primeru govorimo o mednarodnem ali zunanjem nadzoru, ki ga izvaja visoki predstavnik EU v BiH. Makedonija je z Ohridskim sporazumom med notranjim in zunanjim nadzorom. Z notranjim nadzorom Makedonci ohranjajo in krepijo kadrovanje znotraj vojaške organizacije na visokih častniških dolžnostih ter izrinjajo makedonske Albance, da ne bi ogrožali varnost države. Z zunanjim nadzorom Makedonije pa se umetno ohranja notranja in zunanja varnost etnično razdeljene države s posredovanjem mednarodne skupnosti.

¹⁵² Neposredni nadzor nad vojsko zajema metode, sredstva, pooblastila civilne osebe na področju upravljanja in vodenja obrambnega sektorja z ustavo ter zakonsko močjo.

¹⁵³ Posredni nadzor nad vojsko zajema zaupanje vojaških oseb do civilne osebe in obratno. Npr. imenovanje generalskih činov na predlog ministra za obrambo in vlade v potrditev parlamentu ter napredovanja visokih vojaških oseb na predlog ministra za obrambo.

Tabela 6.1 : Primerjalna analiza obrambnih sistemov

INDIKATORJI	HRVAŠKA	SRBIJA, ČG.	MAKEDONIJA	BiH
<ul style="list-style-type: none"> • vrhovni poveljnik OS • neposredno ViP OS • koordinacija 	Predsednik države RH	Predsednik države Srbije Predsednik države ČG	Predsednik države RM	Vrhovno predsedstvo BiH
<ul style="list-style-type: none"> • organizacijske naloge • admin. naloge • upravne naloge • tehnične naloge 	MORH	MOS MOČG	MORM	MOBiH
<ul style="list-style-type: none"> • posredno vodenje in poveljevanje OS • upravljanje nad obrambnim sektorjem 	Vlada RH	Vlada Srbije Vlada ČG	Vlada RM	Zvezna vlada BiH
<ul style="list-style-type: none"> • izvajanje pogodbenih obveznosti do PzM • sprejemanje obrambne zakonodaje • obrambni proračun. 	Sabor	Skupščina Srbije Skupščina ČG	Sobranje	Parlamentarna skupščina BiH Visoki predstavnik EU*
Obrambni dokumenti	Dugoročni plan razvoja OSRH 2006 – 2015 (2006) Strategija nacionalne sigurnosti RH (2002) Strategija obrane RH (2002) Strateški pregled obrane (2005) Zakon o obrani RH (2002) Zakon o službi u oružanim snagama (2002) Zakon o sudjelovanju pripadnika oružanih snaga, policije, civilne zaštite te državnih službenika i namjestnika u mirovnim operacijama i drugih aktivnosti u inozemstvu (2002)	Bela knjiga odbrane SCG (2005) Deklaracija o vojnoj neutralnosti Srbije (2007) Dopuna zakona o vojsci Jugoslavije (2005) Nacrt zakona o odbrani Srbije (2007) Nacrt zakona o Vojsci Srbije (2007) Strategija odbrane SCG (2003) Strategijski pregled odbrane Srbije 2007 – 2015 (2006) Zakon o odbrani (2002) Zakon o sudjelovanju VSČG u mirovnim operacijama (2003) Strategija odbrane Crne Gore (2007) Strategija nacionalne bezbednosti Crne Gore (2006) Zakon o odbrani CG (2007) Zakon o vojsci CG (2007)	Annual national Program for preparation of the RM in NATO 2004 -2005 (2004) Bela knjiga odbrane (2005) Program of the RM for NATO Membership 2006/2007 (2006) Strategija odbrane RM (1998) Strategijski pregled odbrane (2003) Zakon o odbrani RM (2000)	Bijela knjiga odbrane BiH (2005) Doktrina usposobljenja OS BiH (2005) Komisija za reformu odbrane (2005) Put v PzM (2003) Zakon o odbrani BiH (2005) Zakon o službi u OSBiH (2005) Zakon o učešću pripadnika OS BiH u mirovnim misijama (2005)

V obdobju političnih režimov na Hrvaškem, BiH in nekdanji ZRJ je imel vsa pooblastila v varnostnem sistemu predsednik države, ki je bil predsednik vladajoče stranke, osebno je postavljaj obrambne ministre, vodil obveščevalno službo in kadroval vojaški vrh po politični plati. Vodenje in poveljevanje oboroženim silam je bilo takrat nelegitimno, saj je politični režim izvajal politični nadzor nad vojsko brez sodelovanja politične opozicije, ukinil parlamentarne komisije za obrambo in posegal v notranje delo vojaške organizacije.

V obdobju politične tranzicije po letu 2000, je prišlo do pravnih popravkov v obrambni zakonodaji. Hrvaška, Srbija in Črna gora so uvedli politični sistem parlamentarne demokracije, kjer ima največjo funkcijo na obrambnem področju vlada in ne več predsednik države. Vendar obstajajo razlike med preučevanimi državami, in sicer ima Makedonija parlamentarno demokracijo, a deluje kot polpredsedniški sistem, kar se odraža v večji vlogi predsednika države v vodenju nacionalne obrambe. Enako velja za BiH, kjer upravlja z varnostnim sistemom predsedstvo BiH kot nekdanje predsedstvo SFRJ. Predsedniki držav na Hrvaškem, v Srbiji in Črni gori so izgubili večino pristojnosti na obrambnem področju. Njihove izvršne obrambne funkcije so postale le reprezentivne, saj izvajajo zgolj protokolarne naloge na področju obrambe. Po padcu političnih režimov na Hrvaškem, v BiH, Srbiji in Črni gori so demokratično izvoljeni parlamenti s spremembo ustave spremenili polpredsedniški sistem v parlamentarni sistem in pooblastili vlade, ki so prevzele in odvzele večino izvršnih obrambnih funkcij od predsednika države. Parlament je ustanovil parlamentarno komisijo za obrambo, vlada je pooblastila obrambnega ministra za povečani nadzor nad delovanjem obrambne strukture in tako z zakonom razbremenila ter razrešila teh dolžnosti predsednika države. To se je zgodilo na Hrvaškem, Srbiji in Črni gori. V BiH upravlja z obrambnim sistemom države predsedstvo BiH po načelu enakopravnosti med narodi BiH, ki je vrhovni poveljnik večetnično združene (srbske, hrvaške in bošnjaške) obrambne strukture BiH pod političnim nadzorom visokega predstavnika EU. Obrambni minister BiH je le namestnik predsedstva BiH, ki izvaja administrativno upravne naloge v obrambnem sistemu BiH. Transformacija večetničnih obrambnih struktur BiH pod pritiski obrambnih reform EU za BiH je uspela z združitvijo srbskih, hrvaških in bošnjaških obrambnih struktur (komponent) pod skupno obrambno strukturo BiH. Veliki zapleti pa ostajajo v liniji vodenja in poveljevanja znotraj večetničnih vojaških struktur, ki so še vedno izvaja na nacionalni komponenti. V Makedoniji ima predsednik države večjo izvršno moč na obrambnem področju kot ostale preučevane države, saj je obrambni minister osebno odgovoren predsedniku države in zatem predsedniku vlade glede dejanskega stanja obrambnih struktur na področju obrambe.

S strateškimi dokumenti so se preučevane države pripravile za članstvo v PzM. Niso pa sprejele še vojaških (področnih) doktrin. Te bodo sprejete pred članstvom v Nato, ko bodo preučevane države dokončno preoblikovale nacionalne obrambne sisteme, ki bodo primerljivi in kompatibilni z obrambnimi sistemi držav Nata. Pripravile pa so dokumente z vsebino dolgoročnega razvoja nacionalnih vojaških struktur, izdelane so bile strateške usmeritve do članstva in do regionalne varnosti na zahodnem Balkanu, uredile so status poklicnim vojaškim osebam z zakonom o vojski in sprejele so zakonodajo za sodelovanje v mednarodnih misijah. Makedonija je morala sprejeti nov Zakon o obrambi (2000) o preoblikovanju obrambnega sistema, da je lahko pristopila v PzM. Ni pa sprejela zakona o vojski ali o vojaški službi, razen pripravljenih programov za modernizacijo vojaških struktur. V zakonu o vojski bo morala Makedonija rešiti pravne zadeve glede vključevanja makedonskih Albancev v vojaško službo, jim obenem ponuditi visoka delovna mesta znotraj upravnega dela MORM in podeliti visoke častniške položaje. Pojavi se tudi problem vključenosti pripadnikov makedonskih Albancev v mešane vojaške enote po načelu proporcionalne zastopanosti narodov v Makedoniji, kjer je največ pripadnikov v vojaških strukturah Makedonije makedonske narodnosti in formiranje pogodbene rezervne sestave z makedonskimi Albanci. Sedaj živi v Makedoniji približno 23 % Albancev in so naseljeni zelo homogeno v zahodnem delu Makedonije, kar predstavlja $\frac{1}{4}$ celotnega prebivalstva v državi. Temu sledi tudi zahteva po proporcionalni zastopanosti makedonskih Albancev v obrambnem sektorju v razmerju 1: 4. Pojavi se varnostna dilema, če bi makedonski Albanci uporabili orožje zoper suverenost Makedonije za svoje velike albanske politične ideje. V tem primeru bi imeli izurjene pripadnike, oblikovane enote do ravni bataljonov in podporno oborožitev. Novo obrambno zakonodajo je sprejela BiH, ki je uspela združiti vojsko entitet pod skupno poveljstvo sil BiH. Obenem je tudi BiH od ostalih preučevanih držav prva uvedla kot interni akt vojske Doktrino usposabljanja pripadnikov vojske BiH po modelu izobraževanja, usposabljanja in urjenja, ki so jo sprejele države Nata. Na osnovi tega je BiH država, v katero se uvajajo vojaški standardi Nata hitreje kot v preostalih vojska preučevanih držav, saj imajo pogojni status mednarodnega protektorata. Črna gora je sprejela novo obrambno zakonodajo v letu 2007 in tako prehitela Srbijo. Srbija bo sprejela na zasedanju Narodne skupščine tik pred koncem leta 2007 novi Zakon o srbski vojski in Zakon o obrambi. Politično presenečenje za mednarodno skupnost je sprejeta Deklaracija o vojni neutralnosti Srbije v oktobru 2007, s katero se bo Srbija oddaljila od vojaškega sodelovanja z Natom. Hrvaška ima urejeno obrambno zakonodajo že od leta 2002, saj je v tem času (pohitela) pred vstopom v PzM

sprejela Zbirko zakonov in dokumentov za obrambo, znotraj katerih je jasno določila cilje, sredstva, uredila civilno-vojaška pravna razmerja v obrambnem sektorju in materialno-pravni status vojaškim osebam znotraj vojaške strukture hrvaške vojske.

Na področju dolgoročnega načrtovanja razvoja vojaških struktur do leta 2015 so nekatere preučevane države bolje pripravljene za članstvo v Nato. To sta državi Hrvaška in Srbija. Hrvaška in Srbija (tudi BiH) so imele med republikami nekdanje SFRJ največji proizvodni delež v nekdanji namenski industriji SFRJ, najmanjši pa Makedonija (do 2 %). V času vojne na ozemlju BiH se je proizvodni sektor vojaške industrije zmanjšal za 75 % zaradi ekonomske uničenosti in izčrpanosti. Vojaška industrija predstavlja temelj za reorganizacijo in preobrazbo (transformacijo) vojaških struktur. V času dolgoročnega načrtovanja razvoja vojaških struktur predstavlja najcenejšo varianto od dražje protinabave in najbolj zanesljivo varianto glede odvisnosti od tujih ponudnikov ter dokončanje reform obrambnih struktur v predvidenem roku. Prav zaradi nerazvitosti vojaške industrije, ima Makedonija velike težave z modernizacijo. Obenem ji grozi etnična razcepljenost obrambne strukture. Z modernizacijo celotne vojaške strukture v Makedoniji bi pomenilo oboroževanje separatistov (makedonskih Albancev), ki bi imeli večjo bojno sposobnost v morebitnem notranje državnem konfliktu. V BiH grozi ukinjanje večetničnih vojaških struktur, ki se bodo v dolgoročnem načrtu EU/Nata do leta 2015 preoblikovale v policijsko-varnostne sile, da ne bi ogrožale politične obstojnosti BiH. Za BiH še posebej velja zakonska omejitev in strog nadzor nad uporabo težje oborožitve (topov in havbic kalibra nad 100 mm) v vojaških strukturah BiH, ki je pod strogim nadzorom EUFOR-ja v vojaških skladiščih na celotnem teritoriju BiH. Po (ne)uradnih podatkih naj bi (para)vojaške strukture v zapuščenih skladiščih in skrivališčih na teritoriju BiH še vedno razpolagale z viški 30.000 ton streliva, 100.000 kosi pehotne oborožitve in 2.333 kosi artilerijskega orožja (Prlenda, 2007: 4).

Dolgoročni razvoj vojska je zelo odvisen od razvoja varnostno-politične situacije na zahodnem Balkanu. Pri ponovnem izbruhu varnostne krize na tem območju lahko pride do zaviranja pri izvajanju načrtovanih dolgoročnih programov razvoja vojaških struktur, vojaških doktrin in strategij, ki bodo nasprotovale zadanim obrambnim ciljem mednarodne skupnosti.

6.2 V izvajanju reform v vojaški industriji

Z razpadom SFRJ so republike s sukcesijo premoženja podedovale nacionalno (vojaško) industrijo, kar velja tudi za domačo vojaško industrijo. Glavni nosilki vojaške industrije v Jugoslaviji sta bili republika Srbija in BiH, ki sta ustvarili 87 % delež v proizvodnji vojaške opreme in oborožitve za JLA (Matović, 2003: 373). V času vojne je vojaška industrija utrpela veliko gospodarsko škodo, in sicer v BiH od državljanske vojne med leti 1992-1995 ter v Srbiji zaradi zračnih napadov Nata leta 1999. Vojaško industrijo v SFRJ je že prej načenjala gospodarska kriza v 80. letih in izguba trgov v državah v razvoju.

V okviru Nata bodo preučevane države pridobile možnost za sodelovanje pri načrtovanju, razvoju, proizvodnji in implementaciji proizvodov visoke tehnologije, izmenjavi znanja, tehnologije, projektov in informacij, ki postanejo za zunanje države že dostopne. Okrepijo se trgovinski odnosi v obliki protidobav med ponudniki vojaške tehnologije in opreme do držav v razvoju in tranziciji, kar vpliva tudi na povezavo kapitalskih in lastniških deležev v podjetjih z namensko proizvodnjo (jeklarski, elektrooptični, kemični, farmacevtski ... industriji), na kakovost storitev (zajema od servisiranje opreme, oskrbe z gorivom, zagotavljanje rezervnih delov in do cateringa) in povečanega vlaganja v civilno (vojaško) infrastrukturo (Natopriročnik, 1994: 40-42). Ta kapitalsko-strukturna povezava je odvisna predvsem od protekcionistične politike posamezne države, ki lahko omogoča manjšim proizvajalcem, da postanejo del večjih tujih poslovnih sistemov (multinacionalk) vključno z dostopi na svetovna orožarska tržišča. Povezava s tujimi vojaškimi podjetji omogoča standardizacijo vojaške opreme in oborožitve, ki bo uporabna za vse vojske članice Nata (Nato Handbook, 1995: 123-124). Nekatera srbska in hrvaška podjetja so že v kapitalskih povezavah s tujimi poslovnimi partnerji in imajo tudi omogočen dostop do mednarodnega vojaškega tržišča. Nujni pogoj za mednarodno povezovanje na trgih je privatizacija vojaške industrije v javnem sektorju

V času gospodarske tranzicije v preučevanih državah je prišlo do privatizacije nacionalnih podjetij. V domači vojaški industriji pomeni umik države hud udarec, saj vojaška podjetja niso konkurenčna na tujih trgih in država ne kupuje v zadovoljivi količini njihovih dobrin. Obstajajo trije temeljni problemi, in sicer z gospodarskimi subvencijami država ne namenja dovolj finančnih sredstev za raziskave in nabavo sredstev za vojsko, zatem država kupuje vojaške dobrine z blagovno menjavo in kliriškimi dolgovi ter država še vedno ostaja dolžnik nekaterim vojaškim podjetjem. Edina rešitev za preživetje domače vojaške industrije je privatizacija vojaške industrije in sodelovanje domačih vojaških podjetij s tujimi poslovnimi

partnerji ter vlaganje kapitala tujih poslovnih partnerjev v razvoj domače vojaške industrije. Nekatera domača že privatizirana vojaška podjetja so se v kriznih časih gospodarstva znašle na svoj način in danes uspešno poslujejo z državami Nata brez pomoči države. Ostale države, ki nimajo svoje močne vojaške industrije so odvisne od mednarodne vojaške pomoči v obliki donacij, kreditiranj, lizingov, najemnih pogodb in od blagovne menjave med državami, ki imajo močno vojaško industrijo.

Tabela 6.2 : Primerjalna analiza reform v vojaški industriji

INDIKATORJI	HRVAŠKA	SRBIJA, ČG.	MAKEDONIJA	BiH
Smer splošne modernizacije oboroženih sil	KoV VM	KoV ZO	KoV VL (donacija)	KoV
Prioriteta v nabavi sodobnih vojaških sredstev	Zveze Bojna vozila Sistemi ZO Morska plovila Vojak 21. st.	Zveze Bojna vozila Sistemi ZO Pametna streliva Vojak 21. stoletja	Zveze Bojna vozila Vojak 21. stoletja	Zveze Bojna vozila Vojak 21. stoletja

Od nekdanje vojaške industrije se je ohranila proizvodna linija za proizvodnjo in testiranje opreme ter oborožitve za potrebe KoV. Od nasledstva proizvodne infrastrukture nekdanje vojaške industrije je odvisen nadaljnji razvoj domače vojaške industrije po nekdanjih republikah SFRJ. Največji delež sta ohranila Srbija in BiH, najmanj pa Makedonija, ki še danes nima razvite domače vojaške industrije razen prehrambene, obutvene, v proizvodnji zaščitne opreme in pehotnega streliva. Srbija je vojaško industrijo preoblikovala v vojaški konzorcij, ki vključuje od inovacije, testiranja, proizvodnje, transporta, svetovanja, servisiranja in logistike. Hrvaška je ohranila del proizvodnje oklepnih vozil in oborožitve, streliva in razvija predvsem ladjedelništvo. V BiH je vojaška industrija večinoma uničena od vojne, ohranila pa se je proizvodnja streliva, eksploziva in granat. Črna gora vojaške industrije ni ohranila. S Srbijo je podpisala bilateralni sporazum o gospodarskem sodelovanju, v katerem je zajeta tudi dobava orožja in opreme za modernizacijo črnogorske vojske.

Lastništvo v vojaški industriji je mešano, in sicer je država ohranila svoj delež v perspektivnih vojaških podjetjih, ki pa ga počasi prodaja. S približevanjem preučevanih držav EU/Natu, se je povečal obseg vlaganja tujcev zaradi poceni delovne sile, tehnologije, kvalitete, surovin ..., ki vplivajo na oblikovanje prodajne cene storitev in produktov vojaške domače industrije. Največji interes se je pokazal za proizvodnjo licenčnih bojnih vozil in servisiranje, proizvodnje nove osebne oborožitve in opreme po modelu vojaka 21. stoletja za potrebe nacionalnih vojska ter mednarodno sodelovanje na področju modernizacije kot npr.

sodelovanje Srbije s Črno goro in Makedonijo v opremljanju vojaka, sodelovanje Hrvaške z Izraelci, sodelovanje BiH z Američani o proizvodnji Strykerjev ... Ko se bo tranzicija nacionalnega gospodarstva glede lastništva predvidoma končala leta 2010, bo domača vojaška industrija najverjetneje že privatizirana in bo prešla v roke tujcev.

Proizvodnja z dodatnimi inovacijami se je ohranila v skromnem obsegu in to po naročilu. V proizvodnji za KoV preučevanje države nabavljajo lahka terenska (bojna) vozila za logistiko, posodablajo bojna vozila, kupujejo sodobno opremo in oborožitev za transportna vozila. Gre za specialna vozila (RKBO vozila, vozila ZO, izvidniška, intendantska ...), ki niso zajeta v proizvodnji domače vojaške industrije. Ta vozila bodo uporabljale (posebne) enote za hitro posredovanje (Nato Response Forces, Multi Lateral Forces, Task Forces, Special Forces OOTW/OMO) in morajo ustrezati tehničnim standardom Nata (konfiguraciji, mobilnosti, nosilnosti in zaščiti). Opušča pa se proizvodnja goseničnih vozil in tankov zaradi spremenjenih nalog vojske po doktrini Nata, ki so jo sprejele države Nata. Domača vojaška industrija sledi ameriškim trendom razvoja bojnih vozil Stryker, ki so lahka oklepna vozila za prevoz pehote na kriznih območjih in modelu opremljanja vojaka 21. stoletja. Predelava vozil ruskega izvora in nakup licence za proizvodnjo bojnih vozil (Pandur, Piranha, Patria, Centauro ...) so najverjetneje edini način ohranitve domače vojaške industrije, da svoj obstoj na trgu vidijo s cenovno ugodnostjo in kvaliteto ter sodelujejo z državo po programu modernizacije oboroženih sil. Preučevane države proizvajajo in posodablajo vozila v majhnem obsegu do velikosti brigade (do 150 vozil) za mednarodno sodelovanje, pripadajočo oborožitev in opremo za sodobnega vojaka.

V proizvodnji za vojaško mornarico gre v smer nabave lahkih patroljnih in torpednih čolnov, topnjač in minolovcev. V tem primeru ne moremo govoriti o vojni mornarici, ki nima težkih ladij, ampak o lahki mornarici kot obalni straži. Hrvaška po licenci Švedov proizvaja topnjače in hitre patrolne čolne za nadzor Jadranskega morja ter jih tudi opremlja.

V proizvodnji VL ni denarja in ni tudi ustrezne (že zastarele) proizvodne infrastrukture, zato se morajo preučevane države odpovedati posameznih projektom in nadaljevati s posodobitvijo ZO kot alternativa razvoju vojaškega letalstva. Že takrat je razmišljala JLA o razvoju in proizvodnji supersoničnega bojnega letala po ruski licenci. Tem projektom se je odpovedala Srbija, ki bo v prihodnje izdelovala le brezpilotna izvidniška letala v tovarni Utva. Enako razmišljajo o tem tudi Hrvaška, Makedonija in BiH.

6.3 V izvajanju reform oboroženih sil

Proces reorganizacije, preoblikovanja in prestrukturiranja zajema vojaško strukturo pod sodobnimi trendi konverzije vojaštva držav Nata. Najpogostejša vprašanja se nanašajo na velikost in obseg obrambnih struktur, dokončanje profesionalizacije in načrtovanje številčnosti vojaških struktur v organizacijskem razmerju aktiva/rezerva.

Tabela 6.3 : Primerjalna analiza reform vojaških struktur

INDIKATORJI	HRVAŠKA	SRBIJA, ČRNA G.	MAKEDONIJA	BiH
Poraba voj. proračuna; plače/operativa/ sodelovanje (%)	47/26/27 (2010) 42/30/28 (2015)	50/30/20	48/10/42	67,8/3,3/13,7 (F. Donacija)
Aktivna sestava (približno)	16.000	25.000 (VS) 4850 (VČG)	18.000	12.000
Obvezno služenje vojaškega roka	6 mesecev	6 mesecev v VS	-	-
Dokončana profesionalizacija	Januar 2008	Septem. 2006 (VČG)	Oktober 2006	Januar 2006
Razmerje poklicni/prostovoljno ali obvezno služenje voj. roka	70/30	70/30	60/40	70/30
Razmerje civ/voj. osebe (%). »Po Stanagu do 17% civilov v vojaški organizaciji«	22/78	39/61	32/68	-
Razmerje med aktiv/rezerv. sest. »Po Stanagu v razmerju 1:1-1,5«	1 : 0,5	1 : 1,06	1 : 2,1	1 : 5
Razmerje med zvrstmi OS: • KoV (%) • VL in ZO (%) • VM (%)	60% 20% 20%	70% 20% 10% (ČG)	80% 20% 0%	90% 10% 0%
Obseg pogodbene rezerve	8.000	26.500 (VS) 5.100 (VČG)	31.800 (MK) 6.000 (Albanci)	60.000*
Velikost aktivne sestave na preb. »Po Stanagu od 0,5-0,6 voj/preb.«	0,4	0,6 (VS) 0.24 (VČG)	0,63	0,24 (približno)

Iz tabele je razvidno, da se namenja več denarja za modernizacijo in mednarodno sodelovanje (izstopa BiH). V državah članicah Nata se za plače namenja do 50 %, za modernizacijo 25-30 % in za mednarodno sodelovanje 20-25 % obrambnega proračuna. Makedonija namenja premalo sredstev za modernizacijo in povečuje sredstva za mednarodno sodelovanje. BiH namenja za tretjino preveč sredstev za plače, do sedemkrat premalo sredstev za modernizacijo in skoraj polovico manj sredstev za mednarodno sodelovanje. Preveč sredstev BiH namenja za financiranje obrambnih uslužbencev, tujih vojaških opazovalcev in inštruktorjev ter predvsem za vojaške pokojnine, ki so največje breme obrambnega proračuna BiH. Hrvaška, Srbija in Črna gora so uskladili model financiranja obrambnega sistema z normativi Nata. S krčenjem osebja v obrambnih strukturah se plače zmanjšujejo, medtem ko se sredstva za mednarodno sodelovanje povečujejo. Mednarodno sodelovanje pa je pogojeno z modernizacijo tistih vojaških struktur, ki so namenjene za mednarodno sodelovanje.

Preučevane države so v programu PzM obljubile drastično zmanjšanje obsega obrambnih struktur, ki se bodo do leta 2010 na Hrvaškem in v Srbiji prepolovile ter v BiH zmanjšale za petkrat glede na čas pred vstopom v PzM od leta 2002 naprej. Največji val demobilizacije celotne sestave je v vseh preučevanih državah zajel splošno rezervo, ki jo je od sedaj nadomestila prostovoljna rezerva v manjšem obsegu. Makedonija, Črna gora in BiH so ukinili obvezno služenje vojaškega roka in ga nadomestili s prostovoljnim služenjem vojaškega roka. V začetku leta 2008 bo po hitrem postopku ukinila obvezno služenje vojaškega roka tudi Hrvaška. Edino Srbija še ni sprejela dopolnila zakona v obrambi o predčasnem ukinjanju vojaškega roka pred letom 2010, predvsem zaradi politične negotovosti glede Kosova, ko je potrebno imeti v času notranje politične krize na razpolago ogromno vojaštva. V Srbiji je zaposleno še vedno skoraj dvakrat preveč civilistov v vojaških ustanovah, zavodih in službah na ministrstvu za obrambo. Po kadrovskih normativih Nata, ne bi smelo biti v vojaški organizaciji zaposlenih več kot 17 % civilnih oseb.

Obvezno (splošno) rezervo nekdanjega naborniškega sistema je zamenjala prostovoljna pogodbeno rezerva, ki se je ohranila v manjšem obsegu in velikosti od splošne rezerve. Obseg prostovoljne rezerve je odvisen od ogrožanja regionalne varnosti na zahodnem Balkanu. Povečano prostovoljno pogodbeno rezervo imata Makedonija zaradi notranje državnih političnih napetosti in večetnična skupnost BiH. Srbija in Črna gora počasi prehajata na prostovoljno pogodbeno rezervo, a se varnostne razmere hitro spremenijo. V skrajni sili lahko Srbija še vedno vpokliče splošno rezervo, ki je v nekdanji SČG štela do 80.000 rezervistov. BiH še vedno razpolaga s splošno rezervo¹⁵⁴ (bošnjaški armadni korpusi s 300.000, hrvaški in srbski armadni korpusi s 150.000 pripadniki v razmerju sil 2: 1: 1), ki številčno obstaja samo na papirju. Hrvaška ima po ukinitvi splošne obvezne rezerve velik problem pri pridobivanju novih pripadnikov za prostovoljno pogodbeno rezervo (plan MORH-a je pridobiti do 2000 pripadnikov letno), čeprav v javnosti poudarja, da še vedno razpolaga v splošni rezervi iz domovinske vojne leta 1995 od 450.000 do 750.000 pripadniki hrvaške vojske.

Število aktivnih vojakov na prebivalca ne presega vrednosti Nata, ki je pokazatelj izrednih razmer v državi (do 0,6 voj/prebivalca). To vrednost rahlo presega le Makedonija. Ti kazalci se lahko hitro spreminjajo glede na zaostritev razmer v državi ali v regiji. Najmanjšo vrednost ima BiH, ki z ukrepi demilitarizacije EU/Nato drastično zmanjšuje obrambno strukturo BiH, da se poveča (ohrani) varnost in stabilnost večetnične državne skupnosti BiH.

¹⁵⁴ Pod splošno rezervo je zajeta aktivna in pasivna rezerva. Večji del predstavlja pasivno rezervo, ki je samo na papirju in ne bo nikoli uporabljena v vojni ali vpoklicana na orožne vaje.

7. VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN SKLEP

7.1 Verifikacija hipotez

a) Reforme obrambnih struktur na Hrvaškem, v BiH, Srbiji, Črni gori in v Makedoniji se prilagajajo pričakovanjem in zahtevam Nata, ki so za države nečlanice zaveznitva podrobno predstavljene v programu Partnerstva za Mir. Preučevane države kot članice PzM morajo upoštevati direktive Nata, ki so pogoj za polnopravno članstvo v Natu. Z vključitvijo v PzM so v tem času preučevane države depolitizirale oborožene sile, vzpostavile demokratični nadzor nad vojaško elito, oblikovale nacionalno obrambno politiko, definirale obrambni proračun in se aktivno vključile v mednarodno-vojaško sodelovanje. Niso pa izpolnile nekaterih mednarodno-političnih obveznosti. Predvsem Srbija in BiH še nista do zdaj izpolnili svojih obveznosti do Haškega sodišča in jih tudi po vsej verjetnosti nikoli ne bosta. Glavni notranje-politični ukrepi so bili že izvedeni po padcu političnih režimov med leti 2000/2002 v nekdanji SČG, na Hrvaškem in BiH, ko se je zamenjala politična struktura državne oblasti. Prorežimsko usmerjene politične stranke so ponekod še vedno ostale na politični oblasti ali pa prešle v opozicijo (SPS v Srbiji). Sprejele so nov (prenovljen) demokratično politični program in izvedle so reorganizacijo političnega vrha z zamenjavo nekdanjih prorežimsko usmerjenih političnih nosilcev državne oblasti (HDZ na Hrvaškem in v BiH, Bošnjaška SDA v BiH ...), razen v Srbiji in Črni gori, kjer so po padcu avtoritarnega režima na oblast prišle nacionalistične stranke (nekdanje opozicije) za izvedbo demokratične obnove države.

Skupnost SČG je v tem času že razpadla na dve samostojni državi Srbijo in Črno goro. Iz nekdanjega obrambnega sistema SČG sta nastala dva neodvisna obrambna sistema z lastno obrambno in vojaško strukturo. Srbija je postala pravna naslednica nekdanje VSČG in s postopkom sukcesije še vedno rešuje premoženjsko-pravne zadeve s Črno goro glede zapuščine vojaške mornarice, vojaškega letalstva, opreme in oborožitve od ukinjenega Podgoriškega korpusa v Črni gori. Srbija je pripravila novo presenečenje mednarodni skupnosti, ko je sprejela Deklaracijo o neutralnosti Srbije, s katero bo prekinila sodelovanje srbskih enot v Natovih vojaških operacijah in ne bo dovolila namestitve Natovih sil na njenem teritoriju. Ukrep bo veljal tudi za države EU. Ta deklaracija je odgovor srbske vlade na grobo kršitev mednarodnega prava Srbije od OZN v primeru Kosova. S političnimi pritiski mednarodne skupnosti v BiH se je pod transformacijo in reorganizacijo obrambnega sektorja BiH vzpostavil skupni nadzor nad večletnimi obrambnimi strukturami BiH, ko so se ukinile lokalne obrambne strukture s financiranjem entitet v začetku leta 2006. Če ne bo stalnega

nadzora mednarodne skupnosti nad delovanjem združenega obrambnega sektorja BiH, se bo zgodil proces dezintegracije obrambnega sektorja BiH, ki bo razpadel na srbske, hrvaške in bošnjaške komponente. Problemi pa ostajajo tudi v vodenju in poveljevanju nad združenimi večletnimi vojaškimi strukturami vojske BiH. Makedonija se še vedno spopada s kadrovskim nesorazmerjem znotraj obrambnih struktur glede zastopanosti makedonskih Albancev in ostaja še vedno pod varstvom mednarodne skupnosti. Hrvaška izpolnjuje vse obveznosti po programu PzM.

Reforme obrambnih struktur na Hrvaškem, v BiH, Srbiji, Črni gori in Makedoniji potekajo s cilji programa Partnerstva za mir. Preučevane države so v tem času vzpostavile učinkovit demokratični nadzor nad vojaškimi strukturami. Obrambni sektorji preučevanih držav so dobili novo obrambno zakonodajo (Zakon o obrambi, Zakon o vojski, Zakon o službi in Zakon o sodelovanju v mirovnih operacijah), da so se uredila civilno-pravna razmerja znotraj obrambne organizacije in materialno-pravni status pripadnikom obrambnega sistema. Obrambni proračuni preučevanih držav so postali bolj uravnovešeni s kriteriji Nata, čeprav med preučevanimi državami obstajajo manjše razlike. Dosti premalo pa namenjajo sredstva za raziskave in razvoj, ki dosegajo manj kot en procent (normativi Nata so do 16 %). Pravočasno so bili sprejeti tudi strateški dokumenti preučevanih držav (Strategija obrambe, Strategija nacionalne varnosti, Strateški pregled obrambe in Bela knjiga), v katerih so zajeti pomembni cilji obrambne politike. Niso pa izdelane vojaške (področne) doktrine, ki jih vojaške strukture najbolj potrebujejo v času modernizacije.

b) Povečani parlamentarni nadzor nad vojaškimi strukturami pospešuje depolitizacijo vojaškega vrha, ki še izvira iz časa avtoritarnega političnega režima in obenem povečuje pregled nad delovanjem obrambnega sektorja pri porabi materialnih in kadrovskih virov. S padcem političnih režimov na Hrvaškem in v nekdanji SČG, se je povečal parlamentarni nadzor nad vojaško strukturo. Nova demokratično izvoljena oblast je izvedla zamenjave na vojaškem vrhu, ker nova oblast ni videla zaupanja med generali, ki so bili lojalni prejšnjim totalitarnim političnim sistemom. Nova oblast na Hrvaškem, v BiH in nekdanji SČG je postavila nove generale, stare zamenjane generale pa je po hitrem postopku upokojila. Za BiH velja, da so bili generali, ki so službovali v času državljanske vojne, bili pod prisilo odstavljani od visokega predstavnika BiH s pooblastili Generalnega sekretarja OZN.

Parlamenti preučevanih držav so ustanovili in pooblastili z zakonsko močjo parlamentarne odbore, ki sedaj učinkovito nadzorujejo porabo finančnih in materialnih sredstev za vojsko. Prej je porabo vojske nadziral avtoritarni politični režim. Sedanje vlade so

ukinile nekatere ugodnosti za vojsko, izdelale so plane drastičnega krčenja enot in poveljstev ter se odpovedale nekaterim obrambnim naročilom. Parlamenti preučevanih držav so odobrili nižje obrambne proračune, ki zajemajo nižje izdatke za plače in povečanje izdatkov za mednarodno sodelovanje ter za modernizacijo vojaških struktur. Drugače deluje obrambni proračun BiH, s katerim upravlja mednarodna skupnost pod nadzorom visokega predstavnika.

S kadrovske ukrepi so vlade zmanjšale obrambno strukturo tako, da so se zmanjšali izdatki za plače. Z materialnimi ukrepi so vlade zmanjšale porabo vojske z logističnega vidika in prekinile nekatere velike projekte in naročila za oskrbo vojske (gorivo, rezervni deli, adaptacije infrastrukture ...). Izdatki v Nato članicah za plače dosegajo do 50 %, za posodobitev vojaške opreme, oborožitve in vojaške infrastrukture do 25 % ter za mednarodno sodelovanje do 25 % sredstev iz obrambnega proračuna.

V procesu modernizacije si zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, preučevane države ne morejo privoščiti nakupa drage vojaške opreme in oborožitve od zahodnoevropskih držav, zato improvizirajo na starih oborožitvenih sistemih, ki so sovjetskega izvora. Nekatere sisteme bo potrebno kupiti nove na področju zvez po konceptu C4I ... Tako so na Hrvaškem ukinili projekt modernizacije oklepnih vozil in prerazporedili finančna sredstva za posodobitev obalne straže ter za izvedbo projekta sodobnega vojaka 21. stoletja. V Srbiji so z razprodajo odvečnih vojaških objektov namenili finančna sredstva za reševanje pereče stanovanjske problematike, nabavo sodobnih oklepnih vozil in pehotne oborožitve ter za sredstva zvez. Srbija in Črna gora imata velike težave z odvečno zastarelo oborožitvijo in opremo, ki leži v zapuščenih skladiščih in nimata denarja za njihovo uničevanje. Te stroške je prevzel Nato s podpisom sporazuma CFE z nekdanjo ZRJ, da se ne bi posamezni kosi oborožitve znašli v rokah mednarodnih teroristov in kriminalcev. Ta sporazum je podpisala tudi BiH pod direktivo nekdanjega visokega predstavnika OZN.

Srbija in Črna gora morata hkrati plačevati dolgove do sedanjih in prejšnjih dobaviteljev od leta 1999 naprej. Makedonija je pred leti dobila zračna plovila in oklepna vozila od držav donatoric, za katere pa nima dovolj finančnih sredstev, da bi jih vzdrževala. Države donatorice so se rešile starih oborožitvenih sistemov in opreme ter s stroški uničevanja obremenile Makedonijo. Tem plovilom in oklepnim vozilom je že zdavnaj potekla življenjska doba, za njih ni nadomestnih delov, pojavlja se problem vzdrževanja in Makedonija mora nameniti lastna finančna sredstva za njihovo uničevanje. V BiH pa mednarodna skupnost na lastne stroške uničuje odvečno opremo in oborožitev od zapuščine vojne.

Vse preučevane države so sprejele model opremljanje vojaka 21. stoletja, ki pa se glede na opremljenost sodobnega vojaka od države do države razlikuje. Največ sredstev bo v prihodnje namenila Srbija za pehotnega vojaka, ki tudi v največjem obsegu izdeluje opremo in oborožitev. Hkrati Srbija pomaga v tem projektu Črni gori in Makedoniji. Največji problem ostaja v prihodnje mobilnost enot za hitro posredovanje. Ker pa države nimajo denarja za nakup novih transportnih letal, bodo še naprej servisirala stara izrabljena letala, kar je še do sedaj bila najcenejša varianta.

Preučevane držav so povečale finančna sredstva za mednarodno sodelovanje pri vsakoletnem znižavanju obrambnega proračuna. Sredstva iz obrambnega proračuna, ki so bila prej namenjena več za plače, so bila prerazporejena za povečanje operativnih stroškov. Operativni stroški so povečali vlaganje v modernizacijo tistih enot, ki so namenjene za mednarodno posredovanje. V modernizaciji ne bo zajeto vojaško letalstvo, vojaška mornarica in kopenske enote, ki niso namenjene za hitro posredovanje. Nabavila se bodo lahka terenska vozila za potrebe mednarodnega sodelovanja. Prioritete v preoblikovanju in reorganizaciji vojaških struktur so zajete v oblikovanju enot za mednarodno sodelovanje v manjšem obsegu.

V preučevanih državah se je s povečanim parlamentarnim nadzorom in grobim političnim posegom nove oblasti pospešila depolitizacija vojaške elite. Vojaška elita, ki je služila političnim režimom je bila na hitro odstavljena, upokojena ali aretirana na podlagi obtožnice ali mednarodne tiralice s strani Haškega sodišča za storjene vojne zločine na ozemlju nekdanje SFRJ. Iz tega konteksta je izločena Makedonija, ki ni bila pod političnim režimom.

Preučevane države so v času konverzije vojaštva zmanjšale porabo materialnih in kadrovskih virov v obrambnem sektorju. Posebno pozornost so namenile pri porabi sredstev za plače, operativne stroške in modernizacijo vojske. Ob vsakoletnem zmanjševanju obrambnega proračuna preučevane države namenjajo vedno manj sredstev za plače in namenjajo vedno več sredstev za operativne stroške in modernizacijo tistih enot, ki so namenjene za mednarodno posredovanje. Z velikostjo in obsegom obrambnih struktur se materialni in kadrovske viri krčijo, medtem ko se ti viri v vojaških strukturah povečujejo. Vojaške strukture preučevanih držav in držav članic Nata so pogosto podvržene organizacijskem procesu reorganizacije in preoblikovanja po zvrsteh, rodovih in specialnosti zaradi prerazporeditve teh virov v obrambnem sektorju.

c) Reforme v strukturah in obsegu oboroženih sil zahtevajo izdelan koncept prestrukturiranja, ki ga raziskovane države še nimajo dokončno dodelanega in se obračajo na pomoč tujim vojaškim strokovnjakom. Pomembni so vladni projekti (npr. Spectra, Prizma,

Kadet ...), ki v konverziji vojaštva rešujejo socialno in kadrovske problematiko pri prestrukturiranju, odpuščanju, predčasnem upokojevanju in prezaposlovanju odvečnih oseb znotraj obrambnih struktur v civilni sektor. Zraven nudijo tudi vso brezplačno pomoč pri vključevanju težje zaposljivih oseb v civilno okolje. Pri teh nacionalnih projektih pomaga tudi Nato, ki prispeva finančna sredstva kot pomoč tem nekdanjim osebam, ki imajo težave z vključevanjem v civilno okolje. S temi ukrepi Nato dodatno rešuje socialno negotovost v preučevanih državah in tako poskuša ublažiti finančno obremenitev državnih proračunov na področju socialne in zaposlovanja po izbranem principu delovanja (Če zahtevaš, potem tudi pomagaj). Nato preučevanim državam nudi tudi strokovno pomoč za doseganje Nato kriterijev v mobilnosti enot, v izobraževanju, usposabljanju, urjenju enot in štabnem procesu.

Konverzija vojaštva pušča hude finančne posledice pri kadrovskih virih. Preučevane države se obračajo na pomoč mednarodne skupnosti, da s skupnimi močmi poskušajo rešiti socialne probleme tistih oseb v obrambnem sistemu, ki so v procesu prestrukturiranja obrambnega sektorja postali tehnološki višek. Obstajajo že sprejeti vladni programi (Spectra, Prizma, Lepeza) za prerazporeditev odvečnih oseb iz obrambnega sektorja v drugi del javnega sektorja (policisti, pazniki ...), iz obrambnega sektorja v zasebni sektor (podjetništvo, zaposlitev za določen in nedoločen čas, honorarno delo ...) ali odhod iz obrambnega sektorja v predčasno upokožitev. Te koncepte prestrukturiranja podpirajo mednarodni finančni skladi, da zmanjšajo socialno nezadovoljstvo tistih oseb, ki jih je najbolj prizadela demobilizacija obrambnih struktur. Preučevane države same niso zmožne izvesti koncepta prestrukturiranja obrambnega sektorja brez finančne in strokovne pomoči tujih civilno-vojaških strokovnjakov. Ti tuji strokovnjaki že imajo dolgoletne izkušnje v svoji državi na tem področju dela.

7.2 Sklep

Strateški cilj obrambnih reform na zahodnem Balkanu so (1) mednarodno-politični, da preučevane države zagotovijo varnost in mir v regiji, rešujejo meddržavne spore na miren način in se vzdržijo uporabe vojaške sile; (2) proračunski, da preučevane države definirajo racionalno porabo virov v planiranju obrambe; (3) notranje-politični, da preučevane države vzpostavijo demokratični in civilni nadzor nad obrambnimi in vojaškimi strukturami; (3) standardizirani, da preučevane obrambne strukture sledijo vojno-tehničnim, administrativnim in organizacijskim mednarodnim standardom (kriterijem); (4) zakonodajni, da preučevane države uredijo civilno-vojaška razmerja znotraj obrambne organizacije in materialni položaj

(pristojnosti, zdravstveno in socialno zavarovanje, pogoji zaposlovanja, pravice in dolžnosti, plače ...) pripadnikom obrambnih struktur in (5) evolucijski, da preučevane države aktivno sodelujejo na doktrinarnem, znanstvenem, eksperimentalnem, izobraževalnem in proizvodnem procesu posodobitve (mednarodnega) obrambnega sistema. Obrambne strukture preučevanih držav morajo sodelovati v vojaško-gospodarskih povezavah znotraj mednarodnih obrambnih struktur, da se počutijo bolj varne (kolektivna obramba). V vojaškem povezovanju preučevanih držav je potrebno uskladiti sinhronizirano delovanje z vojaškimi strukturami držav članic Nata pri doseganju enotnosti doktrin, strategij, sporazumevanja v vodenju in poveljevanju, urjenju, usposabljanju in v oskrbi sil. V gospodarskem povezovanju preučevanih držav pa so pomembni mednarodno prometni tokovi in izgradnja mednarodne infrastrukture (plinovodi, naftovodi, telekomunikacije, ceste, železnice ...) z državami članic Nata in reševanje ekoloških problemov od posledic vojne.

Pri načrtovanju obsega in velikosti obrambnih struktur moramo biti še posebej pozorni, ko gre za različna strokovna mnenja med civilno-vojaškimi strokovnjaki držav članic Nata in preučevanih držav. Nato zahteva predvsem drastično zmanjšanje vojaških struktur, medtem ko preučevane države želijo ohraniti večji obseg vojaških struktur glede na negotovo stanje varnosti in stabilnosti na zahodnem Balkanu. To še posebej velja za BiH, Srbijo in Makedonijo, ki potrebujejo močne vojaške strukture za ohranitev svojega teritorija pred notranje državnim terorizmom. Srbija je s sprejeto Deklaracijo o vojaški neutralnosti seznanila mednarodno skupnost, da ne želi namestitev tujih enot na svojem ozemlju, ki so v vlogi okupatorja. Mogoče bo tem ukrepom Srbije sledila še BiH (Republika srbska), zato je mednarodna skupnost že okrepila nadzor nad obrambno strukturo BiH. Makedonija zahteva zaščito pod okriljem mednarodne skupnosti, ker se ni sposobna ubraniti pred notranje državnim terorizmom.

V primeru vojaškega spopada bodo preučevane države povečale obrambne izdatke, s katerimi bodo povečale obseg in velikost vojaških struktur ter povečale izkoristek obrambno-proizvodnega sektorja. Preučevane države so mnenja, da je za njih še vedno najbolj pomembna nacionalna varnost in šele zatem mednarodna ali globalna varnost.

8. VIRI

8.1 Knjige:

1. Bally, Dick (2005): Understanding and Supporting Security Sector Reform. Department for International Development.
2. Bebler, Anton (ur) (2005): Sodobno vojaštvo in družba. Civil-Military Relations and democratic control of the armed forces in Slovenia. FDV, Ljubljana.
3. Bebler, Anton (ur.) (1997): Central – eastern Europe and Euro – atlantic Security. Proceedings of the International Conference. FDV, Ljubljana, str. 33-45.
4. Bebler, Anton (ur) (1997): Civil-Military Relations in Post-Communist States. The Regionwide Perspective on Post-Communist Civil-Military Relations. Praeger, str. 65-76.
5. BICC (julij 2006): Defence Reform and Conversion in Albania, Macedonia and Croatia. Brief 34.
6. Born, Hans (2003): Priročnik za člane parlamenta št. 5/2003. Parlamentarni nadzor nad varnostnim sektorjem. Načela, mehanizmi in praksa. DCAF.
7. Dajić, Putnik (1994): Hronologija jugoslovenske krize 1942-1993. Institut za evropske studije – Beograd, Mrlješ Beograd, str. 31 – 48.
8. Edmunds, Thymothy, Andrew Cottey in Anthony Forster (2005): Civil-Military Relations in Postcommunist Europe. Reviewing the Transition. European Security. Special Edition, str. 71-90, 115-132.
9. Edmunds, Thymothy (2003): Defence Reform in Croatia and Serbia – Montenegro. Adelphy. The ESCADA Report, Harmonie Paper 16.
10. Fitz-Gerald, Ann (2003): Security Sector Reform – Streamlining National Military Forces to Respond to the Wider Security Needs. Journal of Security Sector Management. Published by Global Facilitation Network for Security Sector Reform Cranfield University Shrivenham. Volume 1 Number 1, str. 3-5.
11. Fluri, Philipp (2003): Overgiht and Guidance. The Relevance of Parliamentary Oversight for the security Sector and its Reform. DCAF. Document No.4.
12. Garb, Maja (2002): Demobilizacija in reintegracija vojaškega osebja v razmerah sodobne družbene tranzicije. Doktorska dizertacija. FDV, Ljubljana, str. 95-137.
13. Godec, Barbara (2004): Socialni in humanitarni učinki zatona obvezniške vojske. Diplomsko delo. FDV, Ljubljana.
14. Greenwood, David, Volten Peter (2003): Security and Defence in South-East Europe. The ESCADA Report. Harmonie Paper 16.

15. Greenwood, David (ur.) (2005): The Western Balkan Candidates for NATO Membership and Partnership. CESS.
16. Grizold, Anton (1999): Obrambni sistem Republike Slovenije, Visoka policijsko-varnostna šola. Pridružena članica Univerze v Ljubljani, Ljubljana, str. 23-47.
17. Grizold, Anton (1998): Perspektive sodobne varnosti. Iz obramboslovnih raziskav II. FDV, Ljubljana.
18. Grizold, Anton (1992): Razpotja nacionalne varnosti. Obramboslovne raziskave v Sloveniji. FDV, Ljubljana, str. 45-57.
19. Grizold, Anton (ur.) (2003): Security and Cooperation in Southeastern Europe. FDV, Ljubljana, str. 104-105.
20. Grizold, Anton (2005): Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju. K razvoju obrambno-zaščitnega sistema. Izzivi in spodbude. FDV, Ljubljana, str. 81-95.
21. Grizold, Anton, Ferfila Bogomil (2000): Varnostne politike velesil. FDV, Ljubljana, str. 216-245
22. Grizold, Anton (1999): Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti. Sveučilište u Zagrebu. Fakultet političkih znanosti hrvatska udruga za međunarodne studije, Zagreb.
23. Hadžić, Miroslav (ur.) (2000): Civilna kontrola vojske i policije. Media center, Beograd, str. 10-27.
24. Hadžić, Miroslav (2004): Jugoslovenska narodna agonija. Dan Graf i Centar za civilno-vojaške odnose. Standard 2, Beograd.
25. Hadžić, Miroslav (2003): Reforma vojske, Izkustva i izazovi. Zbornik tekstova. Goragraf, Beograd.
26. Hoyt, D. Timothy (2007): Military Industry and Regional Defence Policy. India, Iraq and Israel. Routledge, New York, str. 171-186.
27. Janes Sentinel (2005): Security assessment. The Balkans - Croatia, Macedonia, Serbia – Monte negro, UK.
28. Janes Sentinel (2006): Security assessment. The Balkans - Croatia, Macedonia, Serbia – Monte negro, UK.
29. Jazbec, Milan (ur.) (2003): Defence and Security Sector Reform in the Western Balkans. DCAF, Geneva.
30. Jazbec, Milan (2005): Defence Reform in the Western Balkans. The Way Ahead. DCAF, Geneva, str. 3-4.
31. Jelušič, Ljubica (1997): Legitimnost sodobnega vojaštva. FDV, Ljubljana.

32. Jones, G. Seth (2007): *The Rise of European Security Cooperation*. University Press, Cambridge.
33. Korošec, Tomo (1977): *Vojaški slovar*. Partizanska knjiga, Ljubljana.
34. Kotnik-Dvojmoč, Igor (2002): *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. FDV, Ljubljana.
35. Kranjc, Viktor (1990): *Obrambne priprave gospodarstva*. Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor, str. 33-41.
36. Krleža, Miroslav (ur.) (1969): *Enciklopedija leksikografskog zavoda*. Jugoslovanski leksikografski zavod, Zagreb, str. 671.
37. Levi, Rozita (2000): *Jugoslavija i svet*. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Scancolor, Beograd.
38. Lužar, Simon (2006): *Kadrovsko popolnjevanje sodobnih oboroženih sil s poudarkom na Slovensko vojsko*. Diplomsko delo. Fakulteta za organizacijske vede Kranj.
39. Malešič, Marjan (ur.) (2003): *Conscription vs. All – Volunteer Forces in Europe*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden – Baden.
40. Malešič, Marjan (2002): *Nacionalna in mednarodna varnost*. Iz obramboslovnih raziskav III. FDV, Ljubljana, str. 77-95, 146-225.
41. Malešič, Marjan (ur.) (2006): *Varnost v postmoderni družbi*. FDV, Ljubljana, str. 13-23.
42. Marković, Brana (2000): *Jugoslovenska kriza i svet*. Hronologija dogadjanja januar 1990 – decembar 1995. Institut za međunarodnu politiku i privredu. Goragraf, Beograd, str. 5-28.
43. Matović, Jovan (2003): *Vojni poslovi Jugoslavije i svet 20 veka*. Tetra GM, Beograd.
44. Moskos, Charles (2000): *The Postmodern Military*. Armed Forces after the Cold War. University Press, Oxford.
45. Nakarada, Radmila (1995): *Evropa i raspad Jugoslavije*. Institut za evropske studije, Beograd.
46. *Nato Handbook* (1995): Nato Office of Information and Press. Nato Graphics Studio, Brussels, str. 123-124.
47. *Natopriročnik* (1994): Natonabiralnik, <http://nato.gov.si>, str. 40-42.
48. *Priročnik o zvezi NATO* (2001): *Odpiranje zavezništva*, str. 61-80.
49. Ratković, Radoslav (ur.) (2001): *Ratovi u Jugoslaviji 1991-1999*. Zbornik saopštenja i diskusije sa okruglog stola Beograd, 7-9. novembar 2001. Štampa Udruženje nauka i društvo, Beograd, str. 217-228.

50. Repe, Božo (2002): Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije. Modrijan, Ljubljana, str. 197-211.
51. Sandler, Todd (2007): Handbook of Defence Economics. Volume 2. Defence in a globalized World, str. 1141-1142, 1155-1156.
52. Schimmelfennig, Frank (2003): The EU, NATO and the Integration of Europe. Rules and Rhetoric. University Press, Cambridge.
53. Schnabel A., Ehrhart H. (2006): Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding. University Press, United Nations.
54. Smith, Alan (ur.) (1999): Defence Economics: Reform, Restructuring, Realignment. Marshall Centers Conference Center.
55. Van de Poll, Peter (2004): The Effects of the international Communitys presence on the defence Sector in BiH. CESS.
56. Vegič, Vinko (2002): Širitev funkcij Nata in varnost partnerskih držav-Študija primera Slovenije. Doktorska dizertacija. FDV, Ljubljana, str. 120-164.
57. Vidrih, Gorazd (1995): Zbornik Slovenija in NATO. Individualni partnerski program Slovenije v okviru Partnerstva za mir, Ljubljana, str. 27-31.
58. Vobič, Zoran (2005): Dopolnjevanje Slovenske vojske pri izvajanju vojaške obrambe na ozemlju Slovenije. Diplomsko delo. FDV, Ljubljana.
59. Vovko, Barbara (2005): Proces prehoda Slovenske vojske na poklicno popolnjevanje. Diplomsko delo. FDV, Ljubljana.
60. Vuk, Pavel (2001): Parlamentarna delovna telesa s poudarkom na odboru za obrambo Državnega zbora. Magistrsko delo. FDV, Ljubljana.

8.2 Časopisni članki:

61. Arsič, Stanislav (April 2004): Ustavljeno preoblikovanje. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 41-44.
62. Arsič, Stanislav (Februar 2004): Omejitev sil. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 22-25.
63. Arsič, Stanislav (Junij 2002): Kako se postaviti na noge. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 26-29.
64. Arsič, Stanislav (Oktober 2002): Kaj je na voljo kupcem. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 16-19.

65. Arsić, Stanislav (Oktober 2004): (Ne) nadzorovan razpad Vojske Srbije in Črne gore. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 21-23.
66. Arsić, Stanislav (Julij 2004): Beograd na razpotju. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 61-62.
67. Arsić, Stanislav (November 2004): Negotova prihodnost. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 21-24.
68. Arsić, Stanislav (Julij 2007): Razprodaja vojne mornarice. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 13.
69. Arsić, Stanislav (Marec 2005): Skromni dometi vojaške industrije. Sejem oborožitve in vojaške opreme Partner 2005 Beograd. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 22-24.
70. Arsić, Stanislav (November 2006): Škornji ali opanke?. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 28-30.
71. Božinski, Igor (Oktober 2002): Od UTVE 75 do SU-25. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 20-22.
72. Davinić, Prvoslav (April 2005): Odstopanj ni. Intervju obrambnega ministra Srbije in Črne gore. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 6-8.
73. Evropski forum (maj-junij 2007): Hronologija Evrobalkanskih integracija. Broj 05 – 06. Beograd.
74. Jarm, Valerija (Junij 2007): Varnostna in obrambna vloga EU v mednarodni skupnosti. Slovenska vojska, Schwarz, str. 22-23.
75. Knežević, D. (Junij 2004): Više para i krovova nad glavom. Vojska. Politika, Beograd, str. 6-7.
76. Knežević, D. (Julij 2004): Vojska Država ipak duguje. Vojska. Politika, Beograd, str. 6-7.
77. Knežević, Nebojša (2007): Črna gora in Srbija družno na področju obrambe, 24.11.2007. ČZP večer, Maribor, str. 6.
78. Konda, Jože (Februar 2007): Pogled na del operativno-vojaškega sistema Nata. Revija obramba. Defensor, Ljubljana, str. 23.
79. Malec, Marko (April 2005): S čem naprej? Vojno letalstvo Srbije in Črne gore. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 47-50.
80. Maodiš (April 2004): Vojska Prema standardima Natoa. Ratno vazduhoplovstvo danas i sutra. Vojska. Politika, Beograd, str. 27.

81. Mikulić, Dinko (Marec 2002): Istraživanje i razvoj u funkciji tehničke modernizacije oružanih snaga. Hrvatski vojnik, Zagreb, str. 6-10.
82. Mikulić, Dinko (Januar 2002): Stroj za razminiranje MV-3HV. Hrvatski vojnik, Zagreb, str. 29.
83. Mikulić, Dinko (Julij/Avgust 2002): Analiza novog Zakona o proizvodnji, remontu in prometu naoružanja i vojne opreme. Hrvatski vojnik, Zagreb, str. 12-17.
84. Mikulić, Dinko (September 2003): Proizvodnja naoružanja i vojne opreme u funkciji tehničke modernizacije OSRH. Hrvatski vojnik, Zagreb, str. 6-9.
85. Mikulić, Dinko (April 2004): Projekti BOV i BVP. Hrvatski vojnik, Zagreb, str. 6-11.
86. Miladinović, Milomir (Junij 2004): Usporena modernizacija. Vojska. Politika, Beograd, str. 8-9.
87. Nacional neodvisni news magazin (2007): Usvojena Deklaracija o vojnoj neutralnosti Srbije, 28.10.2007.
88. Ničić, Blagoje (Julij 2004): Z reformami v evropske integracije. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 59-60.
89. Nicić, Blagoje (Oktober 2004): Model opremljanja VSČG. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 48-50.
90. Nicić, Blagoje (December 2004): Letala in helikopterji SČG. Več kot desetkratno zmanjšanje. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 49-50.
91. Ničić, Blagoje (Februar 2005): Sodelovanje, integracije, stabilnost. Ameriško-jadranska listina o partnerstvu. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 55-56.
92. Pešec, Mojca (julij 2007): Načrtovanje operacij. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 47-50.
93. Pekić, Milan (2007): Bosanska drama pred VS. Visoki predstavnik Lajčak govoril o neuspehu, začasni premier Špirić o bremenu, ki mu ga je naložil OHR, medtem pa Dodiku menda grozi prijetje, 17.11.2007. ČZP Večer, Maribor, str. 6.
94. Pišlar, Marko, Grmek Meta (26. november 2004): Temeljita kadrovska reforma hrvaške vojske. Slovenska vojska. Schwarz, Ljubljana, str. 30-32.
95. Priloga (Junij 2004): Specialni prizor. Model vojnika 21. veka. Vojska. Politika, Beograd, str. 20-29.
96. Prlenda, Antonio (Marec 2005): Ponosno v Afganistanu, burno doma. Hrvaška pot v NATO. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 18-21.

97. Prlenda, Antonio (Januar 2007): Reakcijsko bojno letalstvo BiH pred ukinitvijo. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 28-29.
98. Prlenda, Antonio (December 2007): Vojna, a samo besedna. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 4-5.
99. Prlenda, Antonio (Novenber 2007): Vojska za vse narode BiH. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 6-7.
100. Radić, Aleksandar (2007); Prilagođivanje je već počelo. Broj 01-02, januar-februar 2007. Evropski forum, Beograd, str. 8-9.
101. Slovenska vojska (25. marec 2005): Zniževanje obrambnega proračuna naj bi Hrvaška letos ustavila. Schwarz, Ljubljana, str. 26.
102. Vilar, Andrej (December 2004): Zgodba o starem vinu. Najnovejša modernizacija tanka T-55 iz KMDB. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 45-48.
103. Vilar, Andrej (April 2007): Korporativni vojaki. Revija Obramba. Defensor, Ljubljana, str. 18-22.
104. Vučković, M. (Maj 2004): Svetski nivo našeg oklopnjaka. Vojska. Politika, Beograd, str. 1-4.

8.3 Dokumenti:

105. (2004) Annual National programm of the Republic of Macedonia in NATO 2004 – 2005. Morm, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>.
106. (2006) Annual National program 2006-2007. September 2006. Morm, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>.
107. (2005) Bela knjiga SCG. Vojna knjiga Beograd, Beograd, <http://www.vj.yu>.
108. (2005) Bela knjiga RM. Morm, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>.
109. (2005) Bijela knjiga Bosne i Hercegovine. MOBiH, Sarajevo, <http://www.gov.bih>.
110. (2004) Dokumenti okvirnog budzeta za 2005. Julij 2004. Srednjeročni okvir razhoda
111. 2005-2007. Federalno ministarstvo finansija BiH, Sarajevo, <http://www.gov.bih>, str. 36.
112. (2006) Dugoročni plan razvoja OSRH 2006-2015. Lipanj 2006. MORH. Zagreb, <http://www.morh.hr>.
113. (2005) Izveštaj o reviziji ministarstva odbrane BiH. Ured za reviziju institucija, Sarajevo, <http://www.gov.bih>, str. 6-10.

114. (2003) MORM; Annual National Program 2003-2004. Defence policy. Priorities of the reform Agenda 2003-2004. Financial Issues and Defence Budget Allocation. MORM. Skopje, <http://www.morm.gov.mk>, str. 1-4.
115. (2005) Nacrt zakona o demokratskoj in civilnoj kontroli Vojske Srbije i Crne Gore. 25. julij 2005. MOSCG, Beograd, <http://www.vj.yu>.
116. (2003) National Security and Defence Concept of the Republic of Macedonia. February 2003. Defence policy. MORM, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>.
117. (2004) PfP. Framework Document, File://B:/PzM%20pogodba.htm, str. 1-3.
118. (2005) OESS, Forum za saradnju na području sigurnosti. Državna sudionica RH. Godišnje razmene informacija o obrambenom planiranju 2005. Bečki dokument. MORH, Zagreb, <http://www.morh.hr>.
119. (2003) Priorities and Guidance for Transformation of Defence. MORM, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>, str. 13-15.
120. (2003) Put u Partnerstvo za mir. Izvešće povjerenstva za reformu u oblasti obrane. Bosna i Hercegovina. MOBiH, Sarajevo, <http://www.gov.bih>.
121. (2004) Republika Hrvatska – Ministarstvo odbrane glavni stožer OSRH. Zbirka propisa i strateških dokumenata iz područja obrane. Zakon o obrani. Strategija obrane Republike Hrvatske. Vojna strategija Republike Hrvatske. MORH, Zagreb, <http://www.morh.hr>.
122. (2003) Strategic Defence Review. October 2003. Summary of the Defence Forces and Capabilities of the ARM. MORM, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>.
123. (2006) Strategic Defence Review of Serbia. July 2006. Mod Serbia. Belgrade, <http://www.mod.gov.yu>.
124. (2004) Strategic Defence Review. April 2004. Strategy for transformation of the Defence and the Army of the Republic of Macedonia. MORM, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>.
125. (2006) Strategija nacionalne bezbednosti Crne gore. MOCG, Podgorica, <http://www.vcg.cg.yu>.
126. (2002) Strategija obrane RH. MORH, Zagreb, <http://www.morh.hr>.
127. (2007) Strategija odbrane Crne Gore. MOCG, Podgorica, <http://www.vcg.cg.yu>.
128. (2007) Stratejski pregled odbrane Srbije do 2010. Ministarstvo odbrane Srbije; Beograd, <http://www.mod.gov.yu>.
129. (2005) Strateški pregled obrane MORH za 2005. MORH, Zagreb, <http://www.morh.hr>.

130. (2005) Ustavnu povelju države zajednice Srbija i Crna Gora, 7. april 2005. MOSCG, Beograd, <http://www.vj.yu>.
131. (1998) White paper of the defence RM, august 1998. Mod Macedonia, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>, str. 18-19.
132. (2005) Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine. MOBiH, Sarajevo, <http://www.gov.bih>.
133. (2005) Zakon o službi u OSBiH. MOBiH, Sarajevo, <http://www.gov.bih>.
134. (2002) Zakon o obrani RH. MORH, Zagreb, <http://www.morh.hr>.
135. (2007) Zakon o odbrani Crne Gore. Službeni list RCG. Br. 47/07, 07.08. 2007, <http://www.vcg.cg.yu>.
136. (2006) Zakon o proračunu institucija BiH i međunarodnih obveza BiH za 2007 godinu, Sarajevo. <http://www.parlament.ba>, str. 11-12.
137. (2007) Zakon o vojsci Crne Gore. Službeni list RCG. Br. 47/07, 07.08. 2007, <http://www.vcg.cg.yu>.

8.4 Spletni viri:

138. Andrić, Branko; Reforma Vojske Srbije i Crne Gore. Beograd, http://www.ccmr-bg.org/analize_sadrzaj.htm, str. 1-6.
139. Buckovski (23 April 2004): The future of the Macedonian defence is in building of a small but effective force. Brussels, (MIA), <http://www.morm.gov.mk>, str. 1-2.
140. (2004) CCVO Beograd, 29. oktobar-4. novembar 2004. Savez nezavisnih država - najbolji za vojsku ?. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
141. (2004) CCVO Beograd, 5.-11. novembar 2004. U Crnoj gori 3400 vojnika. Uskoro upola manje aktivnih generala. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
142. (2005) CCVO Beograd, 14.-20. januar 2005. Amaričke baze u SCG?. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
143. (2005) CCVO Beograd, 21.-27. januar 2005. Vlada Srbije započela restrukturiranje vojne industrije. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
144. (2005) CCVO Beograd, 11.-17. februar 2005. Hitne izmene Zakona o vojsci. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
145. (2005) CCVO Beograd, 25.-31. mart 2005. Restrukturisanje namenske industrije. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.

146. (2005) CCVO Beograd, 8.-14. april 2005. Nova organizacija vojske. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
147. (2005) CCVO Beograd, 6.-12. maj 2005. Javni protesti civila otpuštenih iz vojske. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
148. (2005) CCVO Beograd, 13.-19. maj 2005. Kopnena vojska teži standardima Nato. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
149. (2005) CCVO Beograd, 20.-26. maj 2005. Socijalna cena reforma vojske?. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
150. (2005) CCVO Beograd, 27. maj-2. juni 2005. Nova afera u VSCG?. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
151. (2005) CCVO Beograd, 3.-9. jun 2005. Suočavanje sa ratnim zločincima. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
152. (2005) CCVO Beograd, 10.-16. jun 2005. Nove optužbe na račun pripadnika VSCG. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
153. (2005) CCVO Beograd, 17.-23. jun 2005. "Škorpijoni" Nisu bili u sastavu MUP ili VSCG?. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
154. (2005) CCVO Beograd, 1.-7. jul 2005. Skraćenje vojnog roka na šest meseci?. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
155. (2005) CCVO Beograd, 14.-21. jul 2005. Potpisan sporazum sa Nato. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
156. (2005) CCVO Beograd, 21.-28. jul 2005. Reagovanja na sporazum sa Nato. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
157. (2005) CCVO Beograd, 12.-18. avgust 2005. Crna gora hoće svoju vojsku. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
158. (2005) CCVO Beograd, 2.-8. septembar 2005. Afera u ministarstvu odbrane. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
159. (2005) CCVO Beograd, 7.-13. oktobar 2005. Smena u vrhu generalštaba VSCG. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
160. (2006), CCVO Beograd, 2. april 2006. Spora reforma sektora bezbednosti u SCG. Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
161. Culibrk, Milan (2004): ANALIZE ... u Fondu za reforme obezbedila sredstva za socijalnu zastitu pripadnika VSCG koji ... biti sve do referenduma o drzavno-pravnom statusu, na prolece 2005. ..., <http://www.pcnen.cg.yu/pcnen2/analize/2004/022.htm>.

162. (2005) Dnevnik online, 2. april 2005. Kada će se vojska SCG osloboditi regruta? Dug put do profesionalizacije. Beograd, <http://www.dnevnik.co.yu/arhiva/02-04-2005/Strane/drustvo.htm>.
163. Dorđević, Radiša (2004): Reforma sistema odbrane, budžet za 2004 godinu i financiranje reforme. CCVO Beograd, http://www.ccmr-bg.org/analize_sadrzaj.htm
164. Dukić, Snežana (19.03.2005): Jedna brigada za obranu Hrvatske. Slobodna Dalmacija, <http://www.slobodnadalmacija.hr/20050319/novosti02.asp>.
165. Gareljić, Zlatko (6. april 2005): Stanje i procesi u obrambenom sustavu Republike Hrvatske. CCVO Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/vesti/izmedija/izmedija.htm>.
166. Gjurovski, Marjan (09.01.2004): Press Conference of the spokesman for the Ministry of Defence. Six month operative plan for reforms of the Republic of Macedonias. Skopje, <http://www.morm.gov.mk/Presconf/Janurary/09012004.htm>.
167. Glisić, Jasmina (april 2006): Spora reforma sektora bezbednosti u Srbiji i Crnoj Gori. CCVO Beograd, http://www.ccmr-bg.org/analize_sadrzaj.htm.
168. Goršić, Željko (2004): Pomoćnik ministra odbrane za upravljanje ljudskim resursima. U sastavu zadržati mlade in obrazovanje. št. 4. <http://www.obrana.morh.hr>.
169. Grahovac, Blagoje (maj 2002): Odrambeni problem na prostoru zapadnog Balkana. Susret budućnosti. Podgorica, (Dopunjeno tačkom 2.4.2 januar 2003.). CCVO Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/analize/istrazivanja>, str. 1-7.
170. Lazarova, Marija (2004): Makedonija napreduje na području vojnih reformi (SETimes.com)...<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/hr/features/setimes/features/2004/10/26/feature-02>.
171. Marinac, Darko (12.03.2004): Hrvatska vojska sve bliže NATO standardima... Fokus - Tjednik, <http://www.fokus-tjednik.hr>.
172. Matošević, I. (2004): Predstavljen inženjerijski vod za razminiravanje. Hrvatski vojnik broj. 6. Hrvatski vojnik, Zagreb, <http://www.hrvatski-vojn timer.hr>.
173. Milterms.com – Online Dictionary of Military Terms, Acronyms and Slang. GruntsMilitary Network, <http://www.milterms.com/search.php>.
174. (2007) Ministar odbrane u poseti Novom Sadu. 13.11.2007, <http://www.mod.vj.yu>.
175. (2006) Misija za Bosnu i Hercegovinu. Kontrola naoružanja. OSCE, http://www.oscebih.org/security_cooperation/bos/acontrol.asp?d=4.
176. Nikolovski, Zoran (2005): Reforme obrane i pravosuđa ključne za pristupanje Makedonije NATO... Setimes, <http://www.setimes.com/2005/02/28/reportage-01>.

177. Pintarić, Vesna (2004): RAZGOVOR - Željko Goršić, Pomoćnik ministra obrane za upravljanje ljudskim resursima. U sustavu zadržati mlade i obrazovanije. Hrvatski vojnik broj 4. Hrvatski vojnik, Zagreb, <http://www.hrvatski-vojn timer.hr>.
178. Pleše, Mladen (30. 11. 2005): Novi skandal u MORH-u. »Strategijski pregled obrane« što ga je izvelo Ministarstvo obrane u NATO je ucijenjen katastrofalnim. Globus, Zagreb, <http://www.globus.com.hr/Clanak.asp>.
179. Roboteg, Mate (2.12.2005): Reformom do otkladanje nedostatka, opremanje sukladno prioritetima. Hrvatski vojnik, Zagreb, <http://www.hrvatskivojnik.hr>.
180. Serry, Robert (2004): Uloga NATO na Balkanu. Direktor za upravljanje krizama i operacijama, Odeljenje za planiranje odbrane i operacije, NATO. CCVO Beograd, <http://www.ccmr-bg.org/analize>.
181. (2005) Southeast European Times. Reforma odbrane u BiH čeka na odobrenje parlamenta. Setimes, <http://www.setimes.com>.
182. Stanbolški (2003): The army of the republic of Macedonia and reforms for NATO membership. MORM, Skopje, <http://www.morm.gov.mk>, str. 241-243.
183. Stevanović, Nenad (2005): Vojna industrija na prekretnici. Patriot magazin, Beograd, www.patriotmagazin.com/arhiva/0022/media/015.htm, str. 1-3.
184. Vlašić, Toma (2004): Izložba "Hrvatski vojnik CRO - 2004". Hrvatski vojnik broj 4. Hrvatski vojnik, Zagreb, <http://www.hrvatski-vojn timer.hr>.
185. Vlašić, Toma (2004): Vojno-tehnička suradnja s Republikom Francuskom. Hrvatski vojnik broj 13-14. Hrvatski vojnik, Zagreb, <http://www.hrvatski-vojn timer.hr>.